

szél-járás

XI. ÉVFOLYAM 1. szám • 2018. április

Görföl Jenő főszerkesztő (Pozsony)
 Balassa Tamás (Mosonmagyaróvár)
 Böröndi Lajos (Feketeerdő)
 Deák Ernő (Bécs)
 Ferenczy Klára (Baden bei Wien)
 Farkas István (Dunasziget)
 Hornyák István (Pozsony)
 Kepe Lili (Lendva)
 Kovács László (Egyházgelle)
 Tuba László (Mosonmagyaróvár)
 Végh László (Somorja)

Szerkesztőség:

Bratislava - Pozsony, Námetie 1. Mája
 10/12, 815 57 Bratislava. E-mail: csemadok
 @csemadok.hu

Feketeerdő, Erdőalja u. 11. 9211. boron-
 di@falu-tv.hu, mosonvarmegye@gmail.com

Wien - Bécs, Schwedenplatz, 2/1/8. Levél-
 cím: A-1011 Wien, Postfach 358. E-mail: be-
 csi-naplo@aon.at.

**A Pro Patria Honismereti Szövetség
 megbízásából kiadja:** Mosonvármegye
 Lap-és Könyvkiadó, 9211 Feketeerdő, Er-
 dőalja u. 11. E-mail: mosonvarmegye-
 kft@gmail.com Nyugat Takarékszövet-
 kezet: HU90 5950 0155-1108 5733 0000
 0000 SWIFT:TAKBHUHB

*Előfizethető a fenti bankszámlára való uta-
 lással, előzetes vagy utólagos számlázással. Egy
 szám ára: 800 Ft, Szlovákiában 1,5 euró. Elő-
 fizetési díj egy évre: 3200 Ft, Szlovákiában (6
 euró), Ausztriában és Szlovéniában 15 euró.*

ISSN: 2060-3886

Megjelenik a Palatia Nyomda és Kiadó
 Kft. gondozásában (9026 Győr, Viza u. 4.).
 Felelős vezető: Radek József ügyvezető.

Csáky Pál

Száz év adósság

3

irodalom

Kovács István

Hóhegy (vers)

4

Sárándi József

Ész/Lelet (vers)

5

Kerék Imre

Esti szonáta, Lillám szájacsakája,
A harmadik fiú (versek)

6

Fellinger Károly

Egyáltalán, Siratóének (versek)

8

Gál Sándor

A magyar széppróza napja (esszé)

9

Száz Pál

Talán így (vers), Felejthetetlen
komikus volt (Megyeri Károlyról)

10

Csáky Anna

Szerelem egy megtiport században
(vers)

11

Gál Sándor

Légörvények (vers)

12

Bedi Kata

Széppróza és történelem (Tudósítás
egy Grendel-találkozóról)

14

Kádár Margit

1956-1996 (vers)

15

Böröndi Lajos

Varsó, álom (versek)

16

Joó József

Magyar várólista (karikatúra)

17

Zirig Árpád

Útitárs (vers)

18

életpálya

Murányi Veronika

Az, hogy magyar vagyok, olyan
természetes, mint a levegővétel
(Beszélgetés Polák Margittal)

20

honismeret

Deák Ernő

Mátyás király Bécsben

28

Fehér Márta

Festők a hátszágban (Világháborús
alkotások a szabadkai múzeumban)

34

Neszméri Tünde

Az ősi minta ma is divatos lehet

45

barangoló

Hornyák István

Pozsony közelebről

48

képzőművészet

Böröndi Lajos

A megfestett idő (Portrévázlat
Varga György festőművészről)

54

Szakolczay Lajos

Érzelmekkel telített kitörésvágy
(Varga György művészetéről)

57

Kovács László

Köszöntő írás (Godány Sándor
65 éves)

58

az én múzeumom

Görföl Jenő	<i>A Nobel-díjas névjegye(i)</i>	61
Oros László	<i>Egy elfelejtett felvidéki író: Sztinyai Zoltán</i>	63

szélfúvás

Neszméri Tünde	<i>Szomolai Tibor: A klán</i>	65
Sz. Manczal Erzsébet	<i>A magyar kultúra napjára és Petőfi Sándorra is emlékeztek</i>	67
Sz. Manczal Erzsébet	<i>Kettős évfordulót ünnepeltek Nemeskosúton</i>	69
Fetes Kata	<i>A Szél-járás bécsi bemutatkozása</i>	72
Száraz Erzsébet	<i>Nagyfödémesen nem csak emlékeztek, hanem segítettek is</i>	74
Böröndi Lajosné	<i>Olvasótábor Zoboralján</i>	77
Pál Gabriella	<i>Málenkij robot</i>	79

recenzió

Kovács István	<i>Személyes történelem (Kiss Gy. Csaba: Harminc év után)</i>	80
Kimlei Péter	<i>Tények, legendák és nemzeti emlékezet (Veritas évkönyv, 2016.)</i>	81
Kerék Imre	<i>Megrepedt világ (Böröndi Lajos Váltóláz)</i>	83

nekrológ

Nagy Erika	Elment Gyüre Lajos	84
------------	--------------------	----

Szenc város

BETHLEN GÁBOR
Alap

Megjelenik a Bethlen
Gábor Alap támogatásával

Mosonvám Megyei Lap- és Könyvkiadó

Csáky Pál

Száz év adósság

Érdekes, szinte mágikus év ez a 2018-as. Huszadik századi történelmünk számos fontos eseményére emlékeztet.

Kezdhethük talán 1918-cal, a történelmi Magyar Királyság széthullásának évével. Két nagyon szerencsétlen folyamat csúszott akkor egybe: az első világháborút lezáró folyamatok német- és magyarellenese, valamint a Magyar Királyság politikai elitjének lebénulása. Az „eredmény” közismert: egy olyan szerencsétlen szerkezet létrejött, amely birtokon bévülieket és birtokon kívülieket hozott létre, s az utódállamok – a birtokon bévüliek – száz év alatt sem tudtak tisztességgel mit kezdeni azzal a zsákmánnyal, amelyet akkor megkaptak.

A kisebbségi sorba került magyar közösségeknek nincs mit ünnepelniük 2018-ban, hiszen ekkortól változott meg gyökeresen eleink élete, ekkortól kerültünk kisebbségi helyzetbe. Magam úgy gondolom, hogy mindennek ellenére ez az évforduló lehetőséget kínál nekünk arra is, hogy újra átgondoljuk helyzetünket, és egy alapos elemzés után újból nekiveselkedjünk jövőképünk pontosításának. Azt gondolom, hogy az utódállami ünneplések elé egy tükröt kell tartanunk: mi minden maradt csak papíron mindabból, amit a versailles-i békerendszer ígért a kisebbségeknek. Azt hiszem, hogy a nemzetállami örömtüzekkel szemben nekünk, magyaroknak, a kisebbségi önrendelkezés igényét kell felmutatnunk, minimum a kulturális autonómia szintjén. Száz éve adósak nekünk ezzel.

Az emlékezés fontos szegletköve 1938 is. Ne szégyenkezzünk kimondani, hogy akkor nemzeti szempontból egy sokkal igazságosabb, korrektebb megoldás született: jelentősen csökkent a közép-európai térségben a kisebbségi sorsban élők száma. Az már más kérdés, hogy ez sajnos egy szerencsétlen nagyhatalmi konstrukció mellékterméke volt – ám ez a fenti elvi kijelentés igazságtartalmából egy jöttányit sem von le. A Teleki-térkép önmagáért beszél.

Nem maradhat ki az emlékezés-hullámból 1948 sem, amikor a térség több államában a teheráni-jaltai döntések folyamánként kommunista hatalomváltás történt. A volt Csehszlovákiában ez azért is pikáns dátum, mert a felvidéki magyarok úgy emlékeznek az 1949 utáni két évtizedre, mint egy olyan időszakra, amelyben bár a politikai jogainkat lábbal tiporták, kisebbségi magyarként egyre szabadabban létezhattünk. Ez persze minősíti a beneši időket, az 1945 és 48 közötti időszakot, és némiképp képbe hozza a szocializmus időszakának kétszínűségét is, amikor nem engedték, hogy a nyilvánosság előtt bárki is foglalkozzon ezzel a témával. Ugyanakkor a felszín alatt, a csillogó szocialisztikus eszmék mögé bújva ott igyekeztek elnyesegetni a gyökereinket, ahol csak lehetett.

S bizony, ezt a kétszínűséget mutatta meg 1968 is. Az utána következő, ún. normalizációs időszak nagyon durva módszerekkel „fejezte le” a huszadik században immár harmadszor a felvidéki magyar értelmiséget.

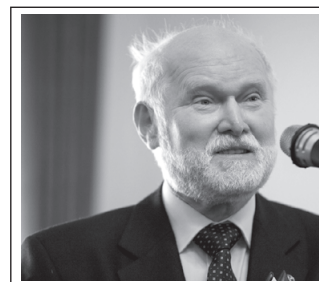
És bár egy kicsit ellustálkodta a dolgot, de ebbe a sorba kíváncznak 1988 és 89 történései is: a gyertyás tüntetés, amely megmutatta, hogy van itt egy elégedetlen réteg és az ún. bársonyos forradalom, amely ismét megcsillantotta egy szabadabb lét lehetőségét. Az azóta eltelt folyamatok mindannyiunk elé is tükröt tartanak: hogyan vagyunk képesek élni a szabadsággal akkor, amikor nem állomásoznak nálunk idegen tankok.

De vissza a gondolatmenet elejére: szerintem minden magyarnak 2018-ban, az első világháborús centenárius okán egy kicsit el kellene gondolkodnia nemzetünk sorsa, esélyei és jövője felől. És tennie is kellene legalább néhány apró dolgot nemzeti közösségünk megerősítéséért.

*Kovács István***Hóhegy***Deák Ernőnek*

A teremtésben elfáradhatott az Isten,
pofozgatását a képlékeny földnek félbehagyta,
s csupasz karját
izzadt homlokán végigcsúsztatva
sóhajnyi pihenésre vágyott...
Látszik a félig-meddig kész hegyeken,
a végtelenbe torlódva egyre
oly elnagyoltak,
mint a zavarba jött ember
mind félszegebb krákogása.
De elég egy hátra-arc,
s a kőrakásig tartó felmenet,
vagy a kápolnáig ziháló rövid zarándoklat,
hogyminden lépésünk
történelmi emlékhely legyen,
ahonnan halpikkelynyi tavat
csillant meg a messzeség, a távol...,
majd attól arrébb
és az arrébbon túl szinte Pereszteget –
mondja Ernő.
No, ja! – erősíti meg Szonja,
a lánzséri várat biztosan,
ha Sopronszentmártont nem is...
talán csak a kerti zászlórúdon
mindig felhúzott vendégváró lobogót...
A menedékházból messzebb és többet is látni,
meg élesebben
a hajnali pálinkás napfelkeltére várva
a legsűrűbb ködökben is.
A fel-felpúposodó fennsík
zölden imádkozó kámzsás fejeit
megsimogathatnánk,
ha óriások volnánk...
Persze így együtt
azok vagyunk,
határon túli Óriások –

ki innen, ki onnan nézve.
És azok vagyunk az álmainkban is,
hogy száz évesen is megmásszuk a Hóhegyet!
És kit a mélységbe pillantva
nem kap el a tériszony,
a sziklamorzsálékos oldalon
láthatja Ágnes asszony
a szagztatott lélekből
hófehéren ideáig sodort leplét,
amelyen itt-ott átüt
az ércektől duzzadó föld
megrozsdásodott vére.
Koccintsunk Arany Jánosra!
Kétezer-tizenhét az ő éve.
A többi legyen a miénk is...

2017 decembere

Sárándi József

Ész/Lelet

Avagy a postáskisasszonyok Mélylélektana

Mindig bütykölök valamin –
fehér papíron fekete betűkkel.
Tavasztól őszig tárva ablakom
s a szomszédos postahivatal
zajai áthallatszanak.
Stemplihangok harminchat éve.
A százharminckilencedik
postáskisasszonynál tartok.
Szinte ugyanazzal a hévvel
puffannak ütések
utalványokon borítékokon.
Van valami kiéletlen nemi düh
zsigervezérlete karjaikban
amikor egyszerre sújtanak ránk
magukra és a Hivatalra.

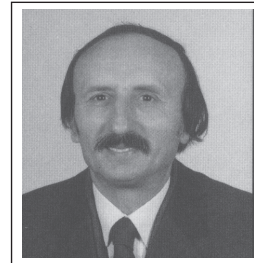

*Kerék Imre versei***Esti szonáta***Szepesi Attila emlékének*

Kóbor árnyak, nesztelenül kocognak
tépett bundájú ebek, erre-arra
tört csontot ketetők, szalámivégre
sürge vadászók.

S ha már bendőjük úgy-ahogy eltelik,
kocsik nyomában kajtatva iszkol el
némelyik (telt csödörből földre pottyán
vajkörte, ringlő.)

Hullong már a sötét. Hangol ezer tücsök.
Kél az Esthajnalcsillag, a Göncöl is
felgördül lassan. Csak a holtra-fáradt
ló nyihorászik.

Lillám szácskája*(Parafrázis Csokonai versére)*

Mint istenek nektárja,
még most is andalít
egy csókom, Lilla drága,
mellyel illetem ajkaid.

De csókod édesebb,
mint olümposzi bor.
Szácskád ha rámnevet:
vérem buzogva forr,

S akárha átremegne
rajtam egy ájulat:
homály szakad szememre,
elvesztem hangomat.

Óh, nyisd meg újra ajkad
hajnalló bíborát:
hadd gyönyörködjem rajtad
leggyönyörűbb Virág!

A harmadik fiú

Először vadak közé lökték,
hogy széttépjék elevenen,
de csillagszeme sugarától
füstté foszlott a félelem.

Majd vetették setét verembe
villódzó, síkos jéglapok közé,
de forró gyöngyöket izzadt a jég,
semhogy a szívét megdermesztené.

S mert nem tántoríthatta semmi:
planéta – sugárzás, űr-hideg –
döntöttek a gőgös hatalmasok:
testét a földi tűz eméssze meg!

S már sistereg, izzik a máglya,
hószín ingébe, üstökébe kap,
de vizet ontanak a lángra
csőrukából égi madarak.

Kötéléke szakad és újra szabad,
hű táltosán ellovan tovább,
kiverekedni holt fivérei
Napnál tündöklőbb igazát...

(Így mesélte hajdan öregapám,
kinek nem volt huncut garasa sem)
Azóta rég hazatért a fiú,
át a világon, orkán – sebesen.

Fellinger Károly

Egyáltalán

A titok híres kincsásó
és nyomkövető,
ez lerí róla,
minden lépését szemmel tartják,
ha úgy tetszik, megfigyelik,
feljelentik, nincs magánélete.

Van egy térképem,
melyen az ákombákomokat
csak ő képes megfejteni.
Remélem, nem árulja el
senkinek,

idővel valósággá
öregszik.

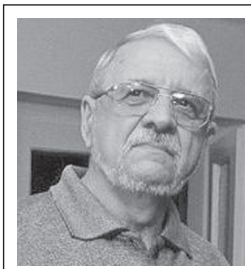
Siratóének

Átfutott előttem
egy fekete macska,
a temetőbe siettem éppen,
egyirányú volt az utca,
kerek ötszáz
napja halt meg az apám.

A fekete macskának
volt választási lehetősége.

Gál Sándor

A magyar széppróza napja

A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv. Minden ezáltal történik meg velünk és bennünk. Aki ezt a természetes létfolyamatot nem képes megérteni, az az emberi kapcsolatok alapértékeit sem biztos, hogy használni tudja.

Ebből következik, hogy az egy nyelvhez tartozó közösségek természetes – ösztönös – megnyilatkozása az egymás keresése, segítése, és fölemelése. Minden ilyen szándék, természeténél fogva, közösségerősítő lehetőség, ha értelmes célokat tűz ki maga elé, s ha azokat képes megvalósítani.

Ma és itt ennek a lehetőségnek, a Magyar Széppróza Napjának ünnepi útra-indításának perceit éljük át, itt a két Komáromot összekötő valós és szellemi híd létrehozásával Jókai Mór születésnapján.

Aki látja, hogy napjainkban mi történik a hozzánk közelebb eső világban, kell, hogy érezze, velem együtt az együvé tartozás, az anyanyelvi kötelék folyamatos védelmét és ébrentartását. Ebből következően hiszem, s nyugodtan kimondva állíthatom is, hogy a magyar széppróza napját az egyetemes magyar irodalom egésze teszi hitelessé, s mindenkori újraidézésre alkalmassá.

Hogy mindez beteljesülhessen, tisztelt hölgyeim és uraim, vigyáznunk kell erre a kincsre!

Nem szabad elveszni hagyni Tulajdon Fő Neveinket – anyanyelvünk hercegeit. Óvnunk, vigyáznunk kell őket mindenhol, és minden időben, ahogy e rendezvényünk névadója tette és emelte példává számunkra.

Jókai Mór életműve, elegáns nyelvi emelkedettsége belülről világító, szellemi katedrálissá emelkedett, s kiállta több, mint másfél évszázad minden próbáját, őrizve a nemzet legfőbb kincsét, anyanyelvüket, benne, s általa a magyarság összetartozásának és egységének szimbólumát.

Jókai nyomdokán haladva, a mi nemzedékünk föladata ma nem több és nem kevesebb, minthogy ezt az örökséget őrizzük és gyarapítsuk a magyar széppróza napjának értékévé emelt méltóságával és méltóságában. Legyen a mai nap az egyetemes magyar irodalom békéjének a napja.

Induljon el Jókai Mór szülővárosából minden közeli és távoli magyar égtáj felé, őrizve és gyarapítva anyanyelvünket, kultúránkat, történelmünket egy-egészként.

Legyen holnap, s legyünk méltók e holnapra!

Komárom 2018. február 18.

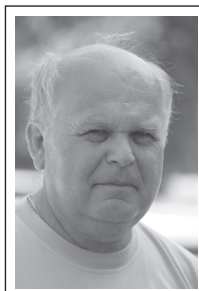

Száraz Pál

Talán így ...

(Tóth Elemér emlékére)

Talán jobb is, szebb is így,
Hogy lassan minden elmarad,
Hogy minden tűnő, röpke év
Elvisz egy meleg sugarat.

Hogy a szív fázón, dermedőn,
Kifosztva úgy marad maga.
S mint édes, meleg takaró
Omol reád az éjszaka.

Felejthetetlen komikus volt

(Megyeri Károlyról, két nemzet felejthetetlen komikusáról megfeledkezett a világ)

„Vándorszínész korában / Megyeri. // Van-e, ki e nevet nem ismeri? (Petőfi Sándor: A tintásüveg – részlet)

Megyeri Károlyról az érsekújvári járás szülöttjéről Petőfi, Vörösmarty és Bajza is megemlékezett. 1798. január 8-án született Tótmegyeren (a mai Palárikovon). Apja gazdatiszt volt és fiát is az uralkodónál szeretne volna elhelyezni.

A fiúban azonban korán felébredt a színészösztön. Egy alkalommal vándorszínészek jöttek Újvárra, és a fiú szülei tudta nélkül hozzájuk szegődött. 1817-ben kezdte meg pályáját Kilényi Dávid társulatánál, majd kisebb-nagyobb vándortársulatokkal bejárta az országot. 1828-ban Kassán „vezértaggá” küzdötte fel magát. Thália szekerén évekig rőtta az országot és csakhamar ismert színész lett. 1833-ban a társulat egyik felével a budai Várszínházba került. Itt már mint főrendező tevékenykedett.

1837-ben Pesten megnyílt a Nemzeti Színház és Megyeri Károlyt meghívták a színtársulathoz. A színészet örök dicsőségére itt működött 1842-ben bekövetkezett haláláig.

Tragikus szerepeket, így Lear királyt és Shylockot (Shakespeare) is játszott. Legnagyobb sikereit a bécsi bohózatok komikus szerepeiben aratta, melyekből mulatságos figurákat formált. Nagy tetszéssel alakította a Kisfaludy vígjátékok szerepeit is. A Peleskei nótáriusban ő volt Zajtai első alakítója.

Nevét nemcsak színészi teljesítménye tette felejthetlenné, hanem színműírói tevékenysége is. Színészi pályájának 25. évében a színház megrendezte jutalomjátékát. A „Peleskei nótáriusban” harmincszor lépett fel. Már akkor beteg volt, de még nem sejtette, hogy ez lesz az utolsó szereplése.

Öt hét múlva a színtársulatot pótolhatatlan veszteség érte. 1842. december 12-én meghalt Megyeri Károly.

Síremlékére Vörösmarty írt búcsúverset. Izsó Miklós szobrászművész szobrot készített róla, amit a színház csarnokában helyeztek el.

Csáky Anna

Szerelem egy megtiport században

Szeretni téged harsogva, némán,
vállamra venni királynőként
szerelmed legszebb palástját
ó, micsoda szépség,
micsoda jó!
Mert te is szeretsz engem
szakadásig,
hiába lógnak ablakunkba
zorduló éj-vak fellegek,
s uszul ránk úri góggel
az ádáz történelem,
melynek lucsokkal szennyes arénáján
föltépett hassal vérez el
e megtiport század
s az értelem,
amit napok játszmája
szór semmibe.

Mi ketten akkor is újra hallunk
zümmögő vágyakat
a kertek zenéjében,
mi ketten mindig visszanyerjük
a rózsá lobogó lángját
a szirmok perzselő futamában,
ha a virág, a kert már
rég halott.

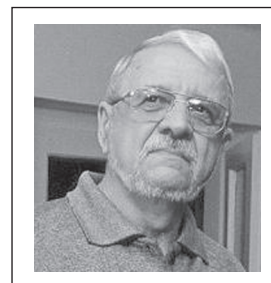

Gál Sándor

Légörvények

1.

mindent távolabbról
mindent magasabbról
s magamon belül
ahogy a légörvények
a napsugarakra fonódnak
hát lehet hogy
nincs is elérhető
se kimondható
az életünkről
csupán egy ismert
szó-fordulat
vagy ami annak látszik
mert bizonytalan a lépés
a rejtőzködő veszedelmek
árnyékai
kövek csendje
hová s meddig kísér
mit jelöl és mit fed el
a tűzkaréjú naplemente

2.

mögöttem zakatol
egy élményhiányos
nemzedék
s dől befelé
önmagába
csecsemő-romok
feladván mindent
szétpereg a gondolat
és a szépség
ahogy a kőből lett
homok
és kering a szélben
az üres

űri tölcser
halott
betűhalmazok
égi sivatag
a csend szélén
ím a maradék

3.

arra jártam
hol a halál lépdél
s elmesélem
milyen volt
az a táj
ha majd egyszer
haza érek
s ha megszólal
a csend és a magány
tudom hogy
nincs sok időm
a v á l a s z a d á s r a
mert elfogynak
mind a *válaszok*
s hiába történik
száz új próba
a kérdező
mindig én vagyok

Bedi Kata

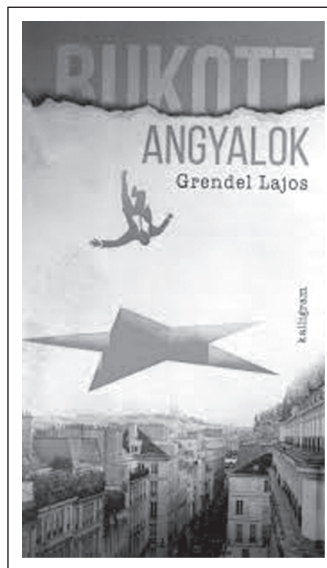
Széppróza és történelem

Bűnösség, ártatlanság, semlegesség, a megítélés viszonylagossága. Csak néhány téma Grendel Lajos tavaly megjelent, *Bukott angyalok* című könyve értelmezése kapcsán, melyekről a magyar széppróza napja alkalmából rendezett beszélgetésen került sor a Pozsonyi Magyar Intézetben, Keserű József irodalomtörténész vezetésével.

Az idei első alkalom a széppróza napjának ünneplésére, hiszen a Magyar Írószövetség novemberi választmányi ülésén kezdeményezte, hogy a 193 éve február 18-án született Jókai Mór születésnapja legyen Kárpát-medence szerzte ez a nap. Éppen ezért Keserű azzal az érdekes felütéssel kezdte a kérdésfeltevést, hogy lehet Grendel és Jókai prózája között kapcsolatot találni. Válaszként felidézte azt a régi interjút, melyben Szigeti László kérdésére Mészöly a számára meghatározó írók közé sorolja Jókait is, aki enciklopédikusságával hatott rá. Folytatva a gondolatot pedig emlékeztet, hogy Grendel könyvet is írt Mészöly időskori prózájáról. S persze a két szerző szövegvilága között is szoros kapcsolat érzékelhető, különös tekintettel a morális kérdések feltevésére, melyek minkét szerzőnél többszempontú bemutatás révén válnak élessé. Kiderült aztán, hogy Grendel számára is fontos szerző Jókai. 12 évesen apja nyomásának engedve kezdte el olvasni *A kőszívű ember fiai*t, és olyannyira megszerette az író, hogy utána majd' harminc könyvét elolvasta, de csak jó pár évtized kihagyással tért vissza Jókai szövegeihez. S mivel a szövegei fontosak, ezért Jókai születésnapja is fontos Grendelnek – tett vallomást -, s örül, hogy ezen a napon ünnepeljük a széppróza napját. Jókait egyébként egyszerre érzi romantikus, és realista szerzőnek; például az enciklopédikussága révén is. Keserű ez után a *Bukott angyalokra*, és morális kérdések prózai feltevésére tereli a beszélgetést. A regény rövid szinopszisa szerint a történet az elbeszélő és legjobb barátja, Lőrinc elbeszéléséből bontakozik ki, aki második felesége, a szeretett Vera halála után Párizsba költözik. Itt találkozik a két barát évek múlva, s egy átborozott éjszaka folyamán Lőrinc elbeszéli az igaz történetét, amelyről az elbeszélő mit sem sejt. Ez szorosan összekapcsolódik második felesége családjának, különösen apósának, Tocseknek a történetével, akinek a háború végén egy bizonyos Janák megmentette az életét a Pozsony-ligetfalui mészárlások idején. A regény világát meghatározza a sokáig titkolt tömeggyilkosság tragédiája és a csehszlovák állambiztonság gépezetének működési mechanizmusa.

Keserű szerint a regény egyik fontos kérdése, hogy lehet valaki egyszerre bűnös is, és ártatlan is? Grendel Görgei példáján keresztül mutatja aztán be ezt a viszonylagosságot. Görgeit a fegyverletétel után a többség árulónak tartotta, ugyanakkor tudjuk, a szabadságharc akkor már elvesztett. Majd ezt a kérdést továbbfűzve a hit, hiedelem kerül szóba, hiszen a regény szerint ki vagyunk szolgáltatva hiedelmeinknek. Grendel szerint regénye a hiedelmeinkből való kiábrándulásról is szól, hiszen a szövegben az események a halál felől értelmeződnek. Éppen ezért az ironia csak alig

észlelhető formában jelentkeznek, sokkal erősebb a filozófiai kérdésfeltevés: pl. megismerhető-e egy másik ember. Grendel személyes meggyőződése, hogy nem. Ugyanakkor a regényben mindig több szempont szerint igyekezett a morális kérdéseket vizsgálni, az eszmék ütköztetésére törekedett. S talán ebből kiderül az – amit Keserű is hangsúlyoz – hogy a regény központi gondolata a múlttal való szembenézés fontossága, az értelmezésre való reflexió, és hogy megmaradhatunk-e semlegesnek. Mindez ahhoz a kérdéshez (is) elvisz, hogy a történelem ír-e minket, vagy mi írjuk a történelmet? Grendel szerint „is-is”, de inkább az előbbi, hiszen a történelmi helyzetekhez alkalmazkodnunk kell, és általában jól alkalmazkodunk is. Tehát, inkább a történelem ír minket. Éppen ezért problémás műfaj a vallomás is, mert egyfelől túlteng benne, azaz bennünk az önsajnálát, másfelől pedig az önszeretet.

Kádár Margit

1956 - 1996

Hívd Istenedet magyar,
hogymegfogja kezedet.
Hívd magyar Istened,
hogymegkitépje szívedet.
Hívd magyar Istened,
hogymegúj szívet adjon,
reményt töviskoszorúval,
melyen az igazság rózsái nyílnak.

Hívd Istenedet magyar
és esküdj új szíveddel,
soha többé Uram,
csak most még az egyszer,
könyörülj Uram, keresztfán voltam.
Húztam igát, földön, lent és fent,
az égből, sötétben, viharban,
csikorgó hidegben.
Jaj, a lelkem fázott, mezítelen voltam,
nem volt Isten, angyal,
árva volt a házam.

Miért nem vágta le hatalmas erőddel?
Elsöpörni jönnél mindent mi nem útad.
Mária könnyezve védi magyarjait,
István szent szavára emlékezzél, fiam!
Hívd Istenedet magyar, esküdjél őszintén:
Véred ellen soha, inkább életed.

Magyar szentek várnak, ne félj!
Csak menj az úton, Istened vezet.

Kádár Margit verse

*Böröndi Lajos***Varsó**

Varsó szőke és nőnemű mint
minden amiből szépség árad
szláv lágyság len-Nap és
erős vörösre festett szájak

és időtlenség valami olthatatlan
szomjúság Varsó nem ereszt el
utcáit járva alámerül az
ember a történelemben

úgy fogja egymást jelen és múlt
mint anyja kezét a kicsi gyermek
ahogy a Visztula hullámai
átölelnek

téged is ha megmártózol
lengyelül szólnak hozzád a nyírfák
ahogyan a szikrázó napsütésben
susognak téren és időn át

otthon vagy sűgják lovak koppanása
hallatszik az idők mélyén
Balassi jött meg adják tovább a hírt
a fenyők Krakkó környékén

Varsó szőke Lengyelország
haját kócolja a langyos hajnali szél
magyarul lengyelül simogat
és lassan suddogva beszél

fürdik a fényben a város
a háztetők barnán ragyognak
Varsóra hunyom szememet
így őrzöm meg magamnak

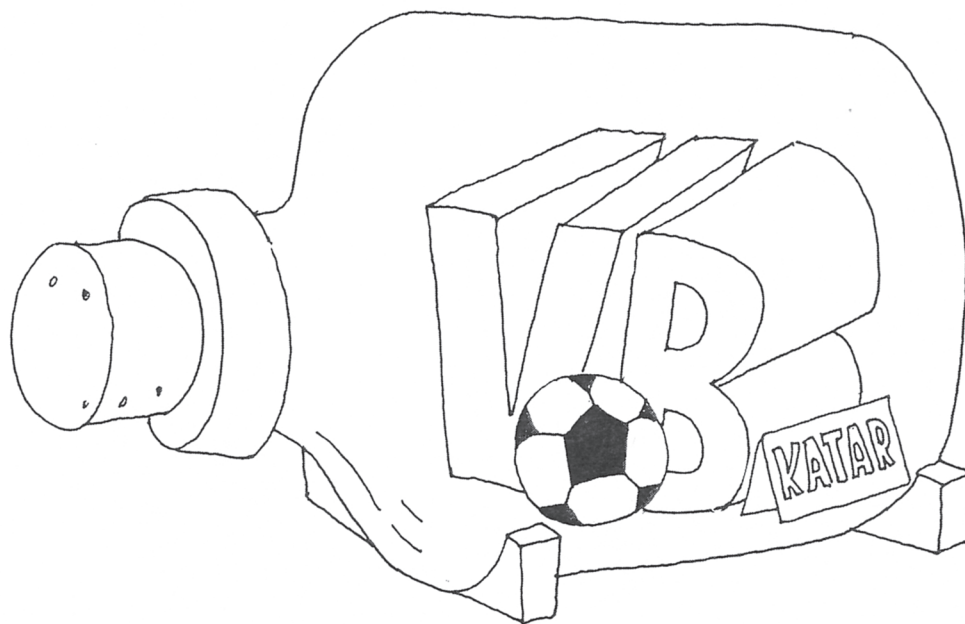
álom

fából faragott hintaló
elrepít a valahovába
vágatunk hegyen völgyön át
csatakos lesz paripám háta

lehunyom szememet és látom
azt ami láthatatlan
mesélnek tündérek manók
mézes meséket halkan

zene is szól egy trombita
belereccsen a dalba
de jó álmodni száguldj tovább
velem hintalovacska

MAGYAR VÁRÓLISTA

A napokban jelent meg Joó József (írónevén Tönköl József) Ide lőjete! című karikatúra kötete a Mosonvármegye Lap-és Könyvkiadó kiadásában a labdarúgó világbajnokság alkalmából. Ebből választottunk egy frappáns rajtot.

*Zirig Árpád***Útitárs**

A csöndet választottam útitársnak,
ha nagy a fájdalom se jajgatok,
szürke félhomállyal takarnak be
az ébredést hozó hajnalok.

Az egész napom csordultig telt
gonddal, vártam az estét, vártam
az éjszakát.

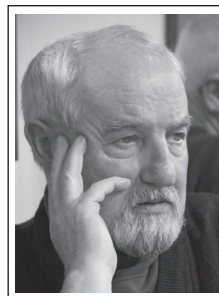
Álmom vizes cseppkő
majd pocsolya, olvadó hó.
A tó éjfélkor szikrát hányó,
fénnel szórják tele
a házam falát
Új reggel, deres rügyek közé
rejtőzve emlékeimből magamra
nem bírok tavaszt hozni
köztetek fölcsavart lánggal
most botorság lobogni.

Néha bizony rám zuhannak
az elmúlt évek,
mint fákat a gyökerek
fogva tartanak, repülni
nem eresztenek.

•

Nagy körülöttem a tolongás
elcsépett hangok zavara,
létünkben a változás örök.
A végcél nem a végső perc.
Bezárt ajtókon már
rég nem dörömbölök.

Meghalni sohasem késő,
a rémületet kell elfelejteni.
Emelt fővel
bölcse viselni
ami még hátra van.

Az idő bárhogy
is küzdesz ellene,
rajtunk úgy is át rohan.
Míg élő vagyok
Számomra a fölfedezés a fontos,
a teremtés csak így folyamatos,
megsejteni melyik lépés
a következő.
A többi felejtendő.

•

Egyre elmélyültebb lettem,
hozzám dörzsölőzik a csend.
Folytatódik a teremtés bennem, (?)
vagy rám törnek a kényszerképzetek.
A hó szítál, pergeti
a kimondható szavaimat.
Nagy a mozgás körülöttem,
minden pörög, szalad.

Szemem mögött a táj
mintha tükör volna,
vagy egy elfelejtett óceán.
A partján állok, kételyekkel telten,
reménytelen várakozásban,
senki sem néz le rám.
Újra álommal borít
be az éjszaka,
meg páros csillagokkal.
Homályosul az emlék,
folytathatatlan a varázslat,
minden sejtelmes
mint egy ballada.

Murányi Veronika

Az, hogy magyar vagyok, olyan természetes, mint a levegővétel

Beszélgetés Polák Margittal

Polák Margit könyvtáros, népművelő. Katedra-, Csemadok Közművelődési- és Samuel Zoch-díjas. Szencen él. Életútjáról, családi mintákról, a közösségért való munkáról, Baglyokról és Rigókról... baráti hangon beszélgetünk otthonában, a tűzhelyen rottyogó őzpörkölt, és a frissen sült mákos-áfonyás-csokoládés sütemény társaságában.

– Életrajzot sokat kellett írnom, és mindig úgy kezdtem, hogy 1944. március 18-án születtem Budapesten, aztán beléptem a Csemadokba. Ennyi.

– *Galántai lányként miért Budapesten született?*

– Galántának akkor Budapest volt a fővárosa, oda mentünk megszületni.

Már a bátyám is ott született '39-ben, az első felvidéki gyerekek egyikeként.

Nagyon izgalmas időszak volt. '44 márc. 18-án születtem, 19-én pedig már jött Hitler Pestet bombázni és elfoglalni. (Viccből mondani is szoktam, hogy énmiattam támadta meg Hitler Budapestet.) Apám, mint magyar baka egy napos koromban mentett édesanyámmal bennünket, haza Galántára. A vonat tömve volt, így kétszáz Szimfóniába került, hogy külön kupét kaphassunk. Akkor az volt a népszerű cigi, és a kalauznak adta apám a szívességért, hogy helyet szorított nekünk. Mikor Galántára hazaértünk, állt a front, egyenesen az óvópincébe mentünk.

– *Galántán éltetek?*

– Igen, a szüleim és a nagyszüleim is galántaiak. Én már csak egy évet töltöttem ott. '45-ben magyar-ellenes hangulat lett, és aput, aki magyar iskolában tanított, rögtön elbocsátották. A legkülönbefébb dolgokon ment keresztül, de olyan ügyes volt, hogy mindenhol meg tudott lépni. Az oroszok becsukták, három nap múlva anyu kiszabadította valahogyan. Akkor már mondogatták, hogy el kellene bújni, mert mint magyar tanító elég sok mindenben részt vett Galántán. Egy szlovák barátja tanácsolta, hogy a közelben keressen búvóhelyet, ott nem fogja senki sem keresni. A legközelebbi falu Tósnyárasd volt, ott lett kántor, és aztán jöttek különféle megpróbáltatások, mint a kitelepítés, de ő azelől is mindig meglépett. Nem reszlovakizált, ezért elvitték Csehországba? a fél falut elvitték, a férfiakat. A cél az volt akkor, hogy a családok is utánuk menjenek, de nem így történt szerencsére. Azt hiszem, csak hat hétig dolgozott ott, marhákat őrzött, majd onnan is meglépett, szépen hazagyalogolt. Ez nem vicc, majdnem végig gyalog jött. Ő általában ilyen ügyes, meglépős ember volt, azt hiszem, még a frontról is meglépett, mert ott lett volna Ligetfalun, ahol lőtték a magyarokat. Levetette a katonaruhát és itt maradt. Amikor a magyarokat kitelepítették, a mi családjunkból csak mi maradtunk itt, a testvérek mind elmentek. Csak mi nem mentünk át, és apám szülei.

Apám a csehországi deportáció után nagy nehezen elhelyezkedett, mint munkás egy építkezési vállalatnál Pozsonyban. Erre roppant büszke volt, mert mint tanító, értett a malterkeveréshez is.

Aztán rájöttek, hogy nem csak maltert keverni, de számolni is tud, úgyhogy kiemelték. Amikor '48-49-ben újraindultak a magyar iskolák, iskolaalapításokban vett részt, és újra elkezdett tanítani. '53-ban megkeresték a szenci honatyák, hogy magukhoz csábítsák, elfogadta az ajánlatot, és akkor már jött vele az egész család is, jöttem én is.

Rám azt mondják, hogy szenci vagyok, de igazából tósnyárasdi. Úgy szoktam mondani, hogy Budapesti születésű, tósnyárasdi származású szenci lakos. Harmadik osztályos voltam, hét-nyolc éves, mikor Szencre jöttünk. Aztán amikor az alapiskolában a nyolcadikat befejeztem, elindult Szencen a gimnázium. Pontosabban általános műveltséget nyújtó középiskola volt. Mint tanító gyermekeknek, nekünk ez egy keserves időszak volt, mert mindenhol kötelező volt ott lenni: az úttörőszervezetben, az ifjúsági szervezetben... A meghatározó szervezet végül a Csemadok lett, s az már egy másik történet.

– *Oda mikor léptél be?*

– Érettségi után. 18 éves korban már Csemadok tagok voltunk mind.

– *Már a gimnázium alatt is szervezkedő alkat voltál?*

– Mindenben benne voltam, amiben lehetett. A táncsoport szívégyem volt, nagyon szerettem, énekkara volt az iskolának, azt is nagyon szerettem. Egy ideig jóapám volt a karmester és dühös volt rám, mert az első sorban (kicsi voltam, mindenhol az első sorban álltam) borzasztó lelkesen énekeltem az akkor kötelező mozgalmi énekeket. A karmesteri pálcájával majdnem fejbe vert.

– *Hogy ne olyan lelkesen?*

– Persze. Én mindent lelkesen csináltam. Kultúrfelelős is voltam, funkciókat akasztottak rám, szervezkedtem, programokat állítottam össze. Állandóan nyüzsgő, elég utálatos figura lehettem.

– *A testvéreid is ilyenek?*

– A három fiú az már más kategória. Persze a bátyám csemadokos volt már fiatal korától, kabarét meg esztrád műsorokat állított össze. Apu fiatal korában szintén színdarabokban szerepelt, rendezett, játszott, ott volt az elejétől a Csemadokban is, a tanítói énekkarba is belépett. A bátyám aztán újságíró lett, s emlékszem, hogy apu mindig mondta, hogy vigyázzatok ezekkel a dolgokkal. Mindig így mondta, hogy „Ne keverjétek föl a szart!”. Őt megvádolták ugyanis hungarizmussal, és levante-oktató is volt. Ezért feltehetően állandóan kutakodtak a családukbán, hogy milyen múlt, és milyen ősök... Valamelyik nagyapám nemzetőr is volt. Mindeztől nálunk az volt a szabály, hogy amit otthon hallasz, azt nehogya valahol elmondd, nehogy ebből valakinek baja legyen a családban.

– *Édesanyád?*

– Amíg nem mentünk iskolába, otthon volt velünk, és aztán lett könyvelő. Rendkívüli személyiség, nagyon összefogta a családot, és meghatóan sokat kaptunk tőle. Előttem van, ahogyan sok

gyerek üli körül, és ő mesél nekünk. Német meséskönyvből olvas, és magyarul mondja el a mesét. Csodálatos szép téli esték voltak a kályha mellett. (Perfekt beszélt németül, ugyanis egy bécsi zárdában nevelkedett. Az édesapja ösztönözte, hogy mind a három lánya tanuljon meg egy-egy idegen nyelvet, s mind a három mást.)

Kényes időszak volt az '55-56, akkor itt a magyar tanítókat nagyon megfigyelték. Emlékszem, jött körlevél hozzánk, hogy „mindent vissza”. Itt akkor ilyent kiejteni sem lehetett, a Nagymagyarország térkép is rejtve volt, nagyon kellett vigyázni, nehogy valaki megtalálja. Apám egészen az '58-59-es tanévig iskolaigazgató volt addig, amíg elindult a gimnázium.

Azért addig, mert akkortól már föltétel volt a párttagság ehhez az álláshoz.

– *Apád azt már nem vállalta?*

– Nem. Ez alól ki tudott bújni. Mert ő akkori szemmel egyszerűen reakciós volt. Ő volt az utolsó párton kívüli igazgató. Taníthatott még továbbra is, egészen a nyugdíjáig, még napközis tanár is volt.

Mindezeket csak érdekességként mondom el, hogy látni lehessen, mi volt az, amiből én kinőttem.

– *Összefoglalnád, hogy mit hoztál otthonról? Mi az érték? Mi a jó és mi a rossz?*

– A könyv, az irodalom és hát a magyarságtudat. Ez belénk nevelődött, olyan természetes volt, mint a levegővétel. Emlékszem, hogy mikor a fiúk mentek Csehországba katonának, szóba sem jöhetett, hogy majd megjönnek a cseh lányokkal. A szlovákiai magyar gyerekek közül ott elég sokan megnősültek. Nálunk el sem hangzott, hogy nehogy valami csehet hozzá haza, magától értetődő dolog volt, hogy magyar vagy, és az maradsz.

– *Az olvasás is ilyen természetes volt?*

– Könyv nélkül nem láttuk a szüleinket, és mi is ilyenek lettünk. Gyerekkorunktól gyűjtöttük a könyveket, könyv volt az ajándék minden alkalomra egymásnak.

– *Gimnázium után hogyan alakult a sorsod?*

– Nagyon szófogadó lányka voltam, tanítónő szerettem volna lenni, de jóapám ezt teljesen leállította mindegyiköknél. Végül könyvtáros képzőbe jelentkeztem. A könyvtár szak egy pozsonyi, szlovák iskola volt. Akkor még nem tudtam szlovákul, vagyis értettem, de beszélni nem tudtam. Szencen akkoriban nem volt hol szlovákul beszélni, csak az iskolában a szlovák órán, ahol viszont elég nagy hangsúlyt fektettek a szlovák nyelvtanra, amit én rendesen bemagoltam, és a szlovák irodalmat is. Úgyhogy elmentem a szlovák fölvételire, azzal, hogy esélyem sincs. Őszinte ember voltam. Mielőtt feleltem volna a feltett kérdésekre, én azt mondtam, hogy „ja neviem po slovensky”. Mindenhol kijelentettem, hogy én nem tudok szlovákul. Akkoriban ez volt a mi legnagyobb bűnünk, de én büszkén és ragyogva kijelentettem, hogy nem tudok szlovákul mert én magyar iskolából

jövők. Rám csodálkoztak, hogy akkor én mi vagyok? Tettek föl azért kérdéseket, és én a szlovák irodalomból brillíroztam, a szlovák tollbamondást pedig én írtam meg egyedül hibátlanul a szlovák felvételizők között. Úgyhogy végül fölvettek. A szlovák dolgokat egyébként nem is magyar, hanem tósnyárasdi akcentussal mondtam, amit nagyon bírtak az osztálytársaim. A képzés végén igen jól vizsgáztam, a szaktantárgyakból mind egyeseket kaptam, de jól beszélni szlovákul még akkor sem tudtam. Akcentusom volt, ami egyfajta vonzerőm is lett, sohasem származott belőle bajom, inkább élveztem. A képzés után egy pozsonyi könyvesboltban dolgoztam, majd '64-ben Szentre kerültem a könyvtárba. A magyartudás akkor még itt föltétel volt.

– *A könyvtári munkának hogyan fogtál neki?*

– Rögtön nekilódultam, hogy legyenek magyar rendezvények, amit először nem néztek jó szemmel a pozsonyi központból. Az első író-olvasótalálkozónk mindjárt januárban volt, ahogy beléptem. Dobos László író volt a vendégünk. Közben nekifogtam szervezni a gyerekeket is, volt egy Bagoly körünk – persze mindenki nevetett ezen a néven. Akkor Baglyok voltak, most Rigók vannak, valahogy a madarak mindig körülöttem voltak.

A régi könyvtár pontosan a buszmegállóban volt, kint fáztak a gyerekek, és én behívtam őket. Egyre többen kezdtek bejárni, főztem nekik teát, aztán már ott írták a leckét is, a másnapra való felkészülésben is tudtam nekik segíteni. Valahogy minden kialakult. Hívtam gyerekverseket író költőket, és hívtam szlovákiai magyar írókat. Jó kis társasági élet alakult ki. Nem csak gyerekek, hanem a magam korabeliek is bejártak, egyre többen ott ismerkedtek. Míg könyvtáros voltam, rendszeresen jártak hozzám a napközisek, mindig más csoport. Könyvtárismertetés, könyvismertetés, rendhagyó irodalmi óra, sok magyar rendezvény jött össze. Nagyon sikeres programunk volt a könyves vasárnap is. Tőlünk indult, és aztán szinte az egész járásban elterjedt. Ingyenesen lehetett aznap beiratkozni, a késedelmi díjakat elengedték, és gyerekprogramok is voltak. Népszerű volt, szerették a felnőttek és gyerekek is, tele volt a könyvtár. Sokféle programot azért csináltak meg szlovákul, mert magyarul már megvolt. Aztán végül rájöttek a járásban, hogy jó, hogy van egy könyvtár, ahol a kisebbségi kultúrát is ki lehet mutatni, tehát hagyták. Nekem elég sok mindent hagytak, így megtehettem, hogy csak magyar vonalon dolgoztam a könyvtárban.

– *Ezzel párhuzamosan ment a Csemadok munka is?*

– Természetesen. Régen itt Szencen mutattak be amatőr esztrád műsorokat, színdarabokat is, énekkar, és táncscsoport is volt. '66-ban voltak az első Szenci Molnár Albert Napok. Kézzel írtuk még a plakátokat, kitettük a könyvtár elé, s én átrendeztem akkor a könyvtárat az akció reggelére, hogy legyen egy kiállító terem. Áthordtam a könyveket a másik terembe, alig értem, hogy nem rúgtak ki. Borzasztó botrány volt, lejött a pozsonyi könyvtári főellenőrünk is. Csodálkozva nézték, hogy mit művel itt ez a nő? S még a tetejében a rendezvényeket is magyarul írtam be, mert ugye mindent be kellett írni, hogy mi volt s hányan voltak. Volt akkoriban egy meghatározó értelmiségi réteg, amely gyakran megfordult itt Szencen, gyakran eljöttek az akkori titánok, az itteni szlovákiai magyar költők: Keszeli Ferenc, Tózsér Árpád, Gál Sándor, Tóth Elemér. Járt itt Fábry Zoltán is.

– *A Szenci Molnár Albert Napok műsora hogyan állt össze?*

– Az egyik alapkoncepció volt, hogy irodalmi kisszínpadok bemutatója is legyen. Ez később elmaradt, viszont volt képzőművészeti kiállítás, ünnepi műsor, irodalmi előadás. Még szavalóverseny is volt. Én is jelentkeztem egyszer, mert a felnőtt kategóriában nem volt szavaló, a bátyám pedig rám parancsolt, hogy te fogsz. Akkor Kosztolányi volt a kedvencem. Ott ült a zsűri, és bejelentették: ötödik kategória Polák Margit. Remegő lábakkal elmondtam az Üllői úti fákat és második helyezést nyertem, pedig egyedül voltam versenyző.

– *Mesélnél még a madaraidról? Baglyokról, Rigókról?*

– A Rigók előtt ugye a Baglyok voltak. Engem nagyon vonzott akkoriban a néprajz, el is végeztem volna, hogyha lehetett volna távúton. A gyerekekkel elindultunk gyűjteni a környékbeli falvakba: Zonc, Hegysúr, Egyházfa, Boldogfa, Réte. Házzól-házra jártunk, és padlásokról, pajtákból kaptuk meg a cserepeket, régi dolgokat. Nagyon szép tárgyi anyag jött össze, és kiállítást készítettünk belőlük a könyvtárban „Nagyszüleink háza tája és háztartása” címmel. Vonzotta akkor a könyvtár a látogatókat. Akkoriban került ide egy aktív pedagógus, akivel utána csináltunk még egy nagyobb szabású kiállítást. Oda eljött a tévé is, nagy híre ment. Egy ma ismert néprajzkutató is Bagoly körösöm volt, később azt mesélte, hogy akkoriban kapott kedvet a néprajzhoz.

– *A Baglyokkal milyen rendszeres programjaitok voltak?*

– Összejöttek a könyvtárban, versolvasás, mesedél előtt, mesedél után, és voltak író-olvasó találkozók is. Később, a Baglyok után jöttek a Kincskeresők, a Kincskereső gyermekirodalmi folyóirat köré tömörült irodalomkedvelő kis csapat. Először öt gyerek, aztán hét, aztán tizenkettő, s aztán lett egy nagy Kincskeresők. A folyóiratból válogattunk verseket szavalóversenyre, megfejtettük a rejtvényeket, beküldtük, leveleztünk a szerkesztőséggel. Később akkor változott megint a nevünk, amikor megtanultuk Lázár Ervin meséjét, a Nagyravágyó feketeregőt. Annyit rigóztunk és addig próbáltunk, míg elkészült a műsor, hogy rajtunk ragad a rigó név. Ezzel a darabbal kerültünk el Dunaszerdahelyre, a Duna Menti Tavaszra. Nem kész anyagból dolgoztam, hanem a gyerekekkel együtt csináltuk meg, nagyon szerették. A forgatókönyv közös elkészítésével ugyan mindig megszenvedtünk, de megérté. Aztán volt egy vásáros darabunk, később pedig egy Kamaszságok kamaszodó gyerekekkel. Mindig magunk dolgoztunk meg vele, együtt alkottuk meg, készből nem tudok dolgozni.

Most kitaláltam, hogy a Rigókkal tavasszal madaras, állatos, természettel kapcsolatos verseket szedünk össze, és ezekből kerekítünk ki egy történetet. Ennek már holnap nekifogok, a gyerekeknek tetszeni fog.

– *Hány évesek a Rigók?*

– Mindig van, aki sok éven át marad, így vannak tizenhárom éveseim is, a legkisebb pedig most Edgár, aki négy éves. Volt már itt hiperaktív gyerek is. Nem rossz gyerekek, csak néha nagyon nehéz leültetni őket. Aztán rájövök, hogy bennem van a hiba, abban a felnőttben, aki nem tudja őt lekötöni. Szeretek velük foglalkozni, inspirálnak, ötleteket adnak. Mikor érzem, hogy elfogyott a türelmem, pörölök velük.

– *Nem hiszem, hogy megsértődnek.*

– Nem, esetleg kinevetnek. Ez is hozzá tartozik, és én ezt megértem. Mondom is nekik, hogy borzasztó nevetséges lehetek ilyenkor, és ők ezt alá is húzzák, hogy igen, az vagy. Azért van bőven olyan visszajelzés is a részükről, hogy nekik is fontos a Rigók. Ha éppen nincsen, akkor kérdezik, hogy mikor lesz már?

– *Mi benned a hajtóerő?*

– Hasznos szeretnék lenni valahogyan, és szeretem is ezt csinálni. Vagyis a célom, hogy úgy legyek hasznos, hogy közben szeressem, amit csinálok. Nekem nem adatott meg a saját gyermek. Mindenkinek megvan a maga sorsa és az enyém valamiért így alakult. Van egy mondás, hogy változtass azon, amin tudsz, és nyugodj bele abba, ami változtathatatlan.

– *A gyerektáborokról még nem beszéltél. Azok Csemadok szervezésben voltak?*

– Igen. Az eredeti gondolat az volt, hogy a csemadokos emberek gyerekeit táboroztassuk. Volt egy nagyon jó hely, Jablonca, egészen keleten a határ mentén, oda jártunk. Aztán a csemadokosok ismerőseinek gyerekei is jöttek, és egyre többen lettünk. Szerettem. A szenci üdülőben meg a tavaszi olvasótáborok voltak, 3-4 nap a tavaszi szünet első felében. Mindig volt író-olvasótalálkozó, és könyvekkel kapcsolatos foglalkozás. Hordtam magammal a tábori könyvtárat, ami egy koffernyi könyv volt. Lehetett kölcsönözni, este együtt olvastunk, meséltünk, reggel pedig egy mende-monda nevű program volt, ahol valamit fölolvastunk. Szerették a gyerekek.

– *Milyen volt régebben itt Szencen a közösség?*

– Elég összetartó és nagy társaság volt, sokan voltunk. A Csemadokon belül volt egy kis klubhelyiségünk a város közepén, oda le lehetett bármikor menni. Voltak társasjátékok, beszélgetések, mi fiatalok ott verődünk össze. Nem szervezett program volt, hanem egyszerűen emberek, akikkel jó volt együtt lenni. A tanáraink is oda jártak és az is ösztönző volt. A tanítók akkor nagyon tevékenyek voltak a Csemadokban.

– *Mikor változott a hangulat?*

– Talán '89 után. Akkor szűnt meg a Csemadok énekkara is, amikor már lehetett volna. Érdekebb volt minden, míg nem lehetett csinálni.

– *A városkép is átalakult. Mikor indult el a régi városkép megbontása?*

– Az még a hetvenes években. A város elnöke, akiket el bírt valahogy viselni maga körül, azok betelepültek voltak. Végül magyar vagy lokálpatrióta nem is került be az akkori városvezetésébe, és ezeknek az embereknek egy régi épület lebontása nem okozott szívbajt. Akkor indult a nagy átalakítás. Közben kezdtek betelepülni a szlovákok is, nem is nagyon vettük észre. A legrégebbi telep az úgynevezett kolónia, oda már egészen korán telepítettek olyan árvai szlovákokat, akiknek a lakhelyét elárasztották a duzzasztómű megépítésénél. Kaptak telket, és házat építettek, ők egy összetartó, jó közösség. Aztán úgy lassanként lettek egyre többen. Talán a '70-es '80-as évektől? Rengeteg gyerek járt a magyar iskolába akkoriban, délelőtti meg délutáni tanítás is volt. Aztán veszélybe

került, mert be akarták oda telepíteni a szlovák óvodát, majd a szlovák iskolának akartak adni hat osztályt. Harcokat kellett vívni a megmaradásért.

A szlovákok betelepülését, mint könyvtáros is érzékelttem, hiszen a könyveket a nemzetiségi szalékaránynak megfelelően lehetett vásárolni. Egy ideig 50-60 % volt a magyar könyvekre fordítható összeg, majd egyre kevesebb. Utálatosan erőszakos voltam, úgyhogy elég sokáig tartottam ezt az 50%-ot. Aztán jött a hivatalos adat, hogy 30% magyar él Szencen. Még azt is sikerült egy ideig kivédeni azzal, hogy meggyőztem őket, hogy jó, lehet, hogy 30% aki bevallja, de az olvasó 50% maradt, mert több „szlovák” olvasott magyarul, mint szlovákul. Az ilyen új szlovák nemzetiségű ugyanis nem tudott szlovákul olvasni, csak annak vallotta magát. Eléggé ferdén néztek rám, amikor ezt kijelentettem egy központi gyűlésünkön. Nem is védekezésül mondtam pedig, hanem csak olyan természetesen, hogy „a szenci szlovákok magyarul olvasnak”. Ez borzasztóan hatott rájuk, s én elmondtam nekik, hogy a „szenci szlovákok” zöme nem tud szlovákul.

– *Ez tényleg így is volt?*

– Tényleg. Népszámláló biztos voltam kétszer, s apum is. Szencen a legnehezebb körzet ilyen szempontból a Pincesor volt. Ott tényleg igen szegény és nagyon egyszerű emberek laktak, akik között azért még volt analfabéta is. Akkoriban a népszámláló biztos még maga kérdezett és maga töltötte ki a lapot. Be kellett vallani a nemzetiséget is. Apu ment, és kérdezte, hogy: „nemzetiség?”. Azt mondták: „Tanító úr, írja azt, hogy szlovák”. „Igen? Jó, én beírom”, és az apu elkezdett velük szlovákul beszélni. „Tanító úr, hát ne bolondozzon, mi nem tudunk szlovákul.” Olyanokat hittek, hogy elveszik a nyugdíjukat, ha magyarnak vallják magukat, meg hasonló félelmeik voltak, s inkább szlováknak mondták magukat.

Vagy reszlovakizáltak valamikor. Ami abból az elvből indult ki, hogy itt mi mind szlovákok vagyunk, csak elmagyarosodtunk, és akkor most hivatalosan visszatérhetünk a szlovák nemzet kebelére. Megvalljuk, hogy szlovákok vagyunk, és nekünk milyen jó lesz. Átírták a nevüket, s volt, aki szegény le is fordította. Emlékszem egy szegény olvasómra, a Fekete bácsira, aki Csernő-re fordította le. Akkor még kölcsönzésnél alá kellett írni egy cédulát, s azt a Csernő-t ő olyan nagy keservesen nyomorgatta oda.

Ezt sokan nagyon nagy szégyennek élték meg, és titkolták, hogy belementek. Előnyük nem volt belőle, inkább a félelem miatt tették.

– *Poláková voltál egy időben ugye?*

– Igen, Poláková voltam és nagyon nem szerettem. Az iskolában még Poláknak hívtak, mert úgy mutatkoztam be, de hivatalosan 45-től „ová” lettünk. Volt úgynevezett fehér lapom, a kitelepítési lap, ott még Polák Margit vagyok. Tíz évet hamisítottak a születésem időpontján. Nulla évesen ugyanis nem lehetett valakit kitelepíteni, de aki 34-ben született és tíz éves, azt már ki lehetett volna. Aki nem reszlovakizált, várhatta, hogy kitelepítik, aki reszlovakizált, azt esetleg nem telepítették ki.

– *Most már ismét Polák a vezetéknéved?*

– Nehéz és bonyolult volt az „ovátlantítás”. A magyar anyakönyvi kivonatomban (mert ott Polák vagyok) le kellett fordíttatnom hivatalosan szlovákra. Ez 1000 korona volt, utána ennek alapján kellett kérnem, hogy vegyék le az „ová”. Először „ovástitani” kellett magam, aztán kérni, hogy vegyék le.

– *Azt látom, hogy a valódi korod ellenére belül fiatal vagy. A számológépet is jól használod.*

– Eleinte tartottam a számológéptől, még bekapcsolni sem tudtam, de most már szeretem, érdekel, és izgat. Volt egy helyes, fiatal gyakornokunk, meghívtam szombaton ebédre, cserébe pedig megkértem, hogy tanítson meg pár dolgot. Ez a lányka odaállt fölé, azt mondta csináld, ha valamit elrontottam, intett, hogy nem jó, de többnyire hagyta, hogy magam jöjjek rá a dolgokra. Az e-

mailezést aztán egy fiatal karbantartó kollégától tanultam meg. Darakását főztem neki cserébe, és ő tanított, hogyan kell képeket bevinni a fényképezőgépről, e-mailezni. A facebookon is fenn vagyok, arra használom, hogy rendezvényeket teszek fel.

– *Volt olyan elismerés, ami jól esett? Említetted egyszer, hogy a kitüntetések nem kedveled.*

– Az jól esik, és kitüntetésnek veszem, amikor valakivel hosszú idő eltelte után ismét találkozunk, és mondja nekem: „Egyszer te milyen jó könyvet adtál. Tudod, hogy akkor mennyire segített rajtam az a könyv?” Én még az a fajta könyvtáros voltam, aki nem a gép előtt ült, hanem a polcok között kerestünk együtt olyan könyvet, ami a látogatónak éppen akkor a legjobb lenne. Akkor elindulhattott olyan folyamat is, hogy például a lektűrökről áttért Német Lászlóra, vagy más komolyabb dolgokra, és utóbb elmesélte, hogy mennyire tetszett neki az a könyv, amit akkor együtt választottunk. Ezek a visszajelzések sokat számítanak, és valódi kitüntetések, sokkal többet jelentenek nekem, mint mikor ki kell állni egy díj átvételekor, és a fejedre olvassák, hogy miket tettél.

Deák Ernő

Mátyás király Bécsben

„Vagyok, mint minden ember: fenség, Észak-fok, titok, idegenség.” – vélekedett magáról Ady Endre. Talán így lehetne vélekedni Mátyás királyról is, akiről látszólag túlságosan is sokat tud a történetírás, mégis rejtély marad, különösen azon szándéka, mit keresett a Lajtán túl, miért hadakozott itt, hiszen sokkal fontosabb lett volna a déli végeken biztosítani a török ellen a határokat. Mohács összefüggésében kétségtelenül helytálló felvetni ezt a kérdést, csak hogy nem szabad elfelejteni: eleget hadakozott Mátyás a török ellen is, mígnem 1483-ban öt évre fegyverszünet jött létre, amit 1488-ban további két évre meghosszabbítottak. (Három évre szóló békét 1495-ben kötöttek, addig – mint különben békeidőben is – napirenden voltak mindkét

oldalon a határvillongások, betörések.)

Történészek szerint Mátyás szabályosan kiszipolyozta az országot. Ennek ellenében mi sem kézenfekvőbb mint a feltételezés: a magyar király újabb, gazdaságilag jobbmódú területek hódításával akarta emelni jövedelmeit, amiknek egy részét a török elleni harcra lehetett volna fordítani. Mindez persze inkább feltételezés mint tény. A tényeken túlmenően egyéb szándékokat lehet sejteni az egyébként *homo novus*-nak tekintett, s a Habsburgok részéről úgy is kezelt magyar király hódításaiban. Ifjúkorában megaláztatásban volt része prágai fogságával. III. Frigyes ugyan fiává fogadta (1463), de nem váltotta be ígéretét a német-római hercegi tisztség (választófejedelem) ügyében, sőt, a tényállással szemben nem ismerte el Mátyás cseh királyságát sem. Hasonlóan személyes mellőzésként kell kezelni, hogy 1470-ben – bár áttáncolta Mátyás Bécsben a farsangot –, mégsem kapott feleséget a Habsburgoktól. Végezetül nem szabad figyelmen kívül hagyni a korszellemet: Mátyás a reneszánsz legbuzgóbb terjesztője volt az Alpoktól északra fekvő területeken. Minden részletesebb taglalás nélkül úgy foglalhatnánk össze, hogy Hunyadi Mátyás nem csupán terjesztette, de a reneszánsz szellemében élt, korának jellegzetes uralkodó személyisége

volt. Mindazon szándék, mi bevallatlanul is foglalkoztatta, mozgatta, a személyiség kibontakoztatása, megvalósítása volt, az ő esetében a hatalom eszközeivel. A megvalósulás csillogtatásának tekinthető így mindaz, ami személyiségét Bécshez köti. Racionálisan élt és gondolkodott, anélkül, hogy elméleti síkon kidolgozta, vagy legalább felvázolta volna távlati terveit. Nála egybeesett az elmélet a gyakorlattal.

Lássuk most már, hogyan is festett a kép, aminek kiteljesedése 1485. június 1-jére datálható. Amíg a magyar uralkodó délen „elhanyagolta” a török elleni védekezést – ami természetesen a kiépített és megerősített védősáv ellenében nem állja meg a helyét –, Csehország után a nyugati szomszédos területek hódoltatásával igyekezett minél inkább kiteljesíteni hatalmát, mintegy bizonyítva, hogy egyenrangú fél, sőt hatalom, tekintély szempontjából túl is szárnyalja a világ életében békés, azaz passzív magatartású III. Frigyeset. Mindez eléggé hosszú nyúló vállalkozásnak bizonyult, ha meggondoljuk, hogy hét évet vett igénybe: az 1482-ben indított hadjáratok sorozata 1487-ben ért véget, míg Bécs 1485. évi elfoglalása után utolsóként Bécsújhelyt is sikerült térdre kényszerítenie.

A maga nemében – különösen osztrák szemszögből – a hódításon túlmenő idegen uralomnak minősített vállalkozás mégsem mondható bosszúhadjáratok sorozatának, erőfitogtató kényuralomnak. Pszichológiai megközelítésben nagyon is csábító azon szándék, hogy Mátyás III. Frigyes ellenében bizonyítani akarta, mennyire kegyes uralkodó, hiszen mintegy kedvében járt a lakoságnak. Már a különböző ostromok folyamán is kíméletesen bánt velük, mihelyt hűséget esküdtek neki az egyes várak, városok, nyomban kedvezményekben részesítette őket.

Lássuk ezek után, hogyan játszódtott le Bécs ostroma és meghódítása, előrebocsátva, hogy az akkori Bécs mintegy 20-25 000 lakosával Köln és Prága után a Német-római Birodalom legnagyobb városának számított, míg Budát mintegy nyolcezen lakták.

Mátyás mintegy előjátékként már 1477-ben négy hónapon át ostromgyűrűvel vette körül Bécset, ami valóban visszavágásnak számított, amiért III. Frigyes nem ismerte el csehországi királyságát. Mi sem lett volna természetesebb, mint hogy III. Frigyes felvonult volna városa védelmére, erre azonban nem futotta erejéből. Azokban az években a nála jóval fiatalabb, dinamikus és egy-

Az osztrák főváros bővelkedik magyar emlékekben. Az egyik legrégebbi eseményt a bécsi Stephansdomtól kőhajításra lévő Bäckerstrasse 1. szám alatt látható márványtábla idézi fel. Ott, az épület helyén állt a Régi Regensburgi Udvar nevű fogadó, ott találkozott 1470-ben Hunyadi Mátyás (1443–90), a magyarok királya nagy ellenlábásával, III. Frigyes császárral. Az emléktábla a fogadós nevét is megőrökíti: Niklas Teschler látta vendégül a felségeket.

öntetűen erőfölényben lévő Mátyás a jövő emberének számított. III. Frigyes ugyan feltétlen hűségre kötelezte a Mátyás által ostromlott városokat, így Bécset is, hathatós segítséget viszont nem nyújtott nekik. Eltekintve attól, hogy egyes családok pozsonyi és pesti kapcsolataik révén befolyással voltak a város gazdasági életére, a zavaros időkben az általános bizonytalanság mellett a kézműipar és a kereskedelem a hanyatlás jeleit mutatta, általános lett a szűkölködés. A város mérvadó polgárai tehát – részben ismerve már Mátyás „módszereit” – úgy gondolták, magyar uralom alatt sem lehet rosszabb, mint volt, nem is említve azt, mi lett volna a vége a Habsburgok oldalán való végső kitartásnak. Ezzel szemben meggyőződhetek róla, hogy a magyar király nem kegyetlen zsarnok, hanem szót is lehet vele érteni. Bizonyosságul szolgált erre 1483 ősze, amikor a szüretre való hivatkozással 3 000 forint ellenében megenyhült a magyar király, fegyvernagyvást ígért, és hagyta, hogy a város betakarítsa a szőlőtermését. A következő esztendő közben további hanyatlást hozott, s egyre inkább megérett a helyzet az alkura, amelynek megkötésében, persze,

Mátyás követői is ténykedtek. 1485 tavaszára már szinte csak az időpontban kellett megállapodni a város átadása dolgában. Március 12-én a városi tanács többsége a feladás mellett határozott. Május 12-én, Jézus mennybemenetele napján nagy tömeg követelte a Habsburg helytartótól a város átadását. A város érdekeit szem előtt tartva a klérus és az egyetem képviselői közvetlen tárgyalásokba kezdtek a magyar uralkodóval. Ők dolgozták ki a kapituláció feltételeit is; a május 20-án Mátyásnak átadott szerződéstervezetet május 23-án mindkét fél elfogadta és aláírta a Stubentor előtti Szt. Miklós kolostorban. Így Mátyás kilátásba helyezte a város kiváltságainak megerősítését, a két évvel korábban megszabott szüreti váltságdíjat pedig elengedte. Mátyás nagyvonalúságára jellemzően abba is belement, hogy a város segítségért folyamodjon III. Frigyeshez, s ha ez nem érkezik meg a megállapodás napjáig, úgy a hűtlenség vétke nélkül helyezhetik sorsukat a magyar király kezébe.

Reneszánsz előkelőséggel – amiből természetesen nem hiányoztak a színpadias elemek – készítették elő a bevonulás napját. Mátyás ennek dolgában is nagyvonalúnak mutatkozott: tudva, milyen nagy szerepet játszott a város életében az úrnapi körmenet, egy nappal előre hozta a hatalmi demonstráció napját. A bevonulást minden részletében megtervezték. Jellegzetesnek mondható, hogy a magyar király nem elrettenteni akart, sokkal inkább az elkápráztatás volt szándéka, ami sikerült is neki. Mivel helybéli szemtanú leírásából ismeretes a június 1-jei nagy esemény, hitelesnek fogadható el, amit az utókorra hagyott. A már említett kapu előtt (Stubentor) reggel nyolc órakor a polgármester a városi tanács tagjainak jelenlétében átadta a magyar királynak a város kulcsait. Ezt követően kezdődött a diadalmenet, amelynek előőrsét 32 élelmiszerral megrakott szekér képezte az éhező lakosság megsegítésére. Geréb Péterrel az élen 2 000 díszbe öltözött lovas következett, majd 24 teve, a török szultán ajándéka néhány hónappal korábról. A bécsiek először láttak életükben eleven tevéket. Ezek hátára rakták egyébként a király kincsesládáit. A magyar király országainak 24 ünnepi díszbe öltözött püspöke, négyszáz gyalogos és 1 000 lovas kíséretében vonult a tevék mögött. Az egyházi főméltóságok után lovagolt Mátyás király legfőbb emberei kíséretében, előtte vitték az uralkodói zászlót, az arany és ezüst felségjelvényeket (címerket). Újabb ezer, ragyogóan öltözött huszár, ill. a király testőrségének 2 000 tagja – vagyis összesen 6 000 fegyveres – zárta a sort. Azaz nem egészen, ugyanis legvégül – szintén a város rokonszenvének elnyerése érdekében – ezer vágómarhát hajtottak az éhínség csillapítására.

Ehelyütt kell kitérni a magyar „fanyalgás” híres ellensúlyozó kitételére a Himnuszban: „*S nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára.*” Szinte felesleges, mégsem árt emlékeztetni az 1823 körüli időszakra, amikor bizony más idők jártak, s Kölcsey szép irodalmi köntösbe öltöztethette a „régí dicsőséget”. Kétségtelen találó a kép, legfeljebb a *bússal* kapcsolatosan nem árt megjegyezni, hogy régies változatában s a jelen szövegösszefüggésben nem szomorút, lehangoltat jelent hanem *bósz*, *haragos* jelzőként kell értelmezni. A bécsiek kétségtelen megszenvedték Mátyás – nem is annyira ellenük irányuló, mint inkább III. Frigyes elleni – haragját, csakhogy a történelmi háttérből más vonások is kivehetők, történetesen a bosszú helyett az őszinte megbékélés szándéka, az ellenség soraiban a jövődő szövetséges keresése. Ezek az elemek feltétlen figyelmet és kellő besorolást, vagy ha szükséges, helyreigazítást érdemelnek.

Mátyás király személyiségének, történelmi jelentőségének sok vonatkozásban átértékelését jelentette az 1982-ben, a renovált schallaburgi reneszánsz kastélyban neki szentelt alsó-ausztriai tartományi kiállítás. Osztrák és magyar történészek közös vállalkozásaként a magyar uralkodó alakjához méltó bemutató volt. A kollegiális együttműködés eredményeként a kiállítás legnagyobb hozama az volt, hogy magyar részről nagyobb megértéssel fogadták az osztrák szemléletet, az osztrákok meg képesek, sőt hajlandóak voltak a befogadásra, egyfajta felülbírálásra. Dr.

Wolfgang Stangler az alsó-ausztriai tartományi kormányzóság kulturális részlegének megbízottja személyes beszélgetésben mondta el – amit egyébiránt írásban is kifejezésre juttatott –, mennyire tanulságos volt számára a kiállítás, hiszen – lám, lám az előítéletek – korábban amolyan kalandornak vélte Matthias Corvinust, de a kiállítás anyaga, a katalógus értekezései meggyőzték az ellenkezőjéről. Magyarázattal is szolgált. Évszázadokon át korlátlanul érvényesült Ausztriában a Habsburg-történet szemlélet, aminek értelmében eleve nem részesülhetett elismerésben, pozitív megítélésben mindaz, aki az uralkodóház ellensége, ellenlábas vagy éppenséggel vetélytárs volt. A III. Frigyes és Mátyás közti életre szóló rivalitás meg eleve kizárta, hogy „emberibb” vonásokkal is felruházzák a magyar királyt. Mindemellett – és ez részben történeti beidegződés kérdése is – aligha várható el „hétköznapi szinten” vesztésként bármilyen módon is elfogadni, higgadtan megítélni a győztest, hiszen, ha más nem, az irigység, féltékenység aligha teszi ezt lehetővé, meg aztán árt az önhiúságnak.

Mátyás király „íratlanul” is cselekedte, amit belső éneje diktált. Éppen ezért arra törekedett, hogy ne csupán kényszerből, hanem szívében is elfogadja uralkodójának, 1486 óta Ausztria hercegének a lakosság, mindenekelőtt a politikai vezetés. Kétségtelen, az akkori viszonyok nem bővelkedtek különösképpen pozitív eredmények felmutatásában; a gazdasági fejlődés nem vett lendületet, a magyar megszállást jelentő katonaság semmiképpen sem hasonlítható Mátyás alakjához. Utóbbi alátámasztására nem árt megemlíteni, hogy a király szigorúan megtiltotta katonáinak a túlkapásokat, a rablást, a lakosság nyomorgatását. Az idegennel nem könnyű megbarátkozni, csak hogy a magyar „uralmat” jóformán meg sem lehetett szokni. Ahhoz túlságosan rövidre szabták az istenek Mátyás életét. A jelek szerint még jó egészségben élte meg Bécs elfoglalását, utolsó három évében azonban mind inkább kikezdte a köszvény, olyannyira, hogy sokszor még állni sem volt képes. A hálátlan utókor ugyan kevésbé elnéző, mégis figyelembe kell venni a betegség gátló hatásait Mátyás további terveinek kivitelezésében, ha ilyenekről lehet egyáltalán beszélni. Kétségtelen, nem csupán Bécsben – igaz, csak 1488-ban – megerősítette a város kiváltságait, törődött az egyetemmel, nyilvános fellépéseivel gondoskodott arról, hogy jelen legyen a közvéleményben, Bábenbergi Lipót szentté avatását anyagilag is szorgalmazva neki jutott az érdem, hogy a már 1483-ban elfoglalt Klosterneuburgban méltó egyházi keretek között az ő jelenlétében hirdessék ki a Szentszék döntését (1485).

Mégsem szűnhetett meg a magyarokkal szembeni bizalmatlanság, habár néhány bizalmasa beválasztásán kívül meghagyta hivatalában a város vezetését, azaz helyi szinten nem avatkozott be közvetlenül az ügyvitelbe. Az újonnan létesült bécsi püspökség (1469) élére azonban Dóczy Orbán személyében magyart nevezett ki, s a Habsburg helytartó helyébe Szapolyai István személyében szintén magyar lett a tartomány királyi helytartója. Ettől függetlenül sok osztrák főúr pártolt el III. Frigyesztől és állt Mátyás pártjára, aki birtokokkal és tisztségekkel jutalmazta őket Magyarországon.

Végző fokon mégsem lehet tudni – azon túlmenően, hogy fennhatósága alá vonta szerzeményeit és mindent elkövetett természetes fia, Corvin János trónörökösévé való elismeréséért –, mik voltak Mátyás távlati tervei. Kétségtelen, igyekezett helyreállítani a hadviselés során elpusztult vagy megrongálódott várakat, a nagy talány, Bécs további sorsa azonban nem fejthető meg továbbra sem. Némely történészek mellett érveltek, hogy Buda mellett, sőt helyett Bécset akarta megtenni birodalma központjává. Egyik székhelyévé mindenképpen. Mátyás az 1485. június 1-jei bevonulásától 1490. április 6-án bekövetkezett haláláig összesen 665 napot töltött Bécsben; összehasonlítva Budával jóval többet, mint ott. A vár berendezésén és némi kiépítésén, csinosításán túl azonban sok más nem maradt meg az emlékezetben. Szándéka szerint a közvetlenül a vár körüli

Mátyás Bécs előtt (Koroknyai Ottó festménye)

területet növelni akarta, s ez arra vall, hogy nagyobb székhely kiépítésére törekedett, ellenben csúnya gyanúsításokra adott okot, hogy 1488-ban mintegy 100 ház leégett, s az 1489 húsvétján kitört tűzvész még nagyobb károkat okozott.

A későbbi közép-európai integrációs tervek sorában Mátyást is szokták említeni, aki Podjebrád György mellett az elsők között lépett fel ez irányban, források hiányában azonban nem könnyű átlépni a feltételezések mezsgyéjét. Mátyás király alakja időbelileg is kétségtelen túlméretezett volt. Személyisége nagyságának kiteljesedéséhez és uralma megszilárdításához még évtizedekre lett volna szükség. Negyvenhét évesen biztosan nem voltak kegyesek hozzá az istenek. Az idő III. Frigyesnek kedvezett: ő végül is túlélte valamennyi, így legnagyobb ellenfelét, Mátyást is, aki viszont egyedül maradt, s méltó utódot sem hagyhatott az utókorra. Mégis, a rejtélyek, találgatások – bármennyire tudománytalanok is – növelik azt a bűvös kört, ahol megtalálható, kitapintható lenne mint emberi, uralkodói jelenség. Nem szabad elfeledni, hogy az emberi személyiség nem mérhető kizárólag a kivitelezett tervekben, befejezett művekben, alig megnyilvánuló szándékokban. A vereségekről ne is beszéljünk. Pedig csakis így, együttesen egész az emberi személyiség, a kor, és természetesen az utókor képe is. Nekünk, magyaroknak mindazonáltal maradt Mátyás, a legendás alak, kísértő és csábító nagyság, akihez – önbecsapás nélkül – mérjük, mérhetjük késői önmagunkat.

Fehér Márta

Festők a hátszágban

Világháborús alkotások a Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteményében

Tíz alkotótól¹ tizenkilenc első világháborús alkotást őriz a Szabadkai Városi Múzeum. Érdekes, izgalmas és hiánypótló munkára vállalkozott dr. **Ninkov K. Olga** művészettörténész, a múzeum munkatársa, amikor a Nagy Háború 100. évfordulója kapcsán ötletként felmerült benne a téma. Tanulmányában a szerző az alkotások létrejöttének körülményeire, valamint az alkotók háborús életrajzi adataira világít rá, a művek katalógusjegyzéke után pedig színesben láthatjuk a művek reprodukcióit. Az írás az intézmény 2017-es évkönyvében jelent meg, a Museion 15. számában. Elektronikus formában egyelőre még nem érhető el a múzeum honlapján (<http://www.gradski-muzej.subotica.rs>), s csak remélni tudom, hogy egy ennyire érdekfeszítő ki-

advány minél előbb felkerül a világhálóra. Márcsak azért is, mert két I. világháborús témát is feldolgoz, dr. Ninkov K. Olga említett tanulmánya mellett Mirko Grlica történész, múzeumi tanácsos a „*A boldog békeidők szellemisége*” – *Szabadka kulturális élete az I. világháború kitörése előtt* című értekezése.

Miért annyira izgalmas dr. Ninkov K. Olga kutatása? Egyrészt azért, mert a Nagy Háború emlékezete finoman fogalmazva igencsak hiányos nemcsak a szabadkaiak, hanem a vajdasági magyarok körében. Erről tanúskodik Ternovác István újságíró kollégám interjúja² Pintér Tamás történésszel, a Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány elnökével és Molnár Tiborral, a Zentai Történelmi Levéltár fő levéltárossával, az első világháború vajdasági kutatójával, amelyben leszögezik, hogy nagyon sok a teendő a Vajdaságban (és a mai Magyarország területén is). Másrészt, mert Szerbiában a századik évforduló inkább politikai jellegű, szerb dominanciájú megnyilvánulásokra ad okot és lehetőséget, a magyarok számára pedig az I. világháború vége a trianoni békeszerződést és az elcsatolást teszi megélhetővé, a rengeteg világháborús áldozat ellenére. Harmadrészt – és most ezt az aspektust helyezem előtérbe –, mert ez egy teljesen új terület és megközelítés. Alkotók és alkotások által válik emberközpontúvá, szabadkai identitást kiegészítővé és művészi élménnyé a világháborús múlt. Jó lenne, ha az évforduló kapcsán minél több hasonló publikáció készülne és válna a köztudat részévé!

A reggeli havas esőben morgolódva kerülgettem a jeges latyakot, miközben gyalogoltam a múzeum épülete felé. Aztán a rosszkedvem egy csapásra elszállt, amikor a hangulatos, kicsi irodában dr. Ninkov Kovacev Olga művészettörténész, volt tanárnőm elem tette a forró török kávét, s elkezdtünk beszélgetni arról a csodálatos gyűjteményről, amelyet az első világháborús festőink hagytak ránk. Az interjú elején arra kértem, meséljen egy kicsit magáról, hogyan szeretett bele a képzőművészetbe.

– Mindig szerettem. Óvodáskoromból vannak az első emlékek. Erre a mai napig emlékszem, hogy esett a hó, mint ahogyan most is, nagy pelyhekben, és az óvó néni adott nekünk sötétkék

csomagolópapírt, s fehér temperával kellett rá hóembert festeni. Ez bennem úgy megmaradt, mint egy csoda, hogy na hát, ez milyen jó, sötétkék papírra fehérrel festeni! *(Lehetetlen volt nem észrevenni beszélgetőpartnerem sötétkék színű, fehér mintás pulóverét!)* Szerettem rajzolni, alkotni. Persze akkor még az ember nem tudja, hogy ez hova vezet. Középiskolában zenedébe jártam, zongora szakra, azt választottam. Érdekeltek a művészetek, de azt is tudtam, hogy nekem hol vannak a határai, a képességeim határai. S így a képzőművészetben is felfedeztem azt, hogy vannak, akik tőlem sokkal jobban, többet tudnak kifejezni a rajzon keresztül. Mindig gyakoroltam, rajzoltam, másoltam sokat, proporcióban nagyon jól tudtam dolgozni, meg az anatómia nagyon érdekelt, de sokkal jobban vonzott az elmélet. Akartam tudni, mi minden van ezen a világon, ami a képzőművészettel kapcsolatos, ez munkálkodott bennem. De nem kaptam meg az információkat kellőképpen, mert középiskolában már akkor csak heti egy órában tanultunk képzőművészetet, s általában rajzszakosok tanították, akik inkább a gyakorlati dolgokra helyezték a hangsúlyt. Egyetlenegyszer történt meg, erre nagyon jó emlékszem, hogy egy rajztanárunk a középiskolában behozott egy könyvet, és megmutatta a piramisokat. Tudtam, hogy néznek ki a piramisok, de annyira jólesett, hogy miközben beszélt róluk, mutatta is őket. Egyetlenegyszer történt meg! Miközben én szomjaztam az információkra, hogy minél többet megtudjak. Nem tudom, hogy emlékszik-e, de amikor én tanítottam...

– Igen, épp most akartam megjegyezni, hogy maga az a tanár volt, aki mindent megmutatott, mindig felpakolva, egy csomó könyvvel érkezett az órákra.

– Igen, mert akkor még nem nagyon volt internet. Nem volt az a lehetőség, hogy utánanézzünk a világhálón, hogy leszedjünk képeket, hogy vetítsünk az osztályteremben. Ezért hoztam a rengeteg

könyvet. Ezek nekem olyan szép évek voltak, a tanítás! De nem volt teljes munkaidőm, a másik meg, hogy kutatással is szerettem volna foglalkozni. Néprajz és művészettörténet szakon végeztem az egyetemen, és a múzeumi gyakorlat nekem nagyon fontos volt. Miközben tanítottam a szabadkai gimnáziumban, félállásban a zentai múzeumban dolgoztam. A végén úgy alakult, hogy felvettek a Szabadkai Városi Múzeumba, azóta itt vagyok. A mai napig hiányzik nekem ez a kommunikáció a gyerekekkel, az emberekkel, az, hogy nemcsak én adok, hanem én is kapok. A kutatással, a tanulmányírással az ember ezt nem érzi mindig.

– *Hogyan kezdte kutatni az első világháborús alkotókat és alkotásaikat?*

– Ez egy teljesen ismeretlen terület volt a számomra, nem foglalkoztam ezzel az időszakokkal korábban. A művészek közül egy-kettővel igen, de nem ezzel a korszakkal. Egyrészt ez kihívás volt, és egy nagyszerű érzés, hogy felfedeztem szinte magamnak is sok mindent, ami fontos ezekkel a művészekkel, másrészt ezzel a korszakkal kapcsolatban. Ugyanakkor nehéz munka volt, nagyon sokat kellett utánaolvasnom, vagy elgondolkoynom.

– *Az első világháború az évforduló kapcsán került fókuszba?*

– Igen.

– *Projekt keretében?*

– Nem, de az évforduló kapcsán. Mindig arra törekszem, hogy a kutatások, a kiállítások kapcsolódjanak a Szabadkai Városi Múzeum gyűjteményéhez, vagy egyáltalán a szabadkai művészettörténethez. Arra törekszem, hogy minél jobban feldolgozzam a gyűjteményt, és annak az aspektusait. Hadd mondjak egy példát! Feldolgoztam a portréinkat, tehát a képzőművészeti gyűjteménynek az arcképeit. Ezt 2010-ben mutattam be egy kiállítás formájában, itt a múzeumban, 200 négyzetméteren. A kiállítás több mint egy évig volt látható, 222 arckép volt kiállítva, festmények, rajzok, grafikák, szobrok. Meg volt döbbenve a közönség, mert a kiállított alkotásoknak a felét még soha senki nem látta a mostani közönség közül. Kérdezték, hogy ezt vagy azt a művet honnan, melyik múzeumból hoztuk? S mondtam, hogy ezt nem kaptuk, ez a mi múzeumunknak az anyaga. Le voltak döbbenve, hogy ilyen értékes anyagunk van! S hogy miért nem voltak bemutatva korábban? Azért, mert a korábbi kiállítások, nem csak az enyéim, hanem az előttem levő dolgozóké is, általában egy-egy művészhez kötődtek, egy-egy évforduló kapcsán. Nagyon ritkán volt tematikus tárlat. Voltak tematikus tárlatok, de nem az arckép témájára, és nagyon sok szerző így kimaradt, mert sok olyan alkotó van a gyűjteményben, akitől csak 1-2-3 alkotás van, s valahogy nem kerültek sorra soha semmilyen kontextusban. Másrészt meg lehet, hogy éppen csak arcképekkel szerepelnek azok a szerzők nálunk. Fontos, hogy nemcsak kiállítás készült, hanem kiadvány is. Ez nagyon izgalmas téma! Szerettem tudni, hogy hányadán állunk, fontos, hogy minél többet tudjunk a gyűjteményünk-ről, és arról publikáció is készüljön, sokféle, izgalmas, érdekes adattal. Én úgy gondolom, hogy ezek fontos dolgok, ezek az alkotások nem személy szerint a múzeumé, a szakemberek, a művészetkedvelő közönség és az egyszerű emberek kell, hogy tudjanak róla és használják valamilyen módon.

(A tanulmány első része Baranyi Károly (Újvidék, 1894 – Újvidék, 1978) önéletrajzi feljegyzésére épül. „Baranyi húsz éves volt, amikor kitört a háború, és behívót kapott a hadseregbe. A festészettel és a szobrászattal előtte a verbászi Gimnázium rajzóráin és a szabad idejében ismerkedett. Nem sejtette, hogy a töméredek fájdalom, bánat és félelem mellett, amit a háború magával hozott, olyan feladatok és lehetőségek nyílnak meg előtte, amelyek során festészetet tanul, és kibontakozik a tervezői és szobrászati tehetsége.”³)

– Baranyi nagyon fiatal volt még az első világháború idején, s igazából még nem volt szobrász, mikor elkezdődött a világháború és besorozták. Végigélte az első világháborút, különböző helyzetekben, és ezt mind megírta az önéletrajzában. Ezt a szabadkai Életjel könyvkiadó adta ki 1970-ben. Ez

Baranyi Károly: Költözés a Cibó völgyében

egy nagyon fontos könyvkiadó, idén ünnepi fennállásának 60-dik évét, a mi számunkra, szabadkaiak számára gyöngyszemeket, kincseket jelentetett meg! Felhasználtam, amit csak tudtam ebből a kiadványból, leellenőriztem, mert önéletrajzban, főleg ha utólagosan írják meg az emlékeket, nem mint naplót, hanem emlékezetet, akkor előfordulhat tévedés. Rá is találtam egy-két ilyen dologra. Szabadkán volt, a kaszárnyában, és felsorolja azokat a művészeket, akikkel itt megismerkedett, s nagyon érdekes, hogy azoktól a művészekről nekünk van is alkotásunk a gyűjteményünkben, éppen az első világháborús időszakból! Az egyik ilyen Oláh Sándor (Magyarcseke, 1886 – Szabadka, 1966), a másik Farkas Béla (Fiume, 1894 – Palics, 1941), aki harctereken is járt. Nagyon nagy barátok lettek Baranyival, többször is találkoztak, és nagyon nehéz momentumokat osztottak meg egymással, támaszt jelentettek egymásnak.

(„A Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteménye Baranyi Károly két olyan rajzát őrzi, amelyek az északi harctéren készültek 1917-ben. Az első, *A gázmaszkok érkezése*, 1917. augusztus 11-én keletkezett, és egy fabódét ábrázol a hegy lábánál, a kompozíció közepén pedig egy teherautót, amelyről a kis tárgyakból álló rakományt két katona pakolja le éppen. (...) A másik rajz, *Költözés a Cibó völgyében*, a következő hónapban készült, 1917. szeptember 22-én, és egy csapat katonát ábrázol a völgyben, az erdős hegyek között, ahogy megrakott kerek taligákat vonszolnak a kanyargós úton a patak és a barakksor mentén. Mindkettő ceruzával készült, kisméretű vékony papírra, és Baranyi Károly ritka, háborúból fennmaradt alkotói munkájának egy példája, egyben a közgyűjteményben található legkorábbi alkotása.”⁴)

– Az első nagy fejezet, ami az önéletrajz nyomán épült fel, több kisebb fejezetre tagolódik, az első a *Művészek a szabadkai hatodik gyalogezredben, 1914–1915*. Konzultáltam történészekkel is, és olyan érdekes, hogy nem nagyon foglalkoztak ezzel a témával, a szabadkai 6. gyalogezreddel. Létezik egy kicsi kiadvány, amit még annak idején adtak ki, ez Szabadkán nincs meg, hanem Budapesten, de abban nem említik a művészeket. Vannak különböző adatok, amiknek interneten tudtam utánanézni, ahol megemlítik őket, mint szolgálatosokat, de azzal senki nem foglalkozott, hogy ők itt hogyan éltek, milyen volt egy napjuk, vagy azzal, hogy ezek a művészek tudtak közben festeni, sőt megrendeléseket kaptak, hogy tisztek arcképeit megfessék. Külön voltak elszállásolva a kaszárnyán belül néhányan, de ugyanakkor Oláh Sándor meg Baranyi Károly kint, műteremben dolgozott, a közeli Palicsra jártak festeni! Itt, a hátsószágban, ahol nem volt front, tudtak ilyesmivel foglalkozni. Az más, hogy egy idő után Baranyit is elvitték kiképzésre, Oláhot meg Neumba vezényelték át, a dalmát tengerpartra.

(„Oláhot 1916 elején átvezényelték Dalmáciába, pontosabban Neumba, az Adriai-tenger partjára, ahonnan családjának és jegyesének, Plesz Teréznek levelezőlapokat küldött saját rajzaival.”)

– Itt volt velük Pechán József (Cséb, 1875 – Verbász, 1922), akiről szintén tudjuk, hogy vannak háborús rajzai, de nem foglalkoztak eddig igazán ezzel az időszakával. Baranyi leírta, hogy mit csináltak Pechánnal. Nekem ezek mind nagyon értékes információk voltak, másrészt pedig így a nálunk levő alkotásokat helyre tudtam tenni.

(„A Szabadkai Városi Múzeum művészeti részlege két háborús témájú Pechán rajzzal rendelkezik: **Katona puskával** és **Mozgósított gyalogság**. A kisebb méretű rajzon, nekünk háttal forduló, gyalogos honvédek látunk, gyors menetelés közben. Az előtérben ábrázolt öt katona megőrököti a gyalogság

Pechán József: Mozgósított gyalogság

öltözetét és felszerelését: a jellegzetes katonabakancsot és ellenzős sapkát, a bal csípőre rögzített bajonettet, a hátukon a jellegzetes, sokat emlegetett „borjút”, a bőrből készült hátbőröndöt a „porcióval”, vagyis az ételes edénnyel és a sátorlappal. A vékony körvonalak és a satírozás, valamint a kidolgozatlan részletek a vázlat hatását keltik. (...) A valamivel nagyobb méretű, kifejező rajz, a **Katona puskával**, szemből mutatja a földön ülő, behajlított lábú katonát, kezével a térdén, a puskáját a jobb vállának támasztva, lábai közt puskatussal. A háttérben néhány vonallal ábrázolta a dombos tájat, az öltözék, a sapka és a táska alapján pedig nem osztrák-magyar katonáról van szó. A rajz, a maga érzelmes és kifejező tónusával – melyet éppúgy kifejeznek a vonalak, mint az összefagyott vagy rémült ember arcvonásai – és kompozíciójával, eltér a szerző többi ismert, hadi témájú rajzától, melyek nyugodtabb hangvételűek és inkább illusztratív jellegűek. (...) Mai szemszögből szemlélve, a rajz az egyén megrázó sorsát fejezi ki a háborúban, tekintet nélkül arra, hogy melyik félhez tartozik. A rajzon érezni a megélt impulzust.”⁵)

– A tanulmányban felsorolom ezektől a művészekről a többi alkotást is, amelyek az első világháború alatt keletkeztek, aminek a nyomára tudtam bukkanni, és egy kontextusba helyezem őket. Baranyi és Oláh mellett Liuba Kornélt (Réthely, 1880 – ?, 1953) és Burchard Bélaváry Istvánt (Mád, 1864 – Pestszentlőrinc, 1933) tárgyalom ebben a részben még. Burchard életkora miatt nem vehetett részt a háborúban, de 1914-től több alkotást készített háborús tartalommal. Egyedül Liuba Kornél volt az, aki végig itt maradt Szabadkán, mert a gimnáziumban tanított, az iskola működött tovább, de ő is festett katonaarcképeket.

(„A városi műterembe, ahol előzőleg Oláh és Baranyi dolgozott, elmenetelük után Liuba Kornél festő, iparművész és rajztanár költözött. Liuba 1909-től volt a szabadkai képzőművészeti élet szereplője, és a háború idején tanárként maradt Szabadkán. (...) A korábbi polgármester, Mamuzsich Lázár halála után a városi magisztrátus őt bízta meg 1918. február 20-án, hogy készítse el portréját, amely ma a Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteményében található, ugyanúgy, mint a **Két katona** című képe is. Ez utóbbi festmény a művész szabadkai tartózkodásának utolsó évében, 1919-ben készült, amikor a város már a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozott.”⁶)

– Baranyival kapcsolatban nagyon szép adatok vannak az önéletrajzban is, de találtam dokumentumfotókat is a háborús emlékműveiről, amiket tervezett. Újságokban is bukkantam adatokra, ez is nagyon érdekes volt, hogy merre mindenfelé készített emlékműveket. Nagyon sok készült már a háború alatt. Ezeket kezdeményezték, nem magától a művész kezdett el ezzel foglalkozni, hanem megrendelést kapott. Előtte nem járt akadémiára, hiszen nagyon fiatal volt, viszont adottsága volt hozzá, mert az édesapja geodéta volt, Újvidéken és a Fruška Gorán (Tarcál hegyen) több helyen részt vett alagút vagy vasút tervezésében, kivitelezésében. A számtan meg geometria valahogy benne volt a családban, amit Baranyi is örökölt, a későbbi szobrászatában is ez látszik. Az, hogy már az első világháborúban nagyméretű köztéri szobrokat, illetve emlékműveket kellett készítenie, a későbbi munkásságára is hatással volt. Megtanult köztérben gondolkodni. Mindig több emberrel dolgozott, egy egész brigádot kapott maga mellé, munkásokat, akik a követ rakták, még tüzeltek is télen, hogy ne fagyjon meg vagy ne száradjon ki az emlékmű készülés közben.

(„A szabadkai sajtó 1917 áprilisi tudósításai szerint „a szabadkai 6. gyalogezred megbízta Baranyi Károly tartalékos hadnagyot, szobrászt, hogy egy honvédszobor mintázatot és tervezetet csináljon”. Baranyi a mintával néhány hét alatt elkészült és bemutatta Marton ezredesnek, a honvédek szabadkai parancsnokának és a tisztikarának, akiknek a terv elnyerte tetszését. A tervet lefényképezték és elküldték a harctérre, ahol az ezredtörzs tartózkodott, hogy az ő beleegyezésükkel a honvédszobrot kőből a szabadkai laktanya előtti téren felállítsák. A leleplezést június hónapra tervezik. A szükséges pénzüsszeget gyűjtés révén teremtik elő. (...) Ma erről az emlékműről a szakmai közvélemény nem rendelke-

Farkas Béla: Harctéren (1914)

zik adatokkal, ellentétben a szabadkai Zentai úti katonai temetőbe tervezett emlékművel, amelyet Matuska honvéd tervezett 1916 végén, illetve 1917 elején.”⁷⁾

– Különböző érdekes történetek vannak az önéletrajzában, azokat fel is használom, és megtűzdeltem minden más adattal, amit meg tudtam találni azokra vonatkozóan, akikre ő hivatkozik. Pl. Szüle Péter budapesti képzőművészre, hogy találkozott vele az egyik ilyen harctéri állomáson. Tőle nekünk is van egy alkotásunk, ezt is leírom. Nem háborús alkotás, de az övé. Milyen érdekes az, hogy pont olyanokat említ, akik szerepelnek a gyűjteményben! Farkas Béla megint egy külön kis fejezet, egy nagyon-nagyon tehetséges szabadkai fiatal alkotó, akit az I. világháború megtört. Érdekes, hogy sok művészre odafigyeltek a nagy háborúban, mentesítették őket, nem küldték éppen az első vonalba, hanem inkább hadifestőként használták őket. De Farkas Béla komoly helyeken volt, kiképzésén és a harctéren is. Már akkor rászokott egyrészt az alkoholra, mert a katonaságban ez is nagyon elterjedt – Baranyi ezt le is írja, hogy többször jól kirúgtak a hámból –, illetve a morfiúmra, miután volt egy idegösszeomlása, és morfiúmmal kezelték. Farkas Béláról tudjuk, hogy a késői szecesszió képviselője, ez pedig azt jelenti, hogy egy olyan időszakban művelte, amikor már nem volt szecesszió, egészen más áramlatok voltak akkor már a művészetekben, de oda vonult vissza. Amikor vége volt a világháborúnak, visszajött Szabadkára, itt maradt, és ez egy menekülés, egy álomvilág volt a számára, amit festett, és sokszor látszik, hogy kábítószer hatása alatt készülhettek bizonyos képek. Ugyanakkor nagyon-nagyon jó festő volt, hihetetlenül nagy művész, a kecskeméti művésztelepnek a tagja, onnan vonult a katonaságba. Oláh Sándor is oda kapta meg a behívót, éppen a művésztelepen alkottak. Ezek olyan hihetetlen dolgok, de nekünk ezekről tudnunk kell ahhoz, hogy fel tudjuk fogni néhány alkotásukat, vagy egyáltalán az életművüknek az alakulását, egy életműnek a vonalát.

(„A háború után Farkas Béla a Vajdasági Képzőművészeti Egyesület alapító tagja 1923-ban Szabadkán, s kiállító művésze. 1931-ben egy rövid időre Újvidékre költözik, és a Baranyi házaspárral állt ki 1934-ben. A festészet mellett írással is foglalkozik, szövegeit a szabadkai lapok közlik. (...) Alakjai irodalmi művekben szerepelnek. (...) Sinkó Ervin róla mintázza Sásdi Bandi alakját az *Optimisták* című, az 1918 és 1919-es éveket feldolgozó történelmi regényében. Sinkó átmenti az utókor számára Farkasnak a háború borzalmaira utaló mondatát: *Még nem szabad, festő szándékkal még nem szabad a szent fákra nézmem, sok még a szenny, a vér, sok még az ember a szememben.*”⁸)

– Tudni kell, hogy ezek a művészek nem csak úgy élték át a világháborút, hátországból, mint Liuba Kornél, aki a gimnáziumban tanított. Baranyi leírja, hogy volt olyan időszak, amikor abba a csoportba vezényelték, akik a tetemeteket, a halott katonákat temették el, ezért nagyon sokáig rémálmai voltak, a szagokat is érezte. Mi, akik átéltünk már egy háborút, valahogy jobban meg tudjuk ezt érteni, és azt is, hogy az ember milyen gumi alapanyagú, gyorsan tudunk regenerálódni, az ember ilyen különös anyagból van.

– Ez a túlélési ösztön...

– Igen, a túlélési ösztön. Van, aki megtörik, van, aki elmenekül, mint Farkas Béla, egy álomba, magába, s van, aki – hogy úgy mondjam –, ebből kapacitál. Nem ide tartozik, nem első, hanem második világháborús történet, Glid Nándoré (1924–1997). Zsidó volt, szabadkai zsidó, a holokauszt áldozatává vált majdnem az egész családja, meg az egész szabadkai zsidóság. Ez egy nagy fájdalom volt benne, amit a szobrászatban tudott kiélni. Csodálatos szobrai vannak, emlékművek egész sorozatát készítette pályázatok nyerteseként, mit amilyen a mauthauseni (1957), a dachau (1965), a jeruzsálemi (1979), a szabadkai Akasztottak balladája (1967), a kragujeváci Százat egyért (1980). Baranyi túl fiatal volt a háború idején, de ment tovább, mint egy mozdony, nem tört meg, hanem fejlődött tovább. Nagyon érdekes, hogy az első világháború alatt sokat tudtak egymástól tanulni ezek a művészek, mondjuk egy-egy kaszárnnyában. Konkrétan Baranyi nagyon sokat tanult Oláh Sándortól festeni.

(„Baranyi Károly visszaemlékezéseiben olvasható, hogy Oláh Sándor a laktanya közelében lakott, és hogy gyakran jártak ki közösen Palicsra festeni. „Minden szabad időmet nála töltöttem. Többet tanultam tőle pár hét alatt, mint évek alatt tanáraimtól, mivel nagyon jól rajzolt, és kiváló kolorista volt” - írja Baranyi, majd folytatja: „A tőle tanult művészi felfogás alapul szolgált további fejlődésemhez. Sajnos, a pár hónapig tartó katonai kiképzés után el kellett válnunk, mert felvezényeltek a budapesti II. tartalékos tiszti iskolába. Ott egyetlen szabad percem sem volt mindaddig, amíg hadapród nem lettem”. Visszatérve a szabadkai laktanyába két újabb, időközben ide beosztott festőművésszel találkozott és tanult tovább szabad idejében. Ezen Kálmán Péter (Zsablya, 1877 – München, 1947) és Pechán József (Cséb, 1875 – Verbász, 1922) voltak.”⁹)

– A tanulmány következő fejezete egyetlen alkotásról szól, Vasa Eškicevic (Ürög, 1867 – Újvidék, 1933) Korfu című festményéről, amit 1916-ban festett. Ez egy tájkép. Nem lehet látni rajta egyetlenegy utalást sem a háborúra, mert van olyan tájképünk Burchardttól, amelyen látszik, hogy csata utáni jelenet, oldalról van egy felborult szekér meg egy dögölt ló, és az ember rögtön tudja, hogy ez csata után van, meg eléggé expresszionista, véres az ég... De ez egy tájkép. Viszont ismerni kell a hátteret ahhoz, hogy az ember tudja, ez egy szimbolista alkotás. Először is meg kell nézni a művészt, hogy ki volt. Tudjuk, hogy Ilija Rijepin tanítványa volt. Vasa Eškicevic a Fruška Gorán (Tarcál hegy) született, Ürögön, és az egyik legnagyobb szerb festő. Nagyon tehetséges volt, ösztöndíjjal Oroszországban Rijepinnek volt a tanítványa, be is fejezte az akadémiát Szentpéterváron. Az első világháború miatt jött haza, mert itt akart lenni a saját népével és harcolni. Ez egy másik szempont! Egy múzeumi embernek, egy szakembernek az a feladata, hogy feldolgozza a gyűjteményben

Vasa Eškicevic: Korfu (1916)

található alkotásokat, s így ezáltal tulajdonképpen két különböző blokknak a történelmét ismeri meg a művészet által. A szóban forgó alkotás úgy született meg, hogy Vasa Eškicevic hadifestő volt – létezett egy ilyen státusz, a szerb hadseregben is, meg az Osztrák-Magyar Monarchiában is. (A többieknek, akiről szó volt, nem volt ilyen státusza, kivéve Kálmán Pétert, sajnos tőle nekünk nincs alkotásunk, de van Budapesten, a Hadtörténeti Múzeumban. Zomborban őrzik sok művét, azok viszont nem első világháborúsak. Itt volt egy ideig Szabadkán a gyalogezredben, így megismerkedett ezekkel a művészekkel, Baranyi említi is őt, ír róla, én pedig leközlöm ezeket az adatokat, hátha valakinek kell majd. Nagyon jó, mikor így összeérnek ezek a történetek!) A képre nem lehet addig rábizonyítani, hogy első világháborús, amíg az ember ki nem kutatja, és meg nem tudja, hogy ez egy szimbolista festmény, ami azt a helyet ábrázolja, ahova a szerb hadsereg a néppel együtt menekült, a franciák segítségével, s ahol maga a festő is járt. Gyalog mentek el Albániáig, tehát végig a hegyeken keresztül, téli időszakban, onnan vitték át őket hajókkal Korfu szigetére. Addigra már nagyon le voltak rongyolódva, éheztek, legyöngültek, gondolhatjuk, milyen állapotban lehettek! A haldoklókat egy külön szigetre vitték, ezt Ptichiának hívják, most is létezik. Azért különítették el őket, hogy a fertőzések ne terjedjenek el még jobban. Akik ott meghaltak, azokat a tengerbe temették el, minden hajnalban jön a hajócska. A kép, így, ahogy itt szerepel, ez a kompozíció, kisebb eltérésekkel, megvan más múzeumokban is, itt, Szerbiában! Ez ugyanis egy sorozat. Emlékszik arra, hogy az impresszionizmusról mit tanultunk? Monet-re, a sorozatra a roueni katedrálisról vagy a tavirózsákról? Hogy többször megfestette, különböző napszakokban? Ez egy hasonló dolog. A belgrádi Hadtörténeti Múzeumban, a Palánkai Múzeumban és Újvidéken a Szerb Matica galériájában is megtalálható a Korfu téma. A mienk nagyon hasonló a Szerb Matica Galériájában levő-

höz. Mindegyiknek nagyon hasonló a felépítése, minimális dimenzióeltérések vannak, s olyan, mint ha kelne fel a nap... Az egyikén még lent van a nap, majd egyre világosodik. A mienk, a szabadkai elég világos már. Az első világháború évfordulója előhozta a többi alkotást, én is úgy tudtam meg, hogy léteznek. Volt egy kiállítás Belgrádban, ott láttam, és mikor megpillantottam, majd leestem a lábamról, nem is tudtam hirtelen, mi ez, arra gondoltam hirtelen, csak nem másolta magát a festő! A belgrádi művészettörténész, a kiállítás kurátora, nem tudta, hogy nálunk is van egy ilyen alkotás! Szerencsére tudott az újvidéki képről, így fel tudta építeni ezt az elméletet, amihez most én is hozzáadtam ezt a képet.

Ez a mi szakmánk egyik szépsége, hogy így összeállnak bizonyos történetek! („Eškicevic a fent ismertett képeit Olaszországból és Párizsból visszatérve festhette meg, ahol alkalma lehetett látnia az impresszionisták festészetét. A három, szinte egyforma méretű festményén, amelyen ugyanaz a motívum és beállítás szerepel a nap más-más időszakában, impresszionista módszert alkalmazhatott, mint szerb hadifestő pedig a szerb történelem azon szimbolikus helyszínét örököltte meg, amely a szerb nép első világháború áldozatairól és egyben megmaradásáról szól. Mindeközben a hajnal, illetve a napfelkelte érzékeltetése fontos eleme a sorozatnak, hiszen ekkor temették el az áldozatokat. Az ismétlődő képsor az alkotó, mint hadifestő missziójának cselekvése egyben, amellyel hangsúlyozottan ismétli az általa is átélt tragédiát. A festő e képeket a szimbolizmus szellemiségében, drámai hangvétel nélkül festette.”¹⁰)

Hódi Géza Szánt vontató lovak az itatónál Tomszk

– A szibériai fogság a harmadik nagy fejezet. Két olyan művésznk van, akiktől Szibériában készült alkotásaik szerepelnek a gyűjteményünkben. Nagyon fontos Hódi Géza (Szeged, 1881 – Szeged, 1945), aki egy ideig itt élt Szabadkán az első világháború után, és pont azért maradhattak itt a művei – egyébként kommunista emigránsként vették itt nyilvántartásba. Előtte Szibériában, Tomszkban volt hadifogságban, úgy mint Munk Artúr is. Ez is nagyon érdekes, hogy aki olvassa Munk Artúr életrajzát, az ezekkel a festményekkel szintén tud azonosulni. A másik művész Horvatszki Marko (Szabadka, 1883 – Zágráb, 1966), szabadkai születésű rajztanár, aki szintén megjárta Szibériát. A gyűjteményünkben levő hét képe közül öt az első világháborúhoz kötődik. Az utolsó kis fejezetnek a *János vitéz utódai: a huszárok* címet adtam, merthogy van két huszáros alkotásunk. Ez is nagyon érdekes, hogy miért pont 1915-ben született az egyik! Azért, mert abban az évben szüntették meg a huszáruniformist. Az elit lovasalakulat színes uniformist viselt, ezt mindenki ismeri. Amikor az első világháborúban megjelentek új fegyverek, és kiváló célpontok voltak ezek a színes ruhák! Muszáj volt beszüntetni, és ettől kezdve csupa zöldbe öltözött a katonaság. De maguk a huszárok, mint a magyarság számára fontos, az identitástudatba beletartozó, tehát a művészetben még sokáig élt, mint szimbólum, megjelenik több képen is. S nekünk van két ilyen képünk – az egyik Budai Sándor (Köröstarcsa, 1891 – Tápiószele, 1972), a másik pedig Juszko Béla (Tata, 1877 – Bregenz, 1969) alkotása. Juszko egyébként az osztrák-magyar sereg hivatásos hadifestője volt. Nagyon érdekes, hogy ezeknek a művészeknek a képeit – nem konkrétan a mi gyűjteményünkben levőket, nem találtam ilyen adatot – képeslapokon reprodukálták, jótékonysági céllal, megvásárlásukkal a hadiárvákat vagy a sebesülteket támogathatták az emberek. Faragó Márton (Alsólendva, 1880 – Nagykanizsa, 1947) festménye nem ábrázol huszárokat, de megmutatja az egyenruha változásának az irányát. A Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteményében őrzött világháborús alkotásokat tágabb kontextusba helyezve, az alkotók életrajzát újabb adatokkal kiegészítve, megismerhetjük a művészek, különösen a szabadkaiak életét és munkáját az első világháború alatt.

– *Láthatjuk-e majd külön tárlat formájában ezeket az első világháborús alkotásokat?*

– A Szabadkai Városi Múzeumban levő Vajdasági Magyar Képtár 1830–1930 című tárlat egy részét aktualizáltuk a tanulmányban feldolgozott alkotások nagy részével, s így tavaly május óta láthatóak a tárlatán, Eškićević alkotása pedig 2016 folyamán volt kiállítva a Jugoszláviai festők és szobrászok tárlatán.

¹ Baranyi Károly, Budai Sándor, Burchardt Bélaváry István, Vasa Eškićević, Faragó Márton, Farkas Béla, Hódi Géza, Horvatszki Marko, Juszko Béla, Pechán József

² Kétezer I. világháborús katona nyugszik az újvidéki Futaki úti temetőben. Vajdaság Ma délvidéki hírportál. 2017.05.05. <https://www.vajma.info/cikk/valasz/33/Ketezer-I-vilaghaborus-katona-nyugszik-az-ujvideki-Futaki-uti-temetoben.html>

³⁻¹⁰ Ninkov K. Olga: Első világháborús alkotások és alkotóik

Neszméri Tünde

Az ősi minta ma is divatos lehet

Újravarrják a régi mintákat a Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely tagjai

A Zobor hegy alatt, Nyitra szomszédságában több magyar települést is találunk, nyelvszigetként, a legészakibb összefüggő nyelvterületként őrizték meg magyarságukat, nyelvüket, kultúrájukat, amely egyedi jegyeket hordoz. Mára szóróvannya vált az itt élő magyarság, de vannak még, akik őrzik, ápolják, továbbadják tudásukat, kincsüket.

Sokan hallottak a Zoboraljáról, mégis Kárpát-medence szerke még mindig kevesen tudják merre keressék ezt a vidéket, pedig A csitári hegyek alatt és a Gerencséri utca című népdalokat minden magyar ember ismeri.

Zoboralja eredetileg 13 Árpád-kori települést jelöl, de ma már az összes magyarok által lakott Nyitrai járási települést ide soroljuk, ezért gyakran említik ezt a régiót Zobor-vidékként is. A Zoboralja 13 ősi településének népi művészete egyedi jegyeket hordoz, mely annak is köszönhet fennmaradását, hogy a terület zárt volt, és külső hatások nem érték az itt lakókat, így nem keveredtek népi mintái, dalai, táncai más területek szokásaival.

Zoboralja népi kincseit már a huszadik század elején felfedezték, ami elsősorban Kodály Zoltán munkásságának hozadéka. A népdalokat, táncokat, gyermekjátékokat már részletesen feldolgozták, éneklőcsoportok, hagyományőrök és táncscsoportok éltetik azt tovább. A népviseleteken lévő ősi mintákat, és magát a népviseletet azonban most fedezik fel, és most varrják azokat újra. Szerencsére, van még honnan inspirálódni, hiszen több család őrzi az időnként több mint százéves viseleteket, amelyeket újra lehet varrni, avagy újragondolni. Köszönhető ez annak is, hogy a huszadik század közepén, sőt annak másik felében is voltak olyanok, akik még hordták ezeket a viseleteket az ünnepi alkalmakkor.

„A zobor-vidéki Kálaz testvértelépülése Alsóörs, míg Pogránynak Felsőörsszel van kapcsolata. Alsóörson van egy csipkeműhely, és amikor ott jártunk, azt hallottuk, hogy a műhelyben zoboralji csipkét vernek, csodálkoztunk, de azért elmentünk megnézni. Ez még 2011-ben történt. Mi is hordtunk régi viseleteket, de sosem gondoltunk arra, hogy foglalkozzunk azok újravarrásával. Egy évvel későbbi ott jártunkkor, már kiállítás is volt. Ez inspirált bennünket is és kezdtünk összejárni, de még nem indult be ilyen intenzíven a munka. 2016-ban az ottaniak adtak be pályázatot egy táborra, amit Alsóörson szerveztek, tízen kaptunk meghívást, akkor még Kálazról is jöttek velünk.” – emlékezett a kezdetekre Tóth Borbála, a Csemadok Pogrányi Alapszervezetének elnöke, a Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely vezetője.

Zoboralján keresztszemes hímzéssel és vert csipkével, valamint horgolt szegéllyel díszítették az ingeket, törülközőket, párnákat, kötényeket. Sok mindent tanultak a csoport tagjai Jókai Máriától,

aki korábban összegyűjtötte a népviseleteket és nagyon sok keresztzemes hímzésmintát az ingújjakról le is írt. Jókai Mária kutatásait könyvben is publikálta. 2016-ban a magyarországiak ösztönzésére kezdtek műhelyben gondolkodni a zoboraljiak, és az anyaországiak szakmai segítséget is nyújtottak. Bohusné Szuper Judit, az alsóörsi csipkeműhely vezetője a csoport patrónusa, a veszprémi értéktár bizottság is felkereste a csoportot és segítik a zoboralji asszonyokat. Ma már olyan mintákat is átrajzolnak és megvarrnak, amit addig mások nem tettek meg. Előkerülnek a régi vászon ingek, kötények és újrahasznosítják a rájuk hímzett mintákat. Balkó Szilvia a csoport tagja elmondta: nem volt két teljesen egyforma ing, vagy viselet, mindenki belevitte az egyéniségét a ruhákba, hímzésekbe.

A csoport azon dolgozik, hogy a régi ruhákat, kivarrásokat megmentse. „2016-ban választottunk nevet, a Csemadok mellett működünk, de jegyeztettünk be egy egyesületet is, hogy jogalanyisággal, azokkal a célokkal működhessünk, amelyek megfogalmaztunk magunknak. Vannak köztünk fiatalok is, akik újravarrják a viseleteket is, nemcsak hímeznek. Nemcsak levarrják a ruhákat, hanem bizonyos szinten újra értelmezve azt, modernizálva, ma is hordható ruhákat is készítenek.” – mondta el Tóth Borbála.

A csoport a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályával is tartja a kapcsolatot, az elkészült munkákat ott zsűriztetik le. Tóth Borbála arra is kitért, hogy szerencsére nagyon sok munkát arany sávval minősítették, ami azt is jelenti, hamarosan elérhetik a megálmodott célt, hogy a népi iparművész címet elérjék. „Öt faluból vannak tagjai a csoportosulásnak, a Csemadokon keresztül megszólítottuk a többi települést is, bízunk benne, hogy még lesznek olyanok, akik csatlakoznak. Most

még elsősorban saját örömeinkre dolgozunk, de bízunk abban, hogy a későbbiekben a fiatalabb tagoknak megélhetést is biztosít majd ez a munka” – árulta el a terveket a vezető.

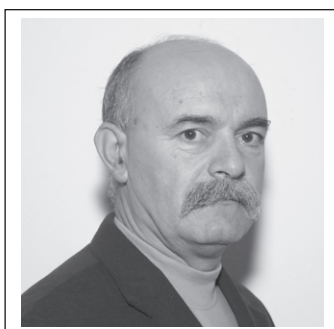
A csoportot a tavalyi évben a Bethlen Gábor Alap és a pogrányi önkormányzat is támogatta, jelenleg a Csemadok Pogrányi Alapszervezetének házában találkoznak rendszeresen, amelyet a helyi önkormányzattól bérel szimbolikus összegért a Csemadok alapszervezete.

Tóth Borbála úgy tudja, hasonló műhely még nem működik a Felvidék más régióiban, de bízik abban, hogy másutt is rájönnek, mennyi értéket rejtene a szekrények, padlások és több településen is feléled a népi motívumok hagyománya. Ismét divatja van a népi motívumoknak, azt is mondhatnánk, újra sikkes a kézimunka, és ha már hímzünk, horgolunk, miért ne térnénk vissza őseink motívumaihoz, melynek jelentése is van.

Hornyák István

Pozsony közelebbről

Az Óvárosháza

(A cikk első része a Prímáspalotát mutatta be és a 2016. évi 1. számunkban jelent meg.)

A pozsonyi Óvárosháza egyidejűleg két térnek is a díszjele. A Prímás palota felől megközelítve egy mesebeli középkori épület tárul a szemünk elé. Tetejét zöld és tarka mintázatot alkotó sötétpiros és sárga Zsolnay-cserepek díszítik. Innen a neogótikus hátsó traktust látjuk, amelyet a város 1911-12-ben építtetett annak az alig fél évszázada álló tanácsteremnek és a keleti oldalon David Antonio Fossati palotasort ábrázoló illuzionisztikus freskójával díszített falnak a helyére, amely elválasztotta az udvart a Jesuiten Platz-tól (a későbbi

Szt. János-tértől).

A hátsó bejárat a főtér felőli boltívre emlékeztet, amely fölött neoreneszánsz erkélydízis látható. A gótikus ülőfülkéket utánzó kőpadok között az udvarra érve a szemlélődőre egységes hatást gyakorol az épületegyüttes, a figyelmes szem azonban észreveszi, hogy nem minden olyan régi, mint amilyennek tűnik. A bal oldali neogótikus déli szárny a hátsó traktussal egyidős, és a 20. század elejétől a Prímás palotát köti össze az Óvárosházával, lévén hogy a mögötte álló Apponyi-palotával kiegészülve egy komplexumot kellett alkotnia, melyben elfér a város irányításáért felelős összes magasabb és alacsonyabb beosztású tisztségviselő és hivatalnok. A hátsó bejárat feletti keleti szárnyat az udvar felőli oldalon neoreneszánsz loggia díszíti, amely folytatása az északi szárny toszkán oszlopokon nyugvó 16. századi reneszánsz árkádsorának.

Az eredeti nyitott függőfolyosó belső falán ma is jól láthatóak a ma már funkció nélküli gótikus ablakkeretek, amelyek 14. század első felében épült szárny emeleti tanácstermébe engedték be a fényt. Az udvaron elidőzve egyszerre érzékelhető a gótika, a reneszánsz, a barokk és a historizmus jelenléte, ami abból adódik, hogy az egykor több önálló épületrész egybeépítése és a különböző korokban végrehajtott többszöri átépítés ellenére meghagyták, illetve utólag kiemelték az egyes stílusjegyeket, s mindez szépen nyomon követhető ma is.

Az időben visszafelé haladva jól kivehető az északi szárny gótikus eredete. Jakab bíró, amikor még IV. (Kún) László vitéze volt, itt kapott a királytól 1288-ban telket, s építtetett rajta városi lakótornyot, amely a mai torony elődjének tekinthető. Ezt építették össze az 1326 és 1340 közötti években egy másik házzal. A kettő között keletkezett

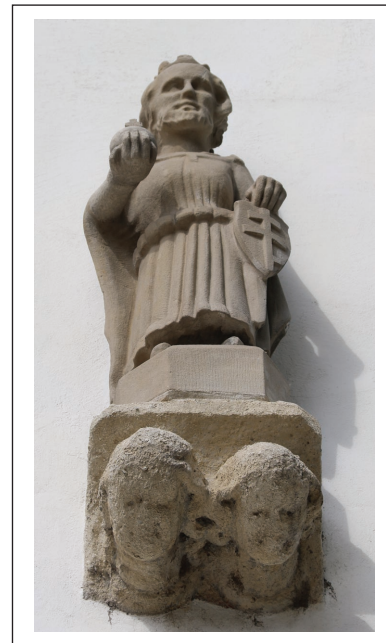

Az átjáró záróköve

gótikus kapualj boltozatának maszkokkal és címerekkel díszített zárókövei Luxemburgi Erzsébet királynéhoz, Habsburg Albert feleségéhez kötődnek. A városi tanács helyigényének növekedésével 1442-ben a szomszédos Pauer-házat is megvette a város és összeépítette a városházával, majd a 15. század végén közös tetővel fedték be, amelyre a Főtér felől három, 1533-ban sakktábla mintázattal díszített álló tetőablak került. A 16. század végén kapcsolták a városházához a következő, mellette álló épületet, az Ungerl-házat. Az épületegyüttes 1867-ben vált teljessé, amikor a város megvásárolta és hozzácsatolta a rokokó stílusú Apponyi-palotát.

Az udvarról egy korabeli táblával is jelölt 1568-as reneszánsz átalakítás eredményeként keletkezett lépcsőház mellett a gótikus kapualjon keresztül lehet a főtérre jutni, és onnan megcsodálni a stílusok sajátos keveredését mutató homlokzatot. A legfeltűnőbb a barokkos kinézetű torony, amely egy 1733-as tűzvész után nyerte el ma látható formáját. Ekkor emelték meg az eredetileg 21 méter magas építményt és alakítottak ki rajta az előbb vaskorlással, később balusztráddal védett körerkélyt, ahonnan a toronyőr figyelte, nem közeleg-e az ellenség vagy nem csaptak-e fel valahol lángok. Innen hirdették ki a királyválasztásokat, a hadi győzelmeket, és koncerteztek is alkalomadtán jeles ünnepeken. A kővázakkal kiegészített rokokó toronysisak a 18. század második felében került

a tetejére. Az idő múlását előbb napóra, 1422-től pedig mechanikus toronyóra jelezte, és 1466-tól ehhez a holdfázisokat mutató holdteke is tartozott.

A különböző építészeti díszítő elemeket egyéb műalkotások is kiegészítik. A torony sarkán levő fülkében helyezték el 1676-ban a Püro Lőrinc által faragott Szűz Mária szobrot. Szinte a tér túlsó sarkában, az Unger-ház homlokzatán konzolokon áll egy Szent Lászlót ábrázoló gótikus kőszobor, amelynek eredete meglehetősen bizonytalan. – A számos városi legenda közül hadd álljon itt egy ezzel a szoborral kapcsolatban. Állítólag a szobor eredetileg a városháza főbejárata fölött állt, és mindahányszor a fejét hazugságon törő városi tanácsos közeledett, felmelte az ujját. Egy idő után a szobor ujjá már szinte mindig a magasban volt. Ezt persze az urak nem tűrhatték, és a szobrot áthelyezték az Unger-ház homlokzatára, amelynek homlokzati síkja bizonyos szögben megtört a főbejárástól képest. Így a kapun belépve már nem látszott, és az ujját sem emelgette. – Visszatérve a díszítő elemekhez, figyelemre méltó a kapualj fölött levő

A kép a népi hiedelem szerint egy esküszegő városi tanácsost ábrázol, akit elvitt az ördög

A Szent László kápolna

gótikus erkélydíszt, melyet eredeti állapotába a 19. században állítottak vissza.

Ekkor került a két sarkára egy-egy allegorikus szobor Brandl Antal keze alól, melyeket 1926-ban Rigele Alajos által készített másolatokra cseréltek.

A homlokzat egy különleges dísz az arckép, amely egyes vélemények szerint valamilyen ókori görög filozófust, a népi hiedelem szerint azonban egy esküszegő városi tanácsost ábrázol, akit elvitt az ördög, előtte azonban a képmását örök mementó gyanánt a falra tapasztotta. Annyi bizonyos, hogy a freskót 1533-ban Hans Tiergarten festette.

A Óvárosháza falai mögött is hihetetlenül gazdag múlnak lehetünk tanúi. Mivel ma az egész épületben múzeum van, gyakorlatilag szinte minden zegét-zugát be lehet járni. Már 1439-ben tanácsstermet alakítottak ki az első emeleten, nem sokkal később (1443-ben) pedig kápolnát, amely először a toronyban, majd a szomszédos helyiségben volt. Ennek maradványai (szenteket és passiójeleneteket ábrázoló freskók, az apszis boltozatának maszkos gyámkövei, valamint a Szent László királyt ábrázoló záróköve) ma is láthatók. – Lenyűgöző a bírósági tárgyalóterem díszítése. A boltozatos mennyezetet Jonas

Drentwett augsburgi festő Utolsó ítélet című freskója uralja, a terem egyik végén levő lünettben a bekötött szemű Themis, a másikon Salamon ítéletének ábrázolása, a főbejárat fölött pedig a város címere látható.

A freskók közti teret gazdag stukkatura, akantuszlevelek, szőlőindák, szalagok és aranyozott sasok töltik ki. Különleges dísz a teremnek a sarokban levő faragott szekrény, mely a korai barokk szellemében fogant. A tetejét képező párkányt négy korinthoszi oszlop tartja, a párkány fölött pedig négy allegorikus alak áll a bölcsesség, a mértékletesség, az igazságosság és a bátorság erényének szimbólumaként. A szekrény kétharmad részt valóban szekrény, amelyben a maga idejében a bírósági iratokat tárolták, egyharmad részt viszont a szomszédos helyiségbe vezető ajtó, amelyen keresztül a bírák ítélethozatalra visszavonultak. – Igen figyelemreméltó továbbá a régi levéltár, amelyet az Ungerl-házban helyeztek el. A városi tanács iratait, feljegyzéseit már a 13. századtól kezdve gyűjtötték, s a legértékesebbeket bőrzsákokban őrizték. A 32 zsákot az első emelet plafonjába erősített vasgyűrűkbe húzott farúdkra függesztették fel, hogy megóvják a rágcsálóktól. Később, a 18. század közepétől máig látható szekrényeket is használtak erre a célra. A levéltári anyag nagyon gazdag, egyes vélekedések szerint csak a kölni levéltár vetekedhet vele.

Jelenleg azonban már nem az Óvárosházán található, hanem önálló intézményként egy különálló épületben.

Ezzel szemben egy másik jelentős városi intézmény, a múzeum kitölti az Óvárosháza szinte minden szegletét. A Pozsonyi Városszépítő Egylet 1868. július 1-i választmányi ülésén Könyöki József főreáliskolai tanár terjesztett elő javaslatot a városi múzeum létrehozására. Az alapításnál és a későbbi felvirágztatásnál rajta kívül múlhatatlan érdemeket szerzett a magyar régészettudomány atyjaként aposztrofált Rómer Flóris bencés tanár, Rakovszky István történész, Jusztí Henrik polgármester, Heiler Károly városi apát-plébános, Batka János levéltáros és több lelkes pozsonyi polgár is.

A kultúrtörténeti profillal alapított múzeum gyűjteménye a Pressburger Zeitungban közzétett felhívás nyomán gyorsan növekedett. 1869-ben már több mint 1200 tárgy volt a múzeum tulajdonában, és a növekedés a későbbi években 100-200-as nagyságrendű volt, főleg a könyvészet, a régészet, az etnogáfia és a képzőművészet területéről. Példákat kiemelni a bőség miatt szinte nem is érdemes, de azért a III. András által 1291-ben Pozsonynak adott szabadalomlevél, a Zsigmond király által 1436-ban adományozott díszes címerlevél vagy Mátyás 1459-ben adományozott aranybullájának másolatát, illetve a különféle céhleveleket, pecséteket és ládákat, valamint a lövészegylet által használt festett céltáblákat azért meg lehet említeni. Azok a zászlók is figyelemre méltóak, amelyeket 1848-ban a későbbi polgármester Justí Henrik által vezetett pozsonyi német nemzetőrök a Szenicnél legyőzött hurbanistáktól zsákmányoltak, hogy aztán a történelem furcsa fintoraként ma a szlovák főváros muzeumának megbecsült ereklyéi legyenek. Mára a múzeum odáig jutott gyarapodásában, hogy már több mint 125 ezer tárggyal büszkélkedhet. Ezek közé tartozik az alapító és élete végéig múzeumőr Könyöki József Rigele Alajos által készített bronz mellszobrának epoxi másolata is. Rómer Flóris emlékműve pedig az udvar egyik sarkában látható. Stróbl Alajos alkotása eredetileg a Lakatos utcai szülőháza közelében, a Ferenciek terén állt, 1907-ben történt leleplezésétől egészen 1998-ig. Ekkor „eldugták” az Óvárosháza udvarára.

Innen visszatérve a gótikus kapualjhoz és kilépve a Főtérre, egy példásan rendbehozott középkori épületgyűjtést hagyunk magunk mögött. A négyszögletű, díszburkolattal borított teret nem egyszer román és gótikus alapokra épült, de már barokk, rokokó, klasszicista, neobarokk vagy szecessziós stílust mutató paloták és polgárházak veszik körül, nyugati oldalán az 1572-ben emelt Miksa (Roland)-kúttal. A tér északnyugati sarkában álló Palugyai-palota és az északról betorkolló Nyerges utca sarokháza, az ún. Zöld ház között nyílik a Zöldszoba utca. A magas házak közti résen át feltűnik egy karcsú templomtorony, csúcsán a magyar királyok koronájának nem egészen hű másolatával. A Szent Márton-dóm, Pozsony egy további ékessége.

(Görföl Jenő felvételei)

Rómer Flóris emlékműve

szél-járás

barangoló

53

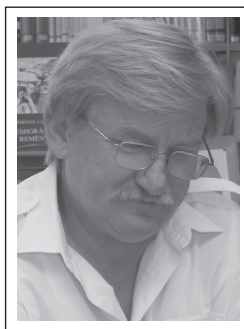
szél-járás 2018/1.sz.

Böröndi Lajos

A megfestett idő

Portrévázlat Varga György festőművészről

Közel négy évtized megszenvedett barátsága köt össze bennünket. Mindketten konokul tesszük a dolgunkat, s ha közben egy-egy évre más és másfelé sodor bennünket az élet, akkor is tudunk egymásról, s a távolodások és közeledések ellenére próbálunk megmaradni még gyomorforogató időkben is egymásnak.

Varga György a Szigetköz festőjének mondja magát – talán mert ez olyan jól hangzik, s mert ha senki nem dugja az embert bele egy skatulyába, akkor belemászik maga egy választottba. Az azonban igaz, hogy az utóbbi időkben többen van szigetközi (sérfenyőszigeti) kis házukban, mint a mosonmagyaróvári panel-lakásban. Persze így közelebb van a természethez, sőt benne él.

A Szigetköz sem egyetlen arcú táj, ha főútván autózunk Győr felé, nem sokban különbözik a Kisalföldtől, de ha a vízhez közelebb merészkedünk, már másik arcot mutat. S a holt ágak csönde és szépsége megfogahatatlan, talán csak a festő ecsetjéről csöppen a vászonra olyan gyönyörűség, mint amit Gyuri akvarelljein látunk. De más a víz partjáról, a lábukat vízben áztató fák mellől, mint a vízről nézve. Emlékszem, nekem a rábaközi legénykének mekkora, életet meghatározó élmény volt az, amikor fotós barátommal csónakba szálltunk Rajkánál, s egy délelőtt lecsorogtunk Mosonmagyaróvárig a Mosoni-Dunán. Az azóta választott lakóhelyemet, Feketeerdőt, többször is megpillantottam fél órán belül a vízről, s utána a térképet böngészve csodálkoztam csak el, hogy micsoda kanyarokat vettünk a folyón.

Varga György Mosonmagyaróváron született bő hetven évvel ezelőtt, s az iskola után szerszámkészítőként dolgozott a fémszerelvénygyárban, majd a Timföld-és Műkorund gyárban Mosonmagyaróváron. Aztán a rendszerváltás után dekoratőr, majd raktárvezető egy vállalkozásnál, majd néhány év „főállású” festőművészkedés következett. Nyugdíjba a Hansági Múzeumból ment, ahol kilenc évig volt restaurátor.

Ennyi a civil foglalkozásokról.

Amúgy kézműves ember is ő, szebben mondván szobrász, akinek kispasztikáiból is meg lehetne tölteni egy kiállítótermet, s bőrből készült képeiről nem is beszélve. S egy köztéri szobra is látható a mosonmagyaróvári városi könyvtár előtt (a lánykori nevén Engels, asszonynevén Erkel Ferenc utcában), amit Kibomlásnak nevezett el nem kis unszolásunkra, miután lemondott a késő kádári évek olyan szépen csengő Kibontakozás névről. (Kibontakozni ölelésből kell, mondtuk neki.)

Igazán akvarelljei ragadtak meg először. Nem csak azért, mert az akvarell a pillanat művészete, hanem mert a hideg vizek, az ember nélküli táj a Szigetköz igazi arcát mutatják fel. S mert ezekben az alkotásokban képes volt a pusztuló (pusztított) világ megragadására. Valami benőéses viszony alakul ki e képen ábrázolt világ és a kép nézője között. Olyan kapocs, amely visszakapcsolja a Paradicsomba, amire nosztalgiával gondol, de amiből kiűzve mindig ott van valami keserű íz a szájban.

Egyszerűen szépek ezek a képek. A korhadt fák, a barna melankóliája, a felragyogó vörös szépsége mind mind arról a csodáról beszél, amit át tudunk élni e képek előtt ácsorogva.

Majd egy kis váltás következett, amit lehet művészi fejlődésnek is nevezni: egyre elvontabbak lettek a képek, én a moder felé tájolt látásmódban ott véltem felfedezni Mosonmagyaróvár 1956-os tragédiájának művészi megélését, a karcolt kis keresztek, a sejtető templomfalak eltolták a látásmódot a misztikum felé, több lett a sejtetés, mint a megfestett valóság.

Betudható ez az öregedésnek is? Annak, hogy a világ legparányibb részeiben csak megértve az időt lehet elmerülni? Lehet. Mint ahogyan az is, hogy Varga György sem akar mindenáron ünnepelt sztár festő lenni, a szónak a mai, felszínes, műanyag ízű értelmében. Egyszerűen festőként akarja átélni a körülötte lévő világot, amely többször mutatta neki is a borúsabb, mint a derűsebb arcát.

Szülvárosa pazarlóan bőkezű soha nem volt vele, elismerés inkább csak barátai részéről érte, ritkán adatik meg neki az önálló tárlat lehetősége, felkérés nem találta meg az elmúlt években. Ezért is érte meglepetésként, hogy 2018. március 13-án Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesítette a köztársasági elnök szülőföldje, a Szigetköz iránti elkötelezettséget tükröző alkotói pályájáért, sokrétű kulturális szervező tevékenységéért.

Hogy megszülethessen ez az írás, Sérfenyőszigetig kellett menni Feketeerdőtől. Mindkét falu a Szigetközben van, de egy éve nem jártam Gyurinál. Előkerült a birspálinka, a KOMP, amit győri és

felvidéki barátaival szervez, a vándortálat, s az is, hogy Varga György mindig közösségben szeretett élni. Neki a barátság több egyszerű találkozásoknál. Ezért is hiányoznak a néhány évtizede még élő kerti beszélgetések, amikor verseket olvastunk fel, s a társak alkotásait nézegettük, s borozgattunk a nagy diófa alatt.

A diófát aztán kivágta. De még megvannak az asztalok, a kert, s lehet nyomni a csengőt, és be lehet kukucskálni a műterembe. S lehet váltani néhány emberi szót.

Szakolczay Lajos

Érzelmekkel telített kitörésvágy

Varga György művészetéről

A hetven éves festőművésznek, Varga Györgynek volt ideje eldönteni, hogy a festészet – a kifejezés-móddal egyedivé vált önvallomás – melyik útját járja.

Ő létszeretetének bizonyítékeként egyikről sem mondott le.

A táj- és alakrajzot, mikor lélegzik a folyó vize és a nádas kupolája az éggel összeér (*Fények, Hajnal*), illetve a test különböző próbákra van bocsátva (*Vágyak, Forrás*), éppúgy kedveli, mint a nonfiguratív ábrázolatok valamit sejtető és bűjtató kellemét (*Csapás, Tűztánc, Kitörés*). Nem beszélve a szakrális köröket is bejáró, a Jelképtár gazdagságát biblikus kitarulkozással szimbólummá – a szenvedés és megigazulás tisztaságfokává – emelő kompozícióiról (megannyi kereszt-variáció: *Jelek I.-II.*; *Golgota I.-III.*; *Megváltásra várva*; *Múltunk jelei*).

Hisszük, nem hisszük, időskálája a múltat és a jelent ugyanazon intenzitással járja be, mintha az expresszív ecsetmozgatás – akár létkarcokat emelve a levegős vagy levegőtlen égbe (*Üstökös, Érintés*), akár a *Szárnyalás* szabadság-szimbólumát összekötve az égnek támasztott létrával (*Lajtorja I.-II.*) – a golgotai sötétséget fények fényével akarná föloldani.

A festményeken képződő, többször egymásra vitt rétegfoltok színskálája – a zuhanásnak és a föltámadásnak egyiként háttérter adva – bevallott és burokba csomagolt titkokat közvetít (innen a sejtelmesség). Egyszer absztrakt, ám szaggatott vonalhálóba vonva az egyedüllét, a világ történéseinek kitett, megdidergő ember keservét (*Kitörés I.*), másszor a megemberiesült természet jajsavát sugallva (*Magány*, két változatban).

Az akvarell-változatok organikus villódzása természetesen különbözik az akril-táblák visszafojtott, a sivatagi homokot a katedrálisok falán lévő foltokkal egybekeverő fényjelenségektől, ám mindkettőben ott a létezésvágy őszintesége, a különféle kalodákból való kitörés izgalma.

Melyik a sokat mondóbb, előre vivőbb?

Jóllehet a személyiség alakulásában, amely meghatározza a képi látás sokféleségét, nagy szerepet töltött-tölt be a Szigetköz, a Duna (vízfelület, madarak, sás) mint élhető, élvezhető, különféle természeti ajándékokkal kedveskedő közeg (*lélegző terrén*) – innen az akvarellek csaknem simogató érzékisége –, a benső érzések által kivetített lélektérkép avval több, hogy rajzolója-kivetítője a többszörös absztrakció folytán mítoszi, bibliai tájakra is kalandozik.

Minthogy Varga György – akár tudatos volt a fejlődés, akár nem – érzi a csenddel fölízgatott lélek-kitarulkozások *krisztusi* igazságát, az egyetemes igazság-halom legigazabbikát, képfelületei épp a “bűjtatással”, az áttűnésekben leledző szakrális vagy ahhoz közeli tartalmakkal válnak valódi, nemegyszer megrendítő vallomásokká.

Ebben a megjelenítés-módban a faktúra szinte rezeg, mintha a vászon hátlapjának mögötteséből valaminő dinamó mozgatná. Szó se róla, jól megtervezett és kitűnően kivitelezett illúzió rabjai vagyunk, mert hiszünk – mi mást tehetnénk –, a festőművész érzelmekkel, kitörésvágyakkal, olykor bűnbánó gesztusokkal telített ábrázolásaiban. Amelyek ugyan távol esnek a hagyományos rajzi formáktól, de filozofikus tartalmakat is hordozó képi kitarulkozásaikban (bölcselemükben), világ- és emberiség-jobbító szándékkal, ott egy, a szépségre fölcent, szabadságvágygal sokkoló alkotó lázálma.

(*Elhangzott Dunaszerdahelyen, 2018. március 9-én, Varga György Megfestett idő című tárlatának megnyitóján.*)

Kovács László

Köszöntő írás

Godány Sándor 65 éves

A Magyar Alkotóművészek Szlovákiai Egyesülete honlapján ez olvasható: *Godány Sándor – Sárosfán született 1953. március 15-én. Egyházgellén él és alkot.*

Születésnapja neves nap, hisz ez a magyar szabadság születésnapja is. A magyar szabadság esetében ez a 170. az ő esetében a 65. A kerek évfordulók azonban nem csak ünneplésre, sőt leginkább nem arra, hanem inkább számvetésre alkalmasak. Egyfajta visszatekintésre, hogy az elvégzett munkáról számot adjanak. Bár ilyen elszámolással Godány Sándor nem tartozik senkinek. Egyik méltatója mondta róla: „Az ő munkásságát soha nem a mindenkinek, s főleg a minden áron való megfelelni vágyás jellemezte. A mindenkori hatalommal való lepaktálás legapróbb csábítását is kerülte, a maga alkotta művészi jelképek segítségével még a legkeményebb cenzúra idején is tette a dolgát.

Szabad volt mindig, mély érzésű, igaz lelkiületű magyar ember.”

Ez a köszöntő írás sem az ünnepség jegyében íródott, inkább arra vállalkozik, hogy néhány szóban megkísérelje fölvezetni művészi pályájának napjainkig futó ívét. Mert ez a művészi pálya egy folyamatos, megtorpanások nélküli, felfelé ívelés. Azért állíthatjuk ezt, mert Godány Sándor művészi világlátása mindig mélyült, finomodott; az egymást követő korszakaiban a művészeti technikák alkalmazásában is folyamatosan tökéletesedett, a mondanivalóhoz mindig megtalálta az adekvát kifejezési formákat.

Kiállításai is bizonyítják ezt, mert bizton állítható, hogy Godány Sándor valamennyi kiállítása egy töretlen ívű műveszpálya jelentős állomása. Kiállításainak számát szinte számba venni is lehetetlen vállalkozás. Önálló kiállításai 1982-től vannak, először szűkebb hazájában, a Csallóközben, majd Pozsonyban több alkalommal is, de Pöstyénben és Szencen is. Godány Sándor egyik vallomása szerint fiatal kora óta csodálója volt a mindenkori spanyol festőművészetnek, ezért külön öröm számára, hogy a legnagyobb sikereket önálló kiállításai a spanyol nyelvterületen hozták számára. 2006-tól folyamatosan voltak kiállításai Argentínában (Borges Központ, Galériák éjszakája), Paraguayban és természetesen Spanyolországban: Andorrában, Barcelonában, Madridban, Sevillában, s az idén Malagában, Picasso szülővárosában.

Csoportos kiállításokon Magyarországon, Szlovéniában, Szerbiában, Romániában (Erdélyben), Lengyelországban vett részt, és természetesen Szlovákiában. Olaszországban három kiállításon szerepelt, ahonnan 2007-ben a Művészeti Teljesítmény Elismeréséért Díjat, 2008-ban a Kimagasló Művészeti Alkotás Díját, 2010-ben pedig a Kritikusok nemzetközi díját hozta el. Itt említjük meg, hogy nevét több társaság jegyzi: Centro Kultural Borges – ARS omnibus; Arte Visual Argentino. De 1989-től tagja a Szlovák Képzőművészek Társaságának, s újabban 2015-től a Magyar Alkotóművészek Szlovákiai Egyesületének.

Mi a titka ennek a sikeres pályának? Mi az a mondanivaló, mely az ő művészi megformálásában

ilyen erővel tud hatni? Rendkívül leegyszerűsítve: ez maga a táj és benne az ember, vagyis az ember és a táj viszonya. Ezt emeli művészi magasságokba és apokaliptikus mélységekbe. A különféle motívumkorszakaiban a csallóközi táj és az ember, az erdélyi élményvilág, s a későbbiekben, a Megapolis, a Metamorfózis, a Kotta nélkül címűekben az egyetemes, univerzális motívumvilág is megjelenik. Korábbi munkáiban mesteri módon töri meg a természet harmóniáját a kereszt motívumával, újabb alkotásaiban pedig az úgynevezett feszültségvonalakkal teszi ezt. Ezek a feszültségvonalak szinte szétzúzzák a természetet, néhány képén már a teljes univerzum által fenntartott törékeny egyensúlyt. Olyan ez, mint a megszakított párbeszéd, mely kifejezi a rosszul irányított haladás térhódítása miatti bizonytalanságot, amelyben a mai világ él, és amely negatív módon hat a környezetre. A törésvonalaknak a motívumát alkalmazza a társadalomban beállt törésre is, mint például a trianoni tragédiát megjelenítő legújabb munkájában.

S mindezekén túl Godány Sándor festményei az ember gondolati és érzelmi mélységeit is érzékel-
tetik, olyannyira, hogy ennek a sajátos művészeti technikának az alkalmazásával még perspektívi-
kus mélységet is látni a képeken, olykor figuratív elemek víziója is megjelenik. S még egy sajátos
dimenzióként a zeneiség is jelen van.

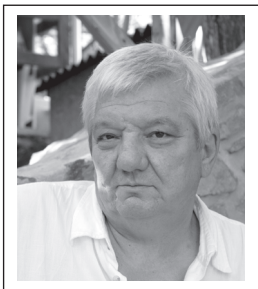
Annak csak örülhetünk, hogy Godány Sándor művészi világa jelentősen kitágult, van egyetemes
mondanivalója, s ezt közvetíteni is tudja a nézőkhöz. Alkotóerejének teljében jelenleg is dolgozik, s
bízunk abban, hogy még sok jelentős alkotással örvendeztet meg bennünket.

Szerzőink

Bedi Kata, esztéta (Budapest/Pozsony) • **Böröndi Lajos**, költő (Feketeerdő) • **Böröndi Lajosné**,
tanár, Feketeerdő • **Deák Ernő** történész (Wien/Bécs) • **Fehér Márta** szerkesztő, újságíró (Sza-
badka/Subotica) • **Fellinger Károly** költő Jelka/Jóka) • **Gál Sándor** író, költő (Buzita/Buzica) •
Görföl Jenő, helytörténész (Bratislava/Pozsony) • **Hornyák István**, újságíró, (Éberhard/Malinovo)
• **Joó József** költő, grafikus (Győr) • **Kerék Imre** költő (Sopron) • **Kovács László**, tanár, helytör-
ténész, (Gelle/Holice na Ostrove) • **Murányi Veronika** kulturális antropológus, néprajzos (Buda-
pest) • **Nagy Erika** író, szerkesztő (Dunajska Streda/Dunaszerdahely) • **Neszméri Tünde** újságíró
(Dunaújfalú/Nova Dedinka) • **Oros László**, helytörténész, (Felsőszeli/Horné Saliby) • **Pál Gabri-
ella**, óvónő, (Nagybalog/Velky Blh) • **Száraz Erzsébet**, népművelő, (Nagyfödemes/Velké Úlany) •
Száraz Pál, költő, (Nagyfödemes/Velké Úlany) • **Zirig Árpád**, költő, (Dunaszerdahely/Dunajská
Streda)

Görföl Jenő

A Nobel-díjas névjegye(i)

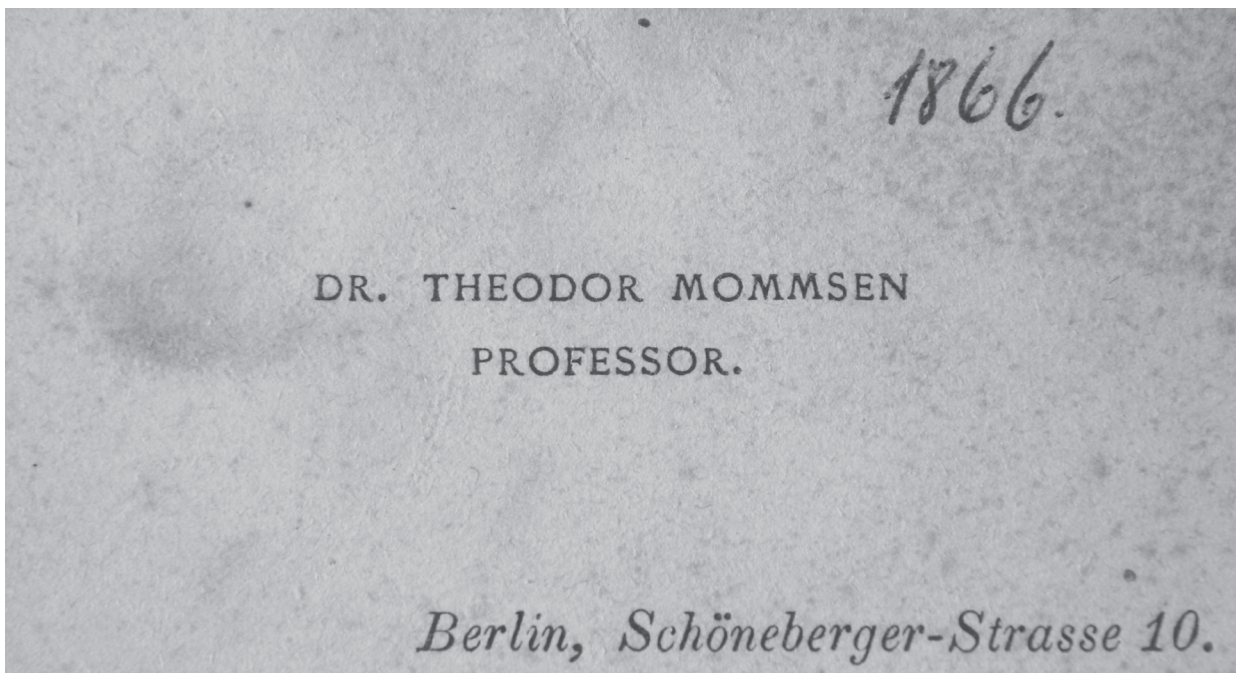

A közelmúltban az egyik magyarországi folyóiratot böngészve akadt meg a szemem egy rövid íráson, ami arról tudósított, hogy árverésre bocsájtották Theodor Mommsen 1902-ben elnyert irodalmi Nobel-díját. Persze, az is kiderült rövidesen, hogy az eladó szélhámos, hiszen jelentkezett az érem igazi tulajdonosa, a Német Irodalmi Archívumi Aarchívum is, amely a német történész igazi díját őrzi a család jóvoltából, hiszen a leszármazottak az említett intézményre bízták azt.

Theodor Mommsen 1902-ben kapta meg a magas elismerést a Svéd Királyi Akadémiától. Érdekesség, hogy nem irodalmi alkotásért, hanem a Római történelem című munkájáért, hiszen Mommsen történész volt.

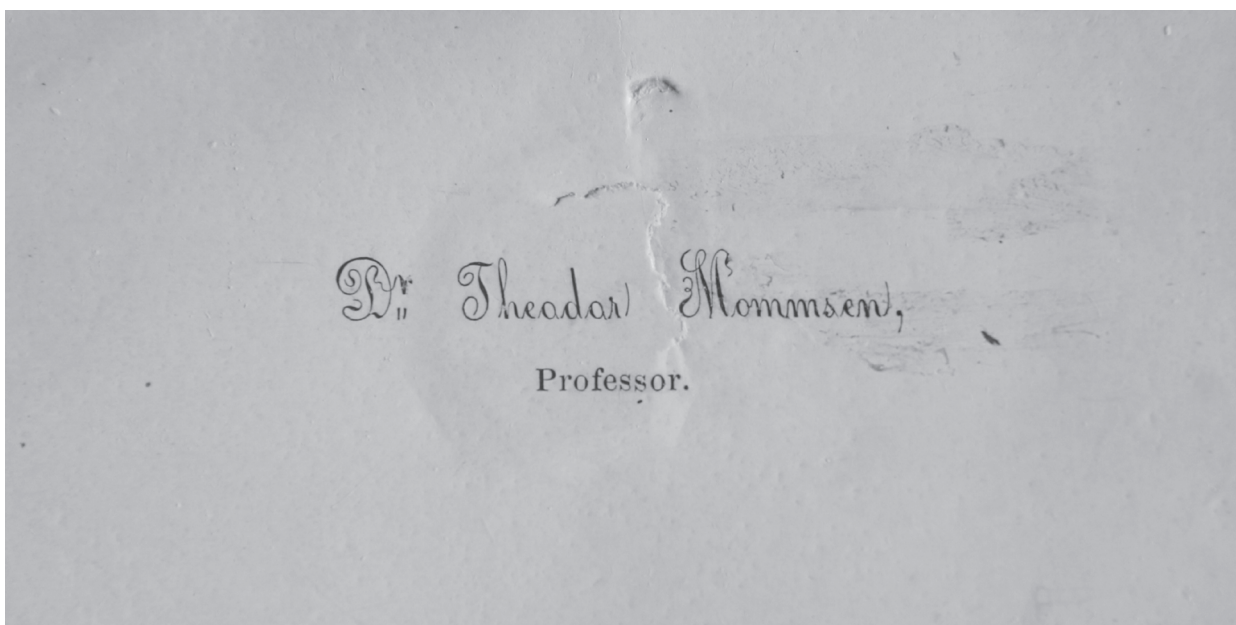
Az írás juttatta eszembe ismét azt a bizonyos fotóalbumot, amelynek kincsei (aláhúzom: valószínűleg számomra azok) közül már előző számainkban kettőt is ismertettem. Ennek az albumnak a 21. lapja két Mommsen-névjegyet is rejteget. Mindkettő felirata: Dr. Theodor Mommsen, professor. Az egyiken cím is olvasható: Berlin, Schöneberger-Strasse 10. Az egyikre már golyóstollal ráírva a dátum, 1866. Mivel a két névjegyet beragasztották az albumba, nem tudni, a hátlapjára írtak-e valamit.

Természetesen első dolgom volt utána nézni, hogyan kerülhetett az albumba a két névjegy. Az emlékeket az Érdy Luczenbacher család valamelyik leszármazottja rendezhette albumba. Az első kép Érdy Luczenbacher Jánost (1796-1871) ábrázolja, aki 1846-1871 között a Magyar Nemzeti

Múzeum Kincs- és Régiségtárának vezetője volt. Tőle kezdtem tehát a nyomozást, ami rövid időn belül érdekes eredményt hozott. Rövid időn belül, hiszen a kereső szinte azonnal felkínálta az AETAS 2005. évi 3. számában Szilágyi Márton Theodor Mommsen és Eötvös József ismeretsége című tanulmányát (Szilágyi, Márton: *Theodor Mommsen és Eötvös József ismeretsége*. Aetas, (21) 3. pp. 123-139. (2005)). Itt olvashatjuk: „A 19. század második felének egyik legnagyobb történésze, a mindmáig egyetlen olyan historikus, aki megkapta az irodalmi Nobel-díjat is, nagy latin epigráfiai szövegkiadásához nem nélkülözhetette a Magyarországról és Erdélyből származó fölíratokat sem. Ezek összegyűjtésére, átírásuk helyszíni ellenőrzésére maga a nagy tudós vállalkozott, ezért is utazott személyesen ebbe a régióba 1857-ben. Ez volt az első magyarországi útja, de később, 1866-ban is visszatért még Pestre. Kissé odébb: „... nem sok emberrel találkozott, pontosabban igyekezett csak olyan emberekkel érintkezni, akik segíthették útjának tudományos sikerében. Eötvös mellett ilyen volt még Érdy (Luczenbacher) János, a Nemzeti Múzeum Régiségtárának vezetője.”

Nos, innét a névjegy, így került egy albumba Érdy Luczembacher János, Theodor Mommsen, Eötvös József (mert az ő fotója is ott van, de erről talán egy másik alkalommal). Azt, hogy a híres tudós miként vélekedett a magyarokról, Pestről, az emberekről, akikkel magyarországi útja során találkozott, az érdeklődő elolvashatja a már idézett folyóiratnak a neten is megkereshető számából.

Oros László

Egy elfelejtett felvidéki író: Szitnyai Zoltán

Egy érdekes kiadvány a *Bibliotheca Pro Patria* könyvtárból

Mikor Görföl Jenő barátom felkért, hogy mutassak be egy érdekes tárgyat a gyűjteményből, bizony nehéz volt azt az egyetlent kiválasztani a sok ezerből. Jelezte ugyan, hogy lehet az könyv, irat, levél vagy akár egy érdekes fénykép is, de ez sem könnyítette meg a dolgom. Végül aztán Szitnyai Zoltán egyik dedikált kötete mellett döntöttem. Főleg azért, mert a szerző neve ma már alig ismert a felvidéki olvasók körében – nem szerepel *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikonában* –, de a magyarországiak sem tudnak sokkal többet róla.

Mielőtt hát a könyvről szólnék, először röviden bemutatnám a szerzőt.

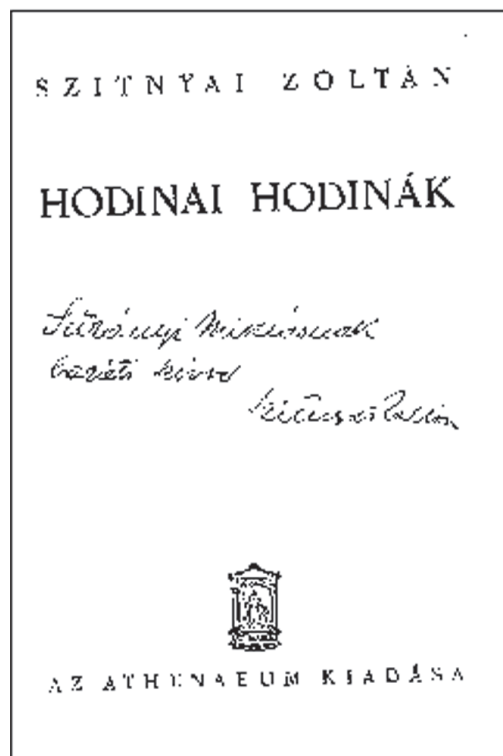
Szitnyai Zoltán (1893–1978) író Selmezbányán született, ahol édesapja, Szitnyai József éveken keresztül a város polgármestere volt.

Zoltán fia ebben a bányavárosban kezdte az iskoláit és itt találta meg majdani regényeinek eleményanyagát. Ezt a tájegységet választotta több művének – például *Lángoló hegyek*, 1930, *Hodinai Hodinák*, 1936 vagy *Milka*, 1943 – helyszínéül.

Szitnyai a budapesti tudományegyetemen végzett jogot, utána Győrben, majd 1927-től Budapesten lett tisztviselő. Munkatársa volt a Dunántúli Hírlapnak (1917–1919). Írásait pedig szívesen közölték úgy az irodalmi folyóiratok, mint a napilapok. A harmincas években és a negyvenes évek elején azonban a szélsőjobboldali lapok, az Új Magyarország és az Egyedül Vagyok munkatársa lett. A háború utáni hatalom ezt nem tudta neki megbocsátani és a Népbíróóság öt évi kényszer-munkára ítélte. 1949-ben szabadult, elhagyta Magyarországot és az ausztriai Salzburgban telepedett le. Több emigrációs lap munkatársa lett (Hungária, Kanadai Magyarország, Nemzetőr stb.) 1958-ban megkapta az emigráció irodalmi kitüntetését, a Vörösmarty-díjat.

Szitnyai művei egy ideig tiltó-listán szerepeltek, könyveit zárolták, a nevét elhallgatták, pedig közel ötven kötete látott napvilágot: ebből csaknem húsz az emigráció ideje alatt...

Könyvtáramban tizennégy kötete található meg, közülük tíz dedikált. Az egyiket, a **Szeptemberi majális** címűt, amely novellákat tartalmaz és 1932-ben Kassán, a Kazinczy Kiadónál jelent meg például *Straka Anton* (1893–1944) csehszlovák diplomatának ajánlotta. Strakáról annyit kell tudni, hogy 1925–1936 között az egykori Csehszlovák nagykövetség kultúrattaséja volt Budapesten és jelentős irodalmi tevékenységet is folytatott.

Most azonban nem erről, hanem egy még érdekesebb könyvről, a **Hodinai Hodinák** című regényéről szeretnék szólni. A regényben egy felvidéki város – konkrétan Selmecebánya – első világháború előtti képe bontakozik ki. A város, amelynek lakossága háromnegyed részben szlovák származású, nyelvében és szellemiségében azonban teljesen összefonódott a magyarsággal. A történet abban az időben kezdődik, amikor a város büszkeségét, a híres bányászati és erdészeti főiskolát el akarják onnan helyezni, mivel a tanári kar egy része itt látja a magyarosodás fellegvárát. Főiskola nélkül viszont a város szláv eszme hatása alá kerülne. A főhős, bizonyos hodinai Hodinák Árpád mellett felvonulnak azok a szlovák származású selmeci polgárok, akik védelmezni próbálják iskolájukat az egyetemes magyarság számára. Ennek a harcnak azonban véget vet az első világháború és eldől a főiskola sorsa is. Majd jön a megszállás, az iskola elkerül Selmecről... és hát a sors elviszi ezt az országrészt, a Felvidéket, akárcsak Selmecebányát is.

Elmondhatom hát, hogy ez a történet tulajdonképpen a felvidéki magyarság regénye. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a szerző egyszer sem említi művében Selmecebánya nevét, és mégis mindenki ráismer a helyszínre! Olyannyira, hogy a korabeli szlovák sajtóban elítélték Szitnyai könyvét. Valótlannak és irredentának minősítették, a hatalom pedig betiltotta a terjesztését.

A nálam lévő példányt Surányi Miklós (1882–1936) írónak dedikálta.

Végezetül még annyit, hogy Szitnyai emigrációban írt munkái is jelentősek. Ezek közül szintén van néhány a gyűjteményben – *Így rendeltetett*, 1973, *Viktória*, 1974 vagy *Az 5-ös őrház*, 1975 –, amelyeket kiadójának, Ujváry Sándor (1904–1988) írónak dedikált. Különben az utóbbi eredetileg filmforgatókönyvként készült – Bán Frigyes rendező 1942-ben filmre is vitte –, könyv alakban azonban először csak 1975-ben, Svájcban jelent meg.

Sajnos, Szitnyai Zoltán munkássága és művei még mindig nem kapták meg azt az elismerést, amit megérdemelne. Pedig könyvei nem csupán olvasmányosak és érdekesek, hanem tanulságul is szolgálhatnak a magyarságnak.

Felsőszeli, 2018 januárja

Szomolai Tibor: A klán

Január végén jelent meg Szomolai Tibor legújabb könyve: A klán, melynek alcíme nagyon beszédes: Maffia és politika a Felvidéken. Az új regényt tavasszal több mint hatvan településen mutatta be a szerző Felvidék szerte. A bemutatókon természetesen szót ejt előző regényeiről is.

A klán című regény ősbemutatója február 1-jén volt Alsószeliben, a szerző szülőfalujában. Majd több tucatnyi helyen beszélt a szerző a regényről, amelynek a politikai események folytán, annak ellenére, hogy a regény a kilencvenes években játszódik, aktuálissá vált a témája. Az ember akarva akaratlanul is párhuzamot von.

A mečiari időszakban megverték a ferencvárosi szurkolókat, elrabolták az államfő fiát, és rejtélyes körülmények között felrobbant egy rendőr, Fico kormányzása alatt megverték a dunaszerdahelyi szurkolókat, megverték egy ártatlan lányt a nemzetisége miatt, legutóbb pedig két fiatalot öltek meg, csak azért, mert a fiatal férfi újságíróként gyanús esetekről írt.

Szomolai Tibor a könyvbemutatókon felidézi, hogy az előző két regénye milyen sikert ért el. Ahogy a szenci beszélgetésen március 13-án elmondta: „Különösen a Felvidéki Sága futott be hallatlan karriert, ez lett azóta a legolvasottabb kortárs próza, a Felvidéken azóta és azelőtt sem jelent meg olyan könyv, amely túllépte volna a tízezer eladott példányszámot. A Felvidéki Sága már túl van a tizenegyezer példányon. Az olvasók megtalálták magukat ebben a könyvben, mindenki rálelt azokra a történetekre, amelyeket hallott az öregektől. (...) A Fáklyavívő egy évre rá jelent meg. Ez is jól teljesít, több mint négyezer példány kelt el ebből is. Tudom, hogy ez a regény a Felvidéki Sága mellékvizén evez a siker felé.”

A szerző a Felvidéki Ságában a felvidéki magyarság történetét dolgozta fel. A felvidéki magyarságról a Trianon utáni időktől lehet beszélni. Az első könyvnek Alsószeli az egyik helyszíne, Királyrév a másik, egy családregény formájában ábrázolja a szerző, hogyan éltek az egyszerű falusi emberek a múltban és a jelenben. A Fáklyavívőben Szomolai Tibor azt vizsgálta, milyenek a hívek? És főként azt, hogy milyeneknek kellene lenniük. Ezek a regények is a felvidéki magyarságról szólnak, mint ahogyan a harmadik, A klán is, amely a rendszerváltás utáni évekbe kalauzolja el az olvasót. A középpontban a csallóközi alvilág szereplői állnak, de Szlovákia többi maffiózója is feltűnik. Igaz a felvidéki magyarságnak ez a sötét korszaka, de a múltunk része.

„Azon gondolkoztam, mikor volt olyan, amikor a politika galádul viselkedett, gyorsan rábukkan-
tam a rendszerváltás utáni első évtizedre, a Mečiar korszakra” – indokolta a téma választást Szomolai
Tibor, akit néhány véletlen találkozás is arra ösztönzött, hogy a dunaszerdahelyi Pápay-klán történe-
tét írja meg. „összefutottam egy régi cimborámmal Dunaszerdahelyen. Ő annak idején belekevere-
dett a közismert Pápay-klán ügyeibe. Nem volt ő nagy gengszter, nem tartozott a kemény maghoz,
inkább csak ügyeskedőként ott sertepertélt. A szerencséje nem sokáig tartott, hiszen a híres-hírhedt
Fontána-beli tömeggyilkosság után kitört hatalmi harcokba ő is belekeveredett. Kezét-lábát törték az
ellenfelek.” A gyógyulás után a szerző ismerőse elszökött az országból. De időnként hazalátogat
szülőföldjére, és egy ilyen alkalommal futottak össze. „Ő tudta, hogy időközben íróvá avanszáltam és
elkezdett győzködni, hogy ezt a témát írjam meg.” - mondta az író. De más miatt is vonzotta ez a téma
Szomolai Tibort. Erről az ősbemutatón így vallott: „1999. március 24-én délelőtt a dunaszerdahelyi
vágóhídon voltam, egyezkedtem az ottani igazgatóval egy szállítmány ügyében. Megszólalt a telefo-
nom, közölték, hogy megszületett fiam, egészséges. Az igazgató gratulált, ittunk egyet a jó hírre és be-
is fejeztük a tárgyalást, annyira örültem. A két kollégának mondtam, hogy befejeztük a munkát,
megyünk ünnepelni. Megkérdeztük a helyieket, hol főznek a legjobban. Ők a Fontána éttermet aján-
lották, oda indultunk. Lent nem volt hely, így felmentünk az emeletre. Annál az asztalnál ebédeltünk,
ahol másnap halomra lőtték a társaságot. A sors valahogy nekem szánta ezt a témát.”

A kötet érdekessége, a többi alvilágról szóló regénnyel szemben az, hogy hűen ábrázolja, milyen
módon és mértékben támogatták a politikusok az alvilági szereplőket, az is kiderül a regényből, mi-
lyen hasznot húztak az állami vezetők a maffiózókból.

Szomolai Tibor saját bevallása szerint azért írta meg ezt a regényt, mert azt szerette volna, ha az
emberek okulnak a kilencvenes évek eseményeiből. Egyrészt abból, hogy a látszólag könnyebb út a
boldogulás felé nem vezet jó útra, másrészt a politikai eseményekből. Akkor még nem tudhatta, hogy
a megjelenés után majd egy hónappal milyen események következnek be Szlovákiában.

Neszméri Tünde

A magyar kultúra napjára és Petőfi Sándorra is emlékeztek

Évzáró taggyűlés Nagyfödémesen

Nagyfödémesen már hagyományosan a magyar kultúra napjáról való megemlékezéssel egybekötve tartja évzáró taggyűlését a Csemadok helyi alapszervezete. Az ideire január 13-án került sor, amelyen a nagy magyar költő, Petőfi Sándor születésének 195. évfordulójáról is megemlékeztek. A szépszámu tagság mellett az ülést megtisztelte jelenlétével a Csemadok OT, és a Galántai TV elnökségi tagja Mészáros Győző is. Az ülés előtt gazdag és színvonalas kultúrműsorral köszöntötték az ülés résztvevőit a Borsos Mihály Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola alsó tagozatos kis diákjai és a néptáncsoport tagjai.

A szervezet vezetősége valóban gazdag tevékenységről adhatott számot, amely a több mint 700 tag lelkes munkájának és erkölcsi támogatásának köszönhető.

A szervezet elsősorban a tagok kulturális és társadalmi életének szervezését tartja szem előtt. Az 1848-as Magyar Szabadságharc és Forradalom 169. évfordulójáról a hagyományos koszorúzási emlékünnepe mellett egy emlékesttel is megemlékeztek. Az iskola irodalmi színpada „Szabadságot, békét és egy szebb jövőt” címmel a forradalom évfordulójának, a Csemadok felnőtt irodalmi színpada „Őrizd a lángot” című műsora pedig Tompa Mihálynak és Arany Jánosnak állított emléket.

Áprilisban koszorúzási ünnepséggel a kitelepítés 70. évfordulójáról és egy csodálatos kiállítással pedig az 56-os forradalom 60. évfordulójáról is megemlékeztek.

A tagok körében nagy sikernek örvend a bérletes színházlátogatás a Győri Nemzeti Színházba, amelyet a mostani színházi évadban már 15. alkalommal szerveztek, s melynek 49 állandó résztvevő-

je van, akik az évad során 9 előadást tekinthettek meg. De közösen nézték meg szeptemberben Budapesten a Bánk bán című operát is. A helyben zajló előadásokra pedig rendszeresen kedvezményes belépőjegyeket biztosítanak tagjaik számára, ezzel segítve azokat is, akik már nehezebben jutnak el más helyszínekre. A gyermekek számára húsvétváró játszóházat, horgászversenyt „Rendhagyó tájházi gyermeknapot” is szerveztek. A Kodály Napok alkalmából templomi hangversennyel lepték meg a község lakosait, amelyen rendeztek a Ragyolci Jázmin Női Kar és a Füleki Férfikar szerepeltek.

Júniusban egy hatnapos Toscanai kirándulást is szerveztek – Vinci, Firenze, Luka, Sienna célállomásokkal.

Hagyományosan Nagyfödemes ad otthont a színjátszó- és esztrád-csoportok területi seregszemléjének is. Az új kenyér és Szent István ünnepére az elmúlt évben ismét a tájház udvarán emlékeztek. Harmadik alkalommal szervezték meg a Nagyfödemesi Tökfesztivált, amely egyre nagyobb érdeklődésnek örvend nemcsak a tagok, de a község lakosai körében is.

A legnagyobb rendezvényük minden bizonnyal a 12. alkalommal megrendezett Mátyusföldi Fesztivál volt, amely négy napon át biztosított gazdag kulturális programot az ide látogatóknak. Voltak kiállítások, mesedélután, koncertek, népművészeti csoportok fellépése, és bábszínház is.

Nagyon jó az együttműködés a Borsos Mihály Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolával és a helyi magyar óvodával is. A Csemadok az elmúlt évben is több rendezvényüket támogatott.

A szervezet munkaterve a 2018-as évre is tartalmaz, amellyel szeretnék minden korosztály igényét kielégíteni és megpróbálják a fiatalok számára is vonzóvá tenni a Csemadok munkáját. Nem feledkeznek meg az idősebb tagokról sem és a 2018-as évre is előfizetik minden 70 évnél idősebb tag számára a TERRA hírűságot.

Az évzáró taggyűlés alkalmával már hagyományosan tagjaik sorába fogadták a magyar iskola 9. osztályos tanulóit is.

Sz. Manczal Erzsébet (Fotók: Németh Tibor)

Kettős évfordulót ünnepeltek Nemeskosúton

Az elmúlt év utolsó negyedében kettős évfordulóra emlékeztek a magyarság szempontjából a Mátyusföld ma is nagy jelentőséggel bíró településén, Nemeskosúton. 2017. október 22-én a Csemadok megalakulásának 60. és a Gyöngykaláris éneklőcsoport megalakulásának 40. évfordulóját ünnepelték.

Az ünnepi visszaemlékezést Macsicza Éva, a Csemadok korábbi elnöke és a Gyöngykaláris éneklőcsoport oszlopos tagja tartotta, amelyből többek között megismerhettük a szervezet és az éneklőcsoport megalakulásának körülményeit is.

Annak ellenére, hogy a vidék legtöbb településén már az 1949-ben vagy az 1950-es évek legelején megalakult a Csemadok, Nemeskosúton erre csak jóval később, 1957-ben került sor. 1956-ban érkezett a faluba Vincze István, aki az akkori magyar iskola igazgatója lett. Őt bízták meg a Csemadok megalakításával a községben. A kezdeti nehézségek utáni igyekezetét siker koronázta, és 1957. november 9-én sor került az alakuló ülésre. A tagság létszáma már az első évben gyorsan emelkedett és fellendült a szervezeti élet is.

Az elmúlt 60 évben a szervezetet Vincze István után Modrovics Sándor, Rapand Gyula, Molnár Gyula, Kovács Mihály, Kántor Zoltán, Szolga Zoltán, Farkas Árpád, Bubeník Tibor, Macsicza Éva, Kubányi Erika és Botló Péter (jelenlegi) elnökök vezették.

Előadások, műsoros estek valósultak meg és megalakult színjátszó csoport is. Az első nagy sikert arató darabjuk Szigligeti Ede: A cigány című műve volt, amelyet 1959. március 19-én mutattak be az elnök, Vincze István rendezésében. A főbb szerepeket Foltanovics Anna, Kovács Mihály és Bubeník Imre játszották.

A szervezet tevékenysége még jobban fellendült, amikor a községben 1960. február 14-én átadták rendeltetésének az új kultúrházat. A színjátszó csoport újabb és újabb sikeres darabokat mutatott be, mint a Szabad szél, Húsz év után, Pettyes, Nagy halak, A csillagszemű asszony,

Bolondos vasárnap, Enyhítő körülmény, Boldogságfelelős, Baj van a szerelemmel, Bumeráng, Kolduskaland, vagy a Telitalálat. A darabokat a kezdetekben Dóka Lajos, Vincze István, Vincze Márta majd a múlt század 80-as éveiben Srejner Tibor rendezték.

A XX. század második felében nagyon népszerűek voltak az író-olvasó találkozók, melynek keretén belül az irodalomkedvelők a felvidéki magyar írókkal és költőkkel valóban emberközelbe kerültek. Így ismerhették meg Mács Józsefet, Duba Gyulát, Dénes Györgyöt, Dobos Lászlót, Zs. Nagy Lajost, Gyurcsó Istvánt, Ozsvald Árpádot, Ordódy Katalint, Lovicsek Bélát, Csontos Vilmost, Gágyor Józsefet, Dávid Terézt és a közelmúltban pedig Pukkai Lászlót és Szomolai Tibort is.

Több éven keresztül a helyi szervezet volt a házigazdája és társrendezője a Járási Dal- és Táncünnepélynek, amelyet a Csemadok Galántai Járási Bizottságával közösen rendeztek az akkor még létező, és fénykorát élő szabadtéri színpadon.

2006-ban és 2007-ben a község támogatásával Nemzetközi Kulturális Fesztivált is rendeztek, amelyen több mint 200 horvátországi, ausztriai, szlovéniai és szlovákiai magyar szereplő nagy sikerrel mutatta be a Kárpát-medence táncait.

Sokrétű tevékenységükből mindenképp ki kell emelni a különböző évfordulókról való megemlékezéseket, mint az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc évfordulójára szervezett emlékműsorokat, koszorúzási megemlékezéseket a Hősök Szobránál, vagy a nemzeti ünnep alkalmával Szent István király szobránál.

A szervezet munkájából mindig aktívan kivették részüket a kulturális csoportok is. A már említett színjátszó csoport mellett 1977-ben megalakult a női éneklőcsoport, 2000-ben létrejött a férfi éneklőcsoport, és 2001-ben megalakult a gyermek-néptáncgyűttes is, Botló Péter és Botló Ildikó vezetésével, amelynek tagjai napjainkban már Berkenye Néptáncgyűttes néven öregbítik a község hírnevét határainkon innen és túl.

A szervezet 170 tagjának feladatai és célkitűzései közé tartozik továbbra is a község magyar közössége érdekében végzett munka, a magyar kultúra terjesztése és az anyanyelv védelme.

Az ünnepség második részében a 40. születésnapját ünneplő Gyöngykaláris éneklőcsoportot köszöntötte a szépszámú közönség.

Ez a csoport 1977-ben alakult 14 idősebb, énekelni szerető és tudó asszony jóvoltából, akik sok régi népdalt ismertek és feladatuk tűzték ki, hogy ezeket megőrzik az utókornak és tovább adják a fiataloknak. Kezdetben csak a helyi rendezvényeken léptek fel, később már a községen kívül is gyakran szerepeltek. Minden alkalommal részt vettek a kétévente megrendezett „Tavaszi szél vizet áraszt...” című megmérettetésen, amelynek különböző szintjein szép eredmények értek el.

A kezdetben a vezetői munkával járó tevékenységeket Srejner Anna vállalta magára. Az alakulás utáni évek első nagy sikerét 1980-ban érték el a már említett népdalversenyen, amikor az országos döntőben a 4. helyen végeztek. Sikeresen szerepeltek Zselízen az Országos Népművészeti Fesztiválon is. A „Tavaszi szél vizet áraszt...” verseny állandó résztvevőjeként 1987-ben a

Berkenye, Bertóké vebunk

járási elődöntőben arany-, az országos elődöntőn pedig ezüstminősítést szereztek. A csoport fennállásának 10. évfordulója alkalmából a Csemadok Emlékérem Bronz- fokozatát kapta, majd 1990-ben a csoport vezetőjének Srejner Annának a Csemadok Emlékérem Arany-fokozatát ítelték oda. Még néhány fontos dátum a csoport életéből: 1991-ben szerepeltek a Tavaszi szél... országos döntőjének a Szlovák Rádió Hangversenytermében megtartott gálaműsorában, amelyről hangfelvétel is készült, 1992-ben a Felvidéket képviselve a diószegi citerazenekarral közösen vehetett részt a Magyarok III. Világkongresszusán, majd 1996-ban a Honfoglalás 1100. évfordulója ünnepségeinek keretén belül más csoportokkal együtt szerepelt a Felvidéki Napok rendezvényein.

Ahogy teltek az évek, úgy a csoport is átalakításra, fiatalításra kényszerült. A megfiatalodott csoport 1999. augusztus 21-én szerepelt először a falu első írásos említésének 861. évfordulója alkalmával rendezett emlékünnepeken. A csoport vezetését akkor Modrovics Etelka vette át, aki azóta is a csoport mozgatórugója. Elődeik hagyományát folytatva rendszeres szereplői a helyi és körzeti rendezvényeknek. 2002-ben és 2004-ben egész estét betöltő dalos-nótás műsort mutattak be „Dalolva szép az élet” és „Dalban változnak az évszakok” címmel. 2010-ben Balatonalmádiban szerepelt a csoport a Péter - Pál napi vigalom című rendezvényen, majd Pécsen a Magyarok Kulturális Világfesztiválján. 2011-ben Budapesten a Polgárok Házában a Csallóköz és Mátyusföld élő művészete című rendezvényen is sikeresen mutatkozott be. Ebben az évben vette fel a csoport a Gyöngykaláris nevet. Gyakori szereplője a Berkenye Néptáncgyűttes önálló műsorainak is. A férfi éneklőcsoport megszűnése után néhányan a női csoporthoz csatlakoztak. Az éneklőcsoport minden alkalommal megméretteti magát a „Bíborpiros szép rózsza” nevű népdal- és folklórversenyen, amelyen mindig sikeresen szerepelnek.

Az október 22-i ünnepi megemlékezésen többen is köszöntötték a két ünnepeltet. Elsősorban Nagyszombat Megye képviselőjében Berényi József alelnök, aki Gyöngykaláris éneklőcsoportnak átadta Nagyszombat Megye elnöke által adományozott emlékérmét. A Csemadok Galántai Területi Választmánya mindkét ünnepeltnek köszöntőlevelet adományozott. A Csemadok alap-szervezetének és a Gyöngykaláris Éneklőcsoportnak eddigi munkáját nagyra értékelte Nemeskösüt Község önkormányzata is, amelynek nevében Macica Zdenka, polgármester köszöntötte az ünnepelteteket.

A gazdag kultúrműsorban a Gyöngykaláris éneklőcsoporton kívül a Zsérei Hagyományőrző Csoport, a Berkenye táncosai, a nagyfödémesei énekesek és Botló János és zenekara is szerepeltek.

Az évforduló kapcsán koszorúzásra is sor került és a kultúrház előcsarnokában egy szép kiállítással is dokumentálták azt a gazdag tevékenységet, amelyről az ünnepség során szóltak.

Szárazné Manczal Erzsébet (Fotók: a Csemadok archívuma)

A Szél-járás bécsi bemutatkozása

Már több mint egy évtizede teszi közkinccsé az osztrák-magyar-szlovák határ menti régió kultúrkincseit a Szél-járás című folyóirat. A Bécsi Napló meghívására a bécsi Magyar Otthonba látogatott a lap főszerkesztője, Görföl Jenő, kiadója Böröndi Lajos, valamint fotósa, Balassa Tamás. A Bécsi Napló főszerkesztőjének, Deák Ernőnek a jóvoltából a két folyóirat szerkesztősege a Szél-járás legelső számának megjelenésétől kezdve sikeresen működik együtt.

Nem véletlen, hogy a szél a legcsodálatosabb erő, a Szentlélek szimbóluma. A böjti szelek kisöprik a várost, előkészítik a húsvéti ünnepeket... Nem tudjuk honnan jön és nem tudjuk, hová megy. (Farkas István, piarista pap)

A regionális folyóirat indulása óta hűséges olvasókra talált a bécsi magyarok körében. Ez alkalommal lehetőség nyílt a közönséggel való találkozásra, akik az est folyamán betekintést nyerhettek a kiadással kapcsolatos kérdések részleteibe.

Böröndi Lajos elmondta, hogy a lap létrehozásánál arra gondoltak, hogy a Magyarországról leszagatott széleket valahogy visszaférceljék. Arra törekedtek, hogy legyen egy fórum, ahol azokról a témákról is írni lehet, melyeket addig elhallgattak, például a Csehországba deportált felvidékiekről, vagy a mosonmagyaróvári sortűzről. A Szél-járás Magyarországon országos lapnak számít, tehát nemcsak a hármass határmente irodalmával foglalkozik, hanem más határszélekről is szívesen közöl anyagokat. A képzőművészeti alkotások bemutatásánál csak a régió kincsei kapnak teret. A közművelődési rovatban a Felvidék eseményei kerülnek előtérbe, mivel ott az ilyen jellegű sajtó hiányzik.

Görföl Jenő főszerkesztő szerint a Csemadok munkájában aktívan közreműködő helyi előljáróságok, akik egytől egyig magyarok, támogatása nemcsak a lap alapításakor, hanem a mai napig fontos szerepet játszik a felvidéki kultúra közkinccsé tételében. A folyóirat jelentős teret szentel a helytörténetnek. Különösen sokat foglalkozik a régió településeinek múltjával, építészeti és néprajzi kincseinek bemutatásával. Felhívja olvasóinak figyelmét azokra a ma már csak kistelepülésekre is, melyek hajdan megyék névadói, megyeközpontok voltak, mint Bars, Gömör, Torna, Zemplén.

A Szél-járás tervei között szerepel, hogy az idei Mátyás-évben részletesen foglalkozzon a Felvidéken fellelhető, Mátyás királyra utaló emlékekkel. Hiszen nemcsak Kolozsvárott van igazságos királyunknak egész alakos szobra, hanem Gömörben is, Holló Barnabás alkotása, Mátyás király kapás szobra.

Minden ékes gondolatunkat az utódainkra kell hagyni. Az ő dolguk aztán, hogy mit használnak fel belőle. (Németh László)

Oprea Nicoletta zongoraművésznő játékát követően a beszélgetés vezetője, Ádám Ágnes a Szél-járás első számából idézett fenti gondolattal zárta az estet.

Fetes Kata • felvidek.ma (Fotó: Balassa Tamás)

Nagyfödémesen nem csak emlékeztek, hanem segítettek is

Nagyfödémesen már hagyománnyá vált, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc évfordulójáról ünnepélyes keretek között emlékeznek meg. Az idén a dicső napok 170. évfordulójának tiszteletére ismét kétnapos rendezvénysorozatra került sor, amelyet a község, a Csemadok alap-szervezete és a Borsos Mihály Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola közösen szervezett.

A rendezvénysorozat március 18-án emlékező szentmisével kezdődött a római katolikus templomban. A kellemetlen időjárás miatt az ünnepi megemlékezésre a kultúrházban került sor, ahol a szépszámú közönség előtt megható műsorukkal a Csemadok helyi szervezetének tagjai emlékeztek a márciusi ifjak tetteire. Ünnepi köszöntőt mondott a község polgármestere Gógh Ferenc. A megemlékezés után az ünneplők a helyi temetőbe vonultak, ahol két 48-as honvéd van eltemetve. Méhes Károly, honvédhuszár százados a szabadságharc kitörésének idején 28, Takács János honvéd pedig 32 éves volt. A két sírhalomnál immár közel 30 éve minden év március idusán hajtanak fejet és helyezik el a kegyelet és hála koszorúit a község lakosai és az ide érkező vendégek.

Március 19-én a másik rendezvény azonban már nemcsak az emlékezésről szólt, hanem az önzetlen segítségnyújtásról is.

Az est házigazdája, Vajda Gabriella a magyar iskola igazgatója ünnepi beszédében többek között a következőket mondta: „Ma újra márciust írunk kerek 170 évvel később a fent említett eseményeket követően. Nekem mégis egy olyan érzésem van, mintha egy bizonyos formában a történelem megismé-

telné önmagát. Igaz, hogy Önöket, akik ma itt ülnek a nagyfödemesi kultúrházban nem a haza védelmében próbáltuk megszólítani. Egy olyan ügy érdekében szerveződött a ma esti programunk, amely részben az emlékezés, de elsősorban a segíteni akarás jegyében zajlik.

Iskolánk Borsos Mihály plébánosnak, a névadónknak emlékéhez hűen próbál segíteni azokon, akikhez az élet nem volt nagyon kegyes. Tesszük ezt különböző gyűjtések formájában. Az idei tanévben egy pályázatra reagáltunk, amit a Nyugatszlovákiai Villamos Művek hirdetett meg karitatív céllal, egy mozgáskorlátozott gyermek megsegítésére. 2 évvel ezelőtt volt nálunk először az iskolában egy tündéri kislány, Gyerák Zsóka, akinek egyik kedvenc időtöltése a képeslapok nézegetése. Zsóka az idén hat éves és sajnos, a diagnózisa miatt mozgása nagyban korlátozott. Rá gondoltunk a pályázat benyújtásakor.”

A műsor első részében Borsos Mihály Alapiskola tanulói bizonyították, hogy méltóképpen viszik tovább a márciusi ifjak üzenetét és az iskola névadójának hagyatékát. Az irodalmi színpad szépen felépített műsorát „Lelkedbe fénylő lángot gyújtok” címmel Radványi Adél és Rakoncza Anikó tanítónők tanították be. A műsor nemcsak a forradalomról, hanem az anyanyelvről és magyarságtudatról is szólt. Nem is kell mondani, hogy fellépésük, értő előadásmódjuk és a színpadi kép nagy sikert aratott a szépszámú közönség körében.

Őket a Csemadok-szervezet irodalmi színpada követte. Műsoruk címe nagyon kifejező volt: „Örökségünk”, s benne a megható dalok kíséretében a magyar nemzet csodáit, a ránk maradt örökséget vonultatta fel. Csak egy kis részletet idéznék az elhangzottakból: „Az elmondottakból is kiderül, hogy van magyar örökségünk, melyre büszkék lehetünk. Létszámunkhoz viszonyítva teljesítményeink aránya túlsz minden más nemzet fiain! Idők során bárhova is vetett bennünket, magyarokat a történelem vihara: megálltuk helyünket mindenütt. Tiszteletet szereztünk a magyar névnek és javára szolgáltunk

a befogadó országoknak. Büszkéek lehetünk származásunkra, múltunkra, kultúránkra, teljesítményeinkre. De csak akkor, ha mi magunk is, életmódunkkal, cselekedeteinkkel méltóak igyekeznünk lenni örökségünkhöz, hogy azt megőrizve, gazdagítva tovább adhassuk fiainknak és unokáinknak.”

Nagyon jó volt látni a lelkes közönséget, akik vastappsal és felállva köszönték meg a feledhetetlen élményt.

A nagyfödemesiek jó vendéglátónak bizonyultak, mert a szünetben bőséges frissítővel vendégelték meg a népes vendégsereget, akiknek lehetőségük nyílt arra, hogy közben a beteg kislány viszontagságos életével egy rögtönzött kiállításon ismerkedjenek meg, s ha addig még nem tették volna meg, adományaikkal járuljanak hozzá a kis Zsóka életkörülményeinek javításához.

A műsor második részében fellépő népszerű művészek is önzetlenül járultak hozzá a rendezvény sikeréhez. Először a Kicsi Hang – Lantos Borbély Katalin és Menyhárt József, majd Vadkerti Imre, Zsapka Attila és Sipos Dávid léptek színpadra és szereztek felejthetetlen élményt a több mint háromszáz fős nézőseregnek (ettől többen nem is férnek a nagyfödemesi kultúrházba). Az est valamennyi szereplő közös produkciójával ért véget, majd a Borsos Mihály Alapiskola igazgatója Vajda Gabriella és helyettese Kovács Katalin átadták az összegyűlt adományt, amelynek köszönhetően Zsókanak nemcsak az óvodába és iskolába járáshoz szükséges speciális székert tudják biztosítani szülei, hanem a további rehabilitációkhoz is felhasználhatják. Az est védnökének szerepét Vadkerti Imre énekes, és ifj. Száraz Pál helyi képviselő vállalta magára.

Nagyfödemes ezen a napon magyarságtudatból, segítségnyújtásból és közösségépítésből is jelesre vizsgázott.

Száraz Erzsébet (Fotók: Prágai Erzsébet)

Olvasótábor Zoboralján

A darnózseli iskolások együtt táboroztak felvidéki pajtásaikkal

Március elején néhány felejthetetlen napot töltött a Csemadok Szenc és Vidéke Területi Választmánya által Alsóbodokon szervezett olvasótáborban húsznál is több nebuló. A hagyományoknak megfelelően néhány magyarországi tanuló is együtt táborozhatott felvidéki pajtásaival. Az idén a Szigetköz szívében található Darnózseli iskolájából érkezett hét gyerek tanárnőjükkal.

Az időjárás nem volt kegyes, de a program kárpótolta a táborozókat. A gazdag kulturális program új ismereteket adott a tanulóknak. A lévai vár és múzeum megtekintése, a zoboralji népviselet és hímzés még a fiúkat is lázba hozta.

Készültek a Húsvétra is, Vikivel, az örökös kézművessel csodálatos ünnepi díszeket készítettek. Kriszti néni és Lajos bácsi Darnózseliről játékos irodalom és nyelvtan órát tartottak.

Az olvasótábornak is helyt adó magániskola területén lévő kápolnában helyezték örök nyugalomra Esterházy János felvidéki mártír politikus hamvait is, s így megismerkedhettek az iskolások Es-

terházy életével is. (Itt tartózkodásuk alatt érkezett ide Áder János, Magyarország köztársasági elnöke, hogy koszorút helyezzen el Esterházy sírjánál.)

Tábor nincs éneklés, zene nélkül. Flóra néni gondoskodott arról, hogy gitárjával, énekléssel színesebbé tegye a programot.

A rövid idő alatt barátságok szövődtek, s fájó szívvel vettek búcsút felvidéki társaiktól a darnózseli iskolások.

Böröndi Lajosné

Málenkij robot

A kifejezés az orosz malenkaja rabota szóból ered, ami „kis munkát” jelent. A második világháború során szovjet fegyveresek hurcolták el a lakosság tömegeit 13 évestől a 62 évesig Szovjetunió belső kényszermunkára. Hazugságokkal csapták be az ártatlan embereket, hogy az esetleges tiltakozásoknak, szökési kísérleteknek elejét vegyék. A „málenkij robotra” elhurcoltak többségét bányákban, fakitermeléseken, építkezéseken, gyárakban dolgoztatták embertelen körülmények között. A szokatlan időjárás, a nehéz fizikai munka, az egyhangú és hiányos ételmezés következtében elterjedt a malária, tífusz és vérhas. Sokan dolgoztak együtt oroszokkal, és az évek során helyiek és rabok kapcsolata sokat javult, különösen akkor, ha a foglyok többé-kevésbé megtanultak oroszul, és el tudták mondani, hogy ártatlanul kerültek oda, ami hihető is volt, hiszen nagy részük fiatal lány volt. Sok túlélő emlékezik meg róla, hogy az orosz nép sem élt jobban náluk, de amijük volt, megosztották a nélkülöző rabokkal. Aki tehetett, koldulni, vagy lopni ment. A mezőgazdaságban dolgo-

zók számára teljesen természetes volt, hogy igyekeznek csekély élelmiszeradagjukat a földeken kipótolni. A bányákban dolgozók pedig a gyenge fűtést akarták szénlopással feljavítani. Mindez nem egyszer az örök hallgatólágos beleegyezésével történt. Más módszer volt a magukkal hozott ékszerek, ruhadarabok eladása, amelyből szintén élelmiszert vettek, illetve a férfiak közül sokan dohányt. Sajnos a dohányos férfiak nem egyszer pont e szenvedélyük miatt veszítették életüket, mert még az ételadagjukat is cigarettára cserélték.

A végtelen orosz tájban a szökés gyakorlatilag lehetetlen volt. A szökevényeket ráadásul többnyire kegyetlenül megbüntették, mintegy elrettentő példaként. Az éhezés, a nélkülözések, az embertelen körülmények és a megerőltető kényszermunka következtében a deportáltak harminc-negyven százaléka meghalt, de voltak olyan települések, ahol az elhurcoltaknak több mint hatvan százaléka veszett oda. Többségük tömegsírokban nyugszik. A fizikai szenvedés mellett súlyos volt a lelki megterhelés is: az első években egyáltalán nem volt lehetőségük az otthon maradtakkal való kapcsolattartásra, így nem tudhatták, élnek-e még a szüleik, hazaértek-e szeretteik a háborúból vagy hadifogságból, mi lett gyermekükkel. A rabság keserű éveibe csak az otthonra való emlékezés és az Istenbe vetett hit hozott egy kis színt. A szabad órákban a foglyok együtt imádkoztak, énekeltek, fennmaradtak általuk költött dalok, versek és imák is. A lágerek nyomorúságos körülményei közt alakultak barátságok, sőt szerelmek is, noha ezekre is árnyékot vetettek a körülmények, hiszen egy ott világra hozott gyermeknek minimális esélye volt csak a túlélésre. A lágerekben történekről hallgatniuk kellett; volt, akivel fogadalmat is tetettek erről, másokban egyszerűen a félelem munkált, hogy esetleg visszaviszik.

Nagybalogról 1945. január 18-án 136 fiatalat hurcoltak el kényszermunkára. Sajnos, közülük tizenkilencen már sohasem térhettek vissza szeretteik közé. A hazatérők közül ma már csak hárman élnek. 1949 decemberében, 5 kegyetlen év után értek haza az utolsó túlélők. Hányan maradtunk volna életben, ha minket, a mai nemzetség tagjait hurcoltak volna el 73 évvel ezelőtt? Gondolom, mindenki tisztában van azzal, hogy sokkal kevesebben. Képesek lennénk-e éhen, szomjan három napot menetelni és embertelen körülmények között robotolni? Elvinne minket a betegség pár nap múlva. Fantasztikus túlélő erővel bírtak őseink, amivel szerintem a mai XXI. századi fiatalok, középkorúak, velem egykorúak lehet már sajnos nem rendelkeznek.

Merítenünk kell abból az erőből és energiából, amit nekünk őseink akkor sugároztak. Mártírjaink emléke arra kötelez bennünket, hogy helytálljunk, hogy harcoljunk jogainkért, hogy ne meneküljünk el, hogy megmaradjunk mi is. Mi itt, a Felvidéken, és magyarnak.

Elhangzott Nagybalogon a település elhurcoltjaira való megemlékezésen.

Pál Gabriella

Személyes történelem

A Szabad Demokraták Szövetsége gondosan feldolgozta az „ún. demokratikus ellenzék” történetét, s ennek külföldön is publicitást adott. Ebből mintha az derülne ki, hogy az 1980-as évek végén az SZDSZ volt az igazi rendszerváltó erő. A jövő történészei ezt el is hihetik, hiszen a Magyar Demokrata Fórumról nem jelentek meg átfogó színvonalas alapmunkák, forráskiadványok, amelyek nélkül nem csak külföldön, hanem apránként idehaza is kikopik a történelmi emlékezetből (vagy csak hiányos képe marad meg). Pedig Grósz Károly halála előtt készült interjújában leszögezte, hogy a rendszerváltozásra készülve csak az egykori történelmi pártok megjelenésével számoltak, a Magyar Demokrata Fórummal (és Antall Józseffel) nem.

Talán e hiány tudata készítette Kiss Gy. Csabát arra, hogy a Magyar Demokrata Fórum megalakítását előkészítő sorsdöntő évről, 1987-ről számvetést készítsen, amely sajátos személyes és közösségi naplónak is tekinthető. A szerző az egyetemi évek eszmélkedésre sarkalló eseményeit, személyiségeit, csehszlovákiai, lengyelországi és erdélyi utazásait számba véve – s kiemelve a reménykeltő Visztula-menti változásokat (Karol Wojtyła krakkói érsek pápává választását, a Szolidaritás győzelmét, majd föld alá szorítását) – bővebben ismerteti a hosszú évek múltán 1985-ben bejegyzett Bethlen Gábor alapítvány kálváriáját, a Magyar Írók Szövetsége 1986. decemberében lezajlott történelmi jelentőségű közgyűlését, amelyben aktív szerepet vállalt a Tiszatáj betiltása elleni tiltakozás párt-hatalmasságok előtti felolvasásával. Erre Albert Gábornak a magyarság sorkérdéseit felsoroló drámai hangvételű hozzászólása után került sor.

„Ezzel a szerepléssel átléptem egy vonalat, éreztem – jegyzi meg Kiss Gy. Csaba. – Amikor második nap reggel folytattuk a közgyűlést, volt, aki gratulált, mások meg félrehúzódtak társaságomtól. És megkaptam a pódiumról Berecz »elvtárstól« (zárójelben: a szabad Magyarország soha sem kérte rajta számon a forradalomról írt gyalázatos förmedvényeit), hogy Albert Gáborral mi ketten vagyunk azok, aki nem alkalmasak a párbeszédre. (...) A Népszabadságban kijutott még régi »jóakáromtól« (1971 óta vett egyszer-másszor tollvégre), E. Fehér Páltól néhány keresetlen szó.”

Az 1986-ban, 1987 elején felgyülemlett, megoldásra váró társadalmi-politikai kérdések átbeszélésének színhelyéül az egyik ezzel kapcsolatos megbeszélésen jelenlévő Lezsák Sándor saját lakiteleki portáját ajánlotta fel. Kiss Gy. Csaba leszögezi, hogy a szeptemberi találkozóra szóló meghívólevelet rajta kívül hatan írták alá: Bíró Zoltán, Csoóri Sándor, Csurka István, Fekete Gyula, Für Lajos és Lezsák Sándor. A felkért vendégek között Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront elnöke is szerepelt, aki leszögezte, hogy a meghívásnak csak akkor tud eleget tenni, ha a Beszélő szerkesztői nem lesznek jelen. Emiatt több invitált, s Pozsgay feltételéről tájékoztatott személy (Vásárhelyi Miklós, Mécs Imre) nem jött el. Konrád György viszont részt vett a tanácskozáson és fel is szólalt. Pozsgay jelenléte nemcsak az esetleg beavatkozásra készülő rendőrséget, belügyiseket tarthatta távol, hanem a Magyar Nemzetben vele készített interjú révén a Lakitelki Nyilatkozat országosan ismert lett 1987. november 14-én. Ez egyben azt is jelentette, hogy – a „demokratikus ellenzéke” mellett – olyan másik szerveződő politikai erő is megjelent a változásokat magában hordó korszak hazai színpadán, amellyel számolni kellett – és amely 1990-ben megnyerte az országgyűlési választásokat. (A kötet hosszabb-rövidebb életrajzokkal kibővített névmutatót tartalmaz, s függelékében olvasható az első lakitelki találkozón részt vett 184 ember névsora is.)

Kiss Gy. Csaba könyve nem csak a szokványos fordulat szerint hiánypótló munka. Valóban az!
(Kiss Gy. Csaba: *Harminc év után: 1987. Személyes történelem. Nap Kiadó, 2017.*)

Kovács István

Tények, legendák és a nemzeti emlékezet

2017-ben jelent meg a 2014. január 2-án alakult VERITAS Történetkutató Intézetet harmadik évkönyve, ami Deák Ferenc szavait választotta jelmondatául: „... hazudni nem szabad.”

A kötetnyitó tanulmányban Hermann Róbert, 1848-1849 legavatottabb ismerője, a tényekre támaszkodva igyekszik leszámolni az a 19. századi legendával, amely Görgei Artúr és Ferenc József kapcsolatát lengte körül. Abban a korban, amikor a köztudatban Görgei Artúr személye és szerepe egyre „sötétebbé”, míg Ferenc Józsefé egyre „világosabbá” vált.

A dualizmus korának jobb megismerését szolgálja Anka László és Schwarzwölder Ádám munkája is, az előbbi a kor egyházpolitikájával, pontosabban az egyházak állami támogatásával, az utóbbi pedig az 1901-es országgyűlési képviselőválasztásokkal foglalkozik. Megtudjuk az utóbbi cikkből, hogy az 1901-es választások, a választási bíraskodási törvény következtében, „tisztábbak” lettek, mint az azt megelőző és békésebbek, mint az azt követő 1906-os választások, amikor az eseményt követő erőszakban 32-en veszítették életüket.

Gali Máté írásában Berzeviczy Albert politikai pályaképét mutatja be, aki következesen kiállt a nemzeti liberalizmus eszméi mellett nemcsak a dualizmus, hanem a Horthy-korszak idején is. Az 1920-as években cikkeiben és parlamenti felszólásaiban elítélte a numerus clausust, harcba szállt annak felfüggesztéséért, és bírálta az akkor megerősödő náci fajelméletet is.

A méltatlanul elfeledett Berzeviczy Alberttel szemben Hóman Bálint kultúrpolitikus személye még ma is heves viták összűzésében áll. Büky Orsolya Hóman értékvalasztásának gyökereit igyekszik feltárni. A családi háttérből kiderül, hogy a német őseket felmutató történész meglehetősen távol állt a bethleni konszolidáció konzervatív elitjétől. A család első értelmiségi tagja az édesapa, a Magyaróváron született Hóman Ottó tanár volt. Hóman Bálintot származása okán is kötődött a barátja, Gömbös Gyula fémjelezte új elithez, így jobbratolódása, és az utolsóig kitartó németbarátsága szinte előre meghatározott volt.

A Nagy Háborús tematika része Kovács Kálmán Árpád írása, aki egy kisebb közösség, Hódmezővásárhely református vallású lakói és a háború kapcsolatát boncolgatja a kezdeti lelkesedéstől a kijózanodásig, árnyalva a korábban kialakított elképzeléseket.

Ligeti Dávid a Bruszilov-offenzívával és annak magyarországi következményeivel foglalkozik. Az 1916 nyarán, 400 kilométer széles fronton indult támadás, máig nem szerepel megfelelő súlyával a nemzeti emlékezetben. A hadművelet során az Osztrák-Magyar Monarchia mintegy 600 000 katonáját veszítette el, ebből a magyarok veszteségét 300 000-350 000 főre becsülik. Nagyobb vérvesztés érte ekkor országunkat, mint 1943-ban a Don- kanyarban. Az offenzíva következtében lépett be Románia ellenünk az első világháborúba, területi követeléseit kifejezésével. A belpolitikai következmények közül azt emeli ki a szerző, hogy Károlyi Mihály ekkor alapított új pártot, aminek követeléseit közé a mielőbbi békekötés igénye is bekerült. A Bruszilov offenzíva következményeit tekintve paradox módon egyszerre volt az Osztrák-Magyar Monarchia, a történelmi Magyarország és cári birodalom sírásója is.

A Nagy háború utáni kilátástalan helyzetet még fokozta a békeszerződések miatt beállt kisebbségi lét is. Tanulságos példát mutat erre Dévavári Zoltán, aki a korabeli sajtó tükrében az 1923-1925 közötti délvidéki kivándorlást mutatja be, aminek következtében több tízezer magyar hagyta el szülőföldjét és lelt új hazára Dél-, és Észak-Amerikában és Ausztráliában.

A két világháború közötti „mintaállam”, Csehszlovákia korai választójogát vizsgálja Hollósi Gábor az akkori magyar gyakorlattal, és a korabeli magyar szakirodalommal összevetve.

Veszprémy László Bernát soraiból megismerhetjük Lendvai István mártírhalt író és, politikust. Lendvai antiszemita, fajvédő álláspontjából 1936-1944 között eljutott a nyilas mozgalom teljes tagadásáig, és került a szociáldemokrácia közelébe, anélkül, hogy korábbi zsidóellenes nézeteit felülvizsgálta volna.

A következő tanulmányban Orosz László kísérletet tesz Teleki Pál nemzetiségi kérdésben elfoglalt nézeteinek tisztázására, aminek alapját a „szentistváni állameszme” képezte.

Teleki Pál, pontosabban az ő politikai öröksége a témája Joó András izgalmas írásának is. A szerző górcső alá veszi azt a baráti, tisztelői kört és hálózatot, ami a tragikus sorsú miniszterelnök hagyatékának megfelelően Magyarország háborús részvételét a lehető legkisebbre csökkentette volna. Annak ellenére, hogy 1941-1943 között már tisztában voltak a „Farkas esz meg, medve esz meg...” dilemma feloldhatatlan voltaival is.

Zinner Tibor forrásközléssel van jelen a kötetben, amelyben nagyapja, Zinner Sándor néhány leveléből és naplójából közöl részleteket, ami felidéri útját a sátorlajújhelyi gettótól a bergensbelseni koncentrációs táborig. A személyes történelem így válik a történelem részévé.

Kiss Dávid az 1945-1956 közötti magyar sportsikereknek eredt a nyomába. Megállapítja, hogy 1945 után a sportot újjászervezték, tömegessé tették, de az 1945 előtti alapokon és az egykori szakemberekre támaszkodva. Ha ezt nem is hangoztatták nyilvánosan.

1956 két tanulmányban van jelen az évkönyvben. Farkas Judit Antónia a forradalom idején itt dolgozó olasz kommunista újságírók „kényes” helyzetével és az ebből adódó „végeredménnyel” foglalkozik. Hiteles beszámolók, politikai okokból eredő szándékos félretájékoztatások és elhallgatások egyaránt jellemezték munkájukat.

Rácz János írásában az 1956-os melbourne-i olimpia eseményeinek hazai és külföldi propagandáját mutatja be. Hatékonyan működött a hivatalos ausztrál propaganda, ami csak a sportra koncentrált, az amerikai, ami kiemelten foglalkozott a magyarokkal, főleg a levert forradalom okán. Leghatékonyabban azonban a magyar propaganda dolgozott, egyesek teljesítményét túlértékeltek, másokét pedig egyszerűen elhallgatták. A magyar olimpiai csapat tagjainak drámai helyzetét csak 1989 után ismerhette meg hitelesen a magyar közvélemény.

Tóth Eszter Zsófia a 17 évesen tűzhalált halt Bauer Sándor életével és halálával foglalkozik, aki önkéntes halálával Csehszlovákia 1968-as szovjet megszállása ellen tiltakozott. Az írásból megismerjük az autószerelő tanulót, családi hátterét, baráti körét, magát az elkeseredett tettet, és azt, hogy tettének milyen következményei lettek a szűkebb környezetében élőkre.

Az Antall József vezette, első szabadon választott kormány külpolitikája, azon belül is a regionális együttműködés(ek) a témája Sáringer János írásának. Egy dinamikus, mindössze öt évig tartó folyamatról van itt szó kezdve a Varsói Szerződés és a KGST felmondásától, a visegrádi együttműködésen át a NATO és az Európai Unió előszobáig.

A kötet végén Noszko-Horváth Mihály mutatja a VERITAS Történetkutató Intézet levéltárában található kárpótlási iratanyagot. A kárpótlási folyamatok során keletkezett 14000 iratfolyóméter a gyakorlati kárpótlás lezárásához közeledve fontos történelmi forrása lesz a 20. század történetét kutatóknak.

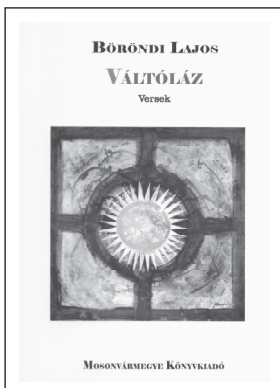
A 2016. évi VERITAS évkönyvben szereplő 19 tanulmány, segít abban, hogy hitelesebb, torzításoktól mentes képet kapjunk hazánk 1867-1994 közötti történetéről.

(VERITAS Évkönyv 2016. Szerk. Ujváry Gábor. Bp., Magyar Napló Kiadó Kft., 2017. 407 p.)

Kimlei Péter

A megrepedt világ

Böröndi Lajos a mai korra jellemző, időszerű társadalmi és politikai kérdésekre többnyire áttételesen utaló, nemzeti gondjainkban résztvállaló, nyitott poézusú költő.

Lassan életművé kerekedik költészete, s nem csak tematikájában nyújt új felismeréseket, sokrétű világképet alakítva, de formavilágában is új: egyszerre tradicionális és modern költő ő, aki a hazai és a külhoni költői útkeresésekhez egyaránt kapcsolódik. Veretes magyar nyelven, rövidebb – hosszabb versszerkezeteiben szól olvasóihoz.

Egyik fő erénye, hogy minél nagyobb hatóerejű világosságra, egyértelműsége törekszik. Noha nem politikus alkatú költő, de ha kell, hallatja hangját a társadalmi visszasságokra, torzulásokra utalva is.

Íme, egyik legerőteljesebb formátumú rövidebb verse is mutatja, hogy inkább saját útját járja: lényegre törő, a kötött ritmusformákban és a lazább prózaversekben is egyaránt otthonosan mozogva, mint az alábbi versben:

A gyilkosok hazamentek
Lemosták Krisztus vérének kezükről
S a jóllakottak elégedettségével
Nyugovóra tértek

Nagypéntek
A megrepedt világ sebe összeforr:
Feltámadás előtti pillanat

(Nagypéntek)

Kevés ilyen időszerű verset olvashatunk ma, mely tömören megépített mondatokban is elő tudja hívni a vers egészét a teljesség jegyében. Habár esztéta – megítélés szerint a metafora már felesleges költői eszköz a modern versben, Böröndi nem fél az átütő erejű metaforáktól, melyekkel Weöres, Nagy László, Kormos István útját járva magáéhoz hasonítja az elődök szellemi kisugárzását épp úgy vállalva, mint Kölcseyét, Berzsenyiét, kiket ma is elődjeként tisztel, és folytatni szeretné nemzetépítő munkájukat, s erkölcsi tartásukat áthagyományozva a mai generációkra.

Meg kell még, nem mellékesen emlékeznünk róla, hogy Böröndi nem először : állhatatosan emlékeztet bennünket 1956-os nemzeti forradalmunkra. Sajnos, egyre fogynak a forradalom szemtanúi és érintettjei. (Nagy Gáspár, Nagy László, Csoóri Sándor és a jelenben is alkotók : Kárpáti Kamil, Döbrentei Kornél) mint akik élesztik-fújják még nemzeti forradalmunk emlékének parazsát. Böröndi Lajos sem szűnik meg tolla hegyére tűzni a témát, szemben állva a felejtés, a közöny megnyilvánulásával a mosonmagyaróvári sortűz kapcsán, mintegy az új generációkhoz szólva intelmeivel, nemzetföltésével.

S végül, de korántsem utolsó sorban : Börönditől ismét olvashatunk frissen, finoman megformált szerelmes verseket: ritkán találkozunk ilyen briliáns költői rezonanciákkal e témakörből. Végül egy gyöngyszem ezekből is :

„Frissen kaszált fűben heverve / átjár a szerelem így / szédülök ahogy beszívom / s ízlelem vad ízeit / Nincsen most s nincsen örökké” (Gyönyörű)

Böröndi Lajost eddigi lírája legjobb költői közé emeli a magyar költészetnek. Nagy Lászlóhoz méltóan: (műveli a csodát, nem magyarázza). Várjuk a méltó folytatást!

(Böröndi Lajos: Váltóláz, Mosonvármegye Kiadó 2016.)

Kerék Imre

Elment Gyüre Lajos

Gyüre Lajos költő, író, színműíró, irodalomtörténész (1931. III. 20 – 2018. II.16.)

A keleti végeken, Mokcsakerészen született Gyüre Lajos első költeményei az Új Ifjúságban és a Szabad Földművesben jelentek meg az 1950-es évek közepe táján, majd nem sokkal később egyike lett a sematizmus ellen harcoló Nyolcak néven ismert költőcsoportnak.

Élete során a pedagógusi pályán kívül volt művészeti vezető és dramaturg is (a kassai Tháliában), irodalmi munkássága színes volt tájainkon. Húsz önálló könyve jelent meg, köztük versek, mesék, mesejátékok, színművek, hangjátékok, monográfiák, gyűjteményes kötetek. Nyolcvanon túl is járta mesekönyveivel az iskolákat, s örült annak, hogy még napjainkban is jelentős az igény az igazra, a szépre és a jóra. Csicsay Alajos ezekkel a szavakkal köszöntötte annak idején a 75 éves Gyüre Lajost: „Szokták mondani, Gyüre meditatív költő. Lehet, de úgy vélem, kevés költő nem az. Elmélkedésre egyszerű elme is képes, a költő ennél többre. Neki eszközei vannak, mégpedig arra, hogy a pszichikumát ért külső és belső hatások által formálódó egyéniségét kivetítse. Annak alapján amit Gyüre Lajos ily módon élénk tár, merészelem azt mondani, hogy ő narratív személyiség, s emellett szerény, talán túl szerény is. Vagy inkább visszafogott? ... Valahol valakitől olvastam, hogy az életet úgy kell megélni, mint egy történetet. Gyüre Lajos munkáinak lapozgatása, verseinek olvasása, újraolvasása közben ez jutott eszembe. Meg arra is felfigyeltem, milyen fontos számára a természet: a rét, a patak, a napfény, a köd, a hó, az eső, de még a sár, a kavics, s a víz által lerakott hordalék, meg persze a virágok egyenként, s nem a tömegükben megjelenő harsány tarkaság.”

Megfontolt, bölcs szavai hiányozni fognak. Szívén viselte a magyarság sorsát, fájdalmas volt látnia, hogy Kassán is fogy a magyarok száma, ezért leírt és kimondott szavaival a folyamat visszafordításán munkálkodott élete végéig. Sokoldalú irodalmi munkásságáért, a szlovákiai magyar kultúra és irodalom szolgálata érdekében végzett áldozatos tevékenységéért Czimbalmosné Molnár Éva, kassai főkonzul 2012. március 14-én a Löffler Múzeumban tartott nemzeti ünnepi fogadás alkalmával átadta Gyüre Lajosnak a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje állami kitüntetését.

Nyolcvanöt évesen írta az Az öregséggel c. költeményét: “Az öregséggel, jó, vagy rossz, lassan megbékülök. Csak a lélek, az ne váltson hamisra, mint repedt tülök. Csak az agy őrizze frissen a mát, a tegnapot s a múlt feledett dolgait akkor is, ha már a kép régi, elavult. Addig is, míg el kell menni, a szív csak maradjon tiszta, mint azúr égbolt, s ha kéred, Uram, úgy nyújtánám vissza. Ha már nincs más, csak délibáb, tűnő semmi, csak az emlék, mintha mindig új és újabb ismeretlen felé mennék. S míg innám a hús étert, mint templomi orgona lelke, tudom, e nyüzött fújtató úgy telne-apadna fel-le. A gerinc oszlopa bírná, s tartana omló templomot, az oltárt, a lélek szentélyét, melyből az ima kikopott. S a láb, ha nem lép, csak csoszsan, kéveként nem dőlne-hullna. Uram! Csak ennyit. Egy szócskát! Szólnál: várhat még az urna!”

Várt, két évet mindössze.

Nagy Erika